

БАЛАНСЪ ВИЛЕНСКАГО ЗЕМЕЛЬНОГО БАНКА

КЪ 1-му ДЕКАБРЯ 1893 ГОДА.

АКТИВЪ.

Наличными деньгами въ кассѣ	270,849	89
На текущихъ счетахъ:		
а) въ Виленскомъ Отдѣл. Гос. Банка	500	—
б) въ Частныхъ Банкахъ	11,848	41
	12,348	41
Корреспонденты:		
а) по оплатѣ купоновъ и Тир. Лис.	916,011	04
и разныя	51,900	—
б) Гос. Банкъ по III конверси	51,900	—
	967,911	04
Ссуды долгосрочныя:		
а) подъ за-	399,400	47
логъ земельныхъ	1,923,100	75
имуществъ	47,859,247	09
б) подъ за-	8,983,356	15
логъ го-	3,339	88
родскихъ	1,229,438	21
имущ.	383,160	57
в)	166,373	—
г)	8,980,069	66
д)	3,524,314	22
	14,283,355	66
	73,451,800	—
Ссуды краткосрочныя	3,671,700	—
Ссуды долгосрочныя, предназначенныя къ выдачѣ	594,700	—
Сверхсрочное погашеніе ссудъ закладными листами	212,800	—
Принадлежащія Банку цѣнныя бумаги ном. 4,723,465		
Въ томъ числѣ: Гос. и Прав. гарант., хран. въ		
Вил. Отд. Гос. Банка (4,247,150)	4,621,960	89
Закл. листы, прин. Банку и Комиссион. (ном. 1,919,700)	1,942,018	84
Заемщики:		
а) платежи на льготѣ	801,655	37
б) » разсроченные	37,768	52
в) » просроченные	531,874	63
	1,371,298	52
Расходы за счетъ заемщиковъ:		
а) Страховка	17,752	45
б) Разныя	157,222	34
	174,974	79
Государ. 5% сборъ	9,265	17
Расходы Банка:		
а) по обзаведенію и устройству	5,100	—
б) » содержанію Банка	268,657	38
в) » оцѣнкамъ	32,928	86
г) » конверси	19,991	—
	326,677	24
Домъ для помѣщенія Банка	200,000	—
Ученные купоны	6,700	—
Предварительный дивидендъ	42,440	—
	87,877,444	79

ПАССИВЪ.

Складочный капиталъ I—XV вып.	5,750,000	—
» » I внось	115,000	—
» » XVI » II »	150,150	—
Запасный	1,509,699	07
» » I—XV вып.	86,250	—
» » XVI »	76,312	19
	7,687,411	26
5% закладные листы выпущ. въ общ.:		
а) » безсрочные	48,469,800	—
б) на 61 г. 8 м.	22,680,000	—
г) » 29 л. 9 м.	1,787,000	—
д) » 19 л. 11 м.	515,000	—
	7,451,800	—
Закладные листы, подлежащіе выпуску	594,700	—
Сверхсрочное погашеніе:		
а) Закладными листами	212,800	—
б) Наличными деньгами	11,064	32
	223,864	32
Корреспонденты	166,033	30
Закл. листы тираж. непрел. къ оплатѣ, обмен.	1,715,400	—
» » » » конв. I и II	27,200	—
» » » » конв. III	51,900	—
Купоны закл. лист. подлежащіе опл.	220,631	—
Невыданный дивидендъ	10,805	45
Процентный фондъ 6% и 5% для опл. куп. на ср. 2/1 94 г.	1,923,318	60
Погасительный фондъ 6% и 5% для 43-го тиража 1894 г.	4,200	79
Поступленія въ счетъ будущихъ платежей	40,819	64
Переход. суммы:		
а) разныя	293,842	18
б) сум. предст. на оцѣнку	32,727	29
	326,569	47
Фондъ дивиденда на составл. запаснаго		
капитала и проч.	707,153	66
Проценты по краткосрочнымъ ссудамъ	285,643	30
Пеней	130,977	55
Проценты разныя	78,892	20
% по % бумагамъ	159,975	09
	1,362,641	80
Фондъ погашенія цѣнности дома для помѣщенія Банка	70,000	—
Остатокъ чистой прибыли за 1892 г.	149	16
	87,877,444	79

(2107)

БАЛАНСЪ.

Примѣчаніе. Сверхъ показанныхъ по сему балансу оборотовъ, въ Вил. Отд. Гос. Банка къ 1-му Декабря 1893 г. состоятъ на храненіи Акцій и Закл. листовъ на 6,213,865 руб.

ПРАВЛЕНІЕ

КІЕВСКАГО ЗЕМЕЛЬНОГО БАНКА

симъ объявляетъ, что обыкновенное годичное общее собраніе акціонеровъ банка назначено правленіемъ на 13-го февраля 1894 г., въ часъ дня, въ помѣщеніи банка.

Собранію предстоитъ постановить рѣшенія по нижеслѣдующимъ вопросамъ:

- утвержденіе отчетовъ правленія и оцѣночной комисіи банка за 1893 годъ.
- распределеніе прибылей.
- утвержденіе смѣты на 1894 годъ.
- измѣненіе нѣкоторыхъ §§ устава банка.
- предоставленіе правленію банка права произвести въ случаѣ надобности, новый, по очереди одинадцатый, выпускъ одной тысячи акцій банка.
- предоставленіе предсѣдателю или одному изъ членовъ правленія банка, по выбору правленія, уполномоченію на участіе въ засѣданіяхъ Съезда представителей учрежденій русскаго земельного кредита или Комитета Съездовъ.
- докладъ о дѣйствіяхъ и распоряженіяхъ правленія въ отчетномъ 1893 году.

и 3), избраніе: членовъ правленія, оцѣночной и ревизіонной комиссій и кандидатовъ къ нимъ, выбывающихъ согласно §§ 68, 69 и 71 устава.

Правомъ голоса въ общемъ собраніи пользуются акціонеры, имѣющіе не менѣе 10 акцій.

Гг. акціонеры, желающіе присутствовать въ собраніи, должны представить правленію принадлежащія имъ акціи или же указанныя въ § 80 устава банка удостовѣренія не позже 3-хъ часовъ по полудни 29 января 1894 года, а уполномочія на подачу голоса въ общемъ собраніи—не позже 10 февраля 1894 года.

(2092-3-2)

Если первое собраніе не удовлетворитъ требованіямъ § 84 устава, то вторичное собраніе назначается на 27-го февраля 1894 г., въ часъ дня, при чемъ акціи и помянутыя удостовѣренія должны быть представлены правленію не позже 3-хъ часовъ по полудни 12-го февраля, а уполномочія на передачу голоса—не позже 24 февраля 1894 года.

УПРАВЛЕНІЕ

Юго-Западныхъ желѣзныхъ дорогъ

объявляетъ, что, согласно извѣщенію, опубликованному подъ № 258 въ № 483 Сборн. тар. Росс. жел. дорогъ, при перевозкѣ пассажировъ и грузовъ, какъ большой, такъ и малой скорости, на участкѣ Вильна Рыбница Новоселицкихъ вѣтвей, со дня открытія движенія между отдѣльными станціями этого участка, будутъ примѣняться слѣдующіе тарифы:

а) для проѣзда пассажировъ—общій пассажирскій тарифъ Юго-Западныхъ жел. дорогъ; (2106-3-1)

б) для перевозокъ товаровъ въ прямомъ сообщеніи названнаго участка со станціями чужихъ дорогъ, тарифъ дорогъ I и II группъ, опубликованный въ № 460 Сборн. тар. Росс. жел. дорогъ, подъ № 5304 на основаніяхъ, изложенныхъ въ §§ 2, 3 и 4 части I названнаго тарифа;

в) въ мѣстномъ сообщеніи этого участка, а также въ прямомъ сообщеніи его со станціями Юго-Западныхъ жел. дорогъ, тарифъ № 5323, опубликованный въ № 460 Сборн. тар. Росс. жел. дорогъ.

CAPILLIFER,

NIEZAWODNY ŚRODEK.

wzmocniający cebulki włosowe i niszczący łupież, wskutek czego rosną gęste i mocne włosy, co doświadczone długoletnią praktyką. (268)

Ceny flakonów: 1 rs. 20 k., 2 i 3 rs.

Uwaga. Każdy flakon powinien być zaopatrzony na korku i denku jednakowemi markami, portretem, № 1036 pozwol. urzędu lekarskiego i podpisem wynalazcy T. L. Grabowskiego.

Aleja Jerozolimska, № 76, m. 7.

Obstalunki od rs. 2 załatwiam za zaliczeniem.

Przy korzystaniu z ogłoszeń, upraszamy powoływać się na pismo nasze.

Rada Zarządzająca drogi żelaznej

NADWIŚLAŃSKIEJ

podaje do wiadomości osób interesowanych, że dla eksploatacji tejże drogi w ciągu przyszłego 1894 roku potrzeba nabyć:

- A.
- 1) około 2,000 czetwerti węgla drzewnego.
  - 2) " 24,400 pud. węgla kowalskiego, angielskiego lub górnoszlązkiego.
  - 3) " 3,050 " koksu angielskiego dla odlewni.
  - 4) " 8,000 " koksu gazowego.
  - 5) " 300 " mydła szarego.
  - 6) " 450 " odpadków bawełnianych.
  - 7) " 150 " " konopnych.
  - 8) " 1,500 " paków konopnych.
  - 9) " 300 " " lnianych.
  - 10) " 30 " konopi.
  - 11) " 2 " " (sznurka), napojonych smołą.
  - 12) " 600 " oleju lampowego rzepakowego.
  - 13) " 600 " terpentyny do farb.
  - 14) " 1,000 " pokostu lnianego.
  - 15) " 1,200 " łożu w beczkach.
- B.
- 1) Materiałów chemicznych i kolonialnych na sumę około 3,600 rs.
  - 2) Wyrobów powroźniczych—3,600 rs.
  - 3) Knotów i poduszek wełnianych do maźnic—1,500 rs.
  - 4) Wyrobów rasmanteryjnych—800 rs.
  - 5) Wojłoku—2,600 rs.
  - 6) Cerat—1,600 rs.
  - 7) Skóry i pasów skórzanych—1,200 rs.
  - 8) Pakunku amerykańskiego—1,000 rs.
  - 9) Wyrobów gumowych, węży parcianych, pasów bawełnianych—3,000 rs.
  - 10) Odlewów żelaznych—6,000 rs.
  - 11) Wyrobów metalowych—22,000 rs.
  - 12) Siatek metalowych—600 rs.
  - 13) Zapasowych części do lamp i latarni—3,600 rs.
  - 14) Wyrobów szklanych i porcelanowych—1,200 rs.
  - 15) Pędzli i szczotek—1,200 rs.
  - 16) Materiałów dla telegrafu—1,000 rs.
  - 17) Chodników sznurkowych konopnych—400 rs.
  - 18) Gliny, wapna, cegły, cementu—1,800 rs.
  - 19) Asfaltu, smoły, tektury smołowcowej—500 rs.
  - 20) Płótna, taśmy parcianej—1,200 rs.
  - 21) Szkiele do wodowskazów—300 rs.
  - 22) Czapek mundurowych letnich—750 rs.
  - 23) Czapek zimowych i butów filcowych—1,200 rs.
- C. Słupów telegraficznych dębowych: 188 sztuk 5 sążni długich, 1,350 sztuk 4 sążni długich.
- D. Około 2,400 kubicznych sążni drzewa opałowego.
- E. Drzewa budowlanego na sumę około 24,000, a mianowicie z dostawą na st. Praga na sumę około 20,000 rs. i z dostawą na st. Kowel na sumę około 4,000 rs.

Życzący podjąć się jednej z pomienionych dostaw winni nie później, jak 23 grudnia 1893 r. (4 stycznia 1894 r.) złożyć w Wydziale Gospodarczym Zarządu drogi (ul. Mazowiecka № 22) zapieczętowaną deklarację z napisem „Deklaracja na dostawę w ciągu roku 1894” (wymienić przedmiot dostawy).

Przy złożeniu deklaracji winien być okazany kwit Kasy Głównej drogi żelaznej nadwiślańskiej na złożone w gotówce lub papierach wartościowych wadium w sumie, wyrównującej 10 proc. zadeklarowanej dostawy.

Odnosne warunki oraz szematy deklaracji mogą być przeglądane codziennie, z wyjątkiem dni galowych i świątecznych, od godz. 10 rano do 3 popołudniu w Wydziale Gospodarczym Zarządu drogi.

Deklaracje konkurentów, którzy nie wnieśli zastrzeżonego warunkami dostaw wadium lub nie podpisali odnosnych warunków, nie będą uwzględniane.

Zarząd zastrzega sobie wybór między deklarantami, oraz prawo podzielenia każdej dostawy, jako też w razie uznania cen zadeklarowanych za wygórowane, prawo uznania submisji za niebyłą i ogłoszenia nowej.

(2096-3-2)

XIII ROK WYDAWNICTWA.

REDAKTOR

Mściław Godlewski.

W Warszawie:

Rocznie . . . rs. 9 k. —
Półrocznie > 4 > 50
Kwartalnik > 2 > 25
Miesięcznik > — > 75
Za odn. do domu k. 5.

WYDAWCA

Antoni Zaleski.

Na prow. i w Ces.:

Rocznie . . . rs. 12
Półrocznie . . . > 6
Kwartalnik . . . > 3
Zagranicą:
Miesięcznik rs. 1 k. 50.

SŁOWO

największy i najbardziej rozpowszechniony
dziennik polityczny, społeczny i literacki,

wychodzi codziennie, prócz świąt, w Warszawie,

przy udziale najlepszych sił literackich i dziennikarskich.

«SŁOWO», po za zwykłymi rubrykami dziennikarskimi, prowadzi najobszerniej ze wszystkich pism polskich dział ekonomiczno-handlowy, w którym pomieszcza najświeższe sprawozdania targowe z ważniejszych rynków krajowych i zagranicznych, oraz telegramy handlowe, o cenach zboża, okowity, chmielu, cukru i t. p.

«SŁOWO» dodaje do każdego sobotniego numeru arkusz powieści tłumaczonej, pierwszorzędnym pisarzy zagranicznych. Czytelnicy otrzymują tedy rocznie 52 arkusze, czyli trzy wielkie tomy najcenniejszych powieści bezpłatnie.

Wszyscy nowoprzybywający prenumerat. «SŁOWA» otrzymają bezpłatnie początek drukującej się w odcinku «SŁOWA» obszerniejszej powieści

KLEMENSA JUNOSZY

„Czarne-błoto”,

która, stanowiąc w sobie zupełnie odrębną całość, jest jednak jakby druga serja głośnych „Pajaków” tegoż autora, które tak wyjątkowo cieszą się powodzeniem. W dodatku powieść rozpocznie «SŁOWO» od nowego roku druk wielce zajmującej powieści pp. H. de Brisay i D. Laumonier, p. t.

„Tajemnica Księdza Fauvel”.

Zwraca się uwagę, że «SŁOWO», jako organ najwięcej ze wszystkich dzienników rozpowszechniony na prowincji i czytany w najzamożniejszych sferach publiczności, nadaje się najwięcej do pomieszczenia ogłoszeń wszelkich firm handlowych, przemysłowych i rolniczych. (306-4-3)

Adres Redakcji i Admin. «SŁOWA»: Mazowiecka, 11, w Warszawie.

„GAZETA POLSKA”

nabyła na wyłączną własność nową wielką powieść
HENRYKA SIENKIEWICZA, p. t.

„QUO VADIS”,

osnutą na tle pierwotnych dziejów chrześcijaństwa, i zaczęła ją drukować zaraz po ukończeniu «Rodziny Połanieckich». Mając ten nowy utwór Sienkiewicza wyłącznie dla siebie, będzie go mogła «Gaz. Polska» drukować bez przerw, w jednym ciągu. Żadne pismo w kraju powieści «Quo Vadis» przedrukowywać nie będzie. Nowi abonenci kwartalni «Gaz. Polskiej», przybywający od nowego roku, otrzymują numery z początkiem «Rodziny Połanieckich» bezpłatnie. Z d. 15 grudnia 1893 r. «Gaz. Polska», aby mieć więcej miejsca na artykuły, ZWIĘKSZA FORMAT swego papieru, nie zmieniając ceny. Staje się też «Gaz. Polska» odtąd największym organem polskim w Warszawie.

«Gaz. Polska» drukuje codziennie po dwa, trzy i więcej artykuły z zakresu polityki, literatury, sztuki, nauki, tudzież artykuły ekonomiczne, społeczne, militarne i feljetony o sprawach bieżących. Nadto: depesze polit., koresp. ze stolic europejsk. i z miast krajow., wiad. handl., meteorolog., sportowe. «Gaz. Polska» przyjmuje ogłosz. na ostatnią i na pierwszą stronę. Cena «Gaz. Polsk.» w Warszawie kwart. rs. 2 k. 25, mies. k. 75. Na prow. i w Ces. rocznie rs. 12, półroczn. rs. 6, kwart. rs. 3.

ADRES «Gaz. Polsk.»: Warszawa, Warecka, 14.

Adres agentury «Gaz. Polsk.» w Łodzi: ul. Dzielna, 4. Agentura «Gaz. Polsk.» w Łodzi przyjmuje prenumeratę i ogłoszenia. (304-6-4)

! NOWOŚĆ !

„SUDORIVORAT”

Wysięciaczka do wkładania w obawie, jedyny i niezawodny środek pochłaniający pot i nieprzyjemną woń z nóg, zwłaszcza dla osób, usposobionych do zaziębień z powodu pocenia się nóg. Zatwierdzony przez warszawską radę lekarską za № 2593. Wyłączna własność produkcji zabezpieczona w depart. handlu i przem. za № 12197. Paczka 5 par 50 k. 10 par rs. 1. Pp. handlującym odstępnie się rabat. Wynalazca L. Szczepański, Krak.-Przedmieście № 38. (301-11-5)

BACZNOŚĆ

przed podrabianiem

„EXSICCATOR”.

Istnieje jeden tylko zatwierdzony przez rządy i Rosję. Niszczący grzybek drzewny i osusza wilgoć etc. Broszurka bezpłatnie. Uważać na markę fabryczną i herb państwa przy rachunku i naczyniu. Potrzebni agenci. Dostać można tylko: Marszałkowska 117. Adres: inż. RITTER, Warszawa. (80-49)

Korzystając z działu ogłoszeniowego w piśmie naszym, prosimy wzmiarkować o «Kraju», jako źródło powziętych informacji.

DOM BANKOWY
BR. POPLAWSKI,
 Warszawa, Wierzbowa 6
 (Hotel Angielski)

załatwia wszelkie interesy bankierkie za umiarkowaną prowizją. (308-10-8)

KOMPLETNE PRZYBORY DO GOSPODARSTWA
 do użytku ręcznego i parowego,
 według doświadczonego systemu centryfugalnego.
WSZYSTKIE NIEZBĘDNE PRZYRZĄDY DO PRODUKCJI

Masła i Sera.

Dostarczamy i kupujemy po najwyższych dziennych cenach
MASŁO I SERA.
 Liflandzkie Towarzystwo Gospodarcze
„SAMOPOMOC”,
 RYGA, WALLSTRASSE, № 2. (2075-4-4)

Przesyłając zamówienia na artykuły reklamowane, prosimy wymieniać źródło, z którego adres firmy zaczerpnęto.

SŁODOWY EKSTRAKT I KARMELKI
 z Miodu, Stodu i Ziół leczniczych,
 nagrodzone na wystawach higieniczno-lekarskich w Warszawie, Krakowie, Lwowie i na Środkowo-Azjatyckiej w Moskwie.

Fabryki ulica „LELIWA” w Warszawie Zgoda, № 5.
 Wyłączna sprzedaż w aptekach i składach aptecznych. Główny skład w centralnym składzie aptecznym Petersburg, Newski, № 27, u Kazańskiego mostu. (295-10-5)

CENNIKI GRATIS I FRANCO.
WYŻWY
DAMSKIE I MĘZKIE
 W WIELKIM WYBORZE
 PO CENACH UMIARKOWANYCH
POLECA
LUDWIK HILKNER
 KRAKOWSKIE PRZEDM. N°5 TELEFON N°553

Osoby, czyniące zakupy wskutek ogłoszeń w piśmie naszym, zechcą łaskawie powoływać się na „Kraj”.

Rs. 3 rocznie w Warszawie, z przesyłką pocztową Rs. 4.
 Kop. 75 kwartalnie „ „ „ „ Rs. 1.

Premja bezpłatne
 do wyboru jedno z następujących dzieł, dla prenumeratorów rocznych:

GOMULICKI WIKTOR:
NOWELLE.
 —
 DYGAŚSKI ADOLF:
Z ZAGONA i BRUKU.
 —
 PIEŚNI GALLA.
 —
 KOSTRZEWSKI FRANCISZEK:
PAMIĘTNIK.
 —
 KRASZEWSKI J. L.:
U BABUNI,
 powieść w 2-ach tomach.

TYGODNIK ROMANSÓW i POWIEŚCI
 obejmuje wyborowe powieści: oryginalne i tłómaczone
 ORAZ
 kronikę tygodniową, krajową i zagraniczną.

Wychodzi w każdą Sobotę
 na papierze satynowanym
 drukiem garmentowym.
 52 N-ra rocznie w 16-tu kolumnach w 2 szpalty każda, czyli rocznie
1644 stronice.

ADRES: S. Lewental w Warszawie, Nowy-Swiat № 41.

Są do nabycia w księgarniach dzieła naukowe pedagoga **Reussnera**

„NAJLEPSZA METODA”

do nauczania się bez nauczyciela czytać, pisać i rozmawiać po niemiecku w 3 miesiącach, po angielsku w 24 lekcjach. Cena metody niemieckiej kurs niższy kop. 80, kurs wyższy rs. 1 k. 60. Komplet (oba kursy) tylko rs. 2. Metoda angielska z wymową kurs I k. 75, kurs II rs. 1 k. 20, komplet (oba kursy) rs. 1 k. 70. Najlepsze elementarze: polsko-niemiecki i rusko-niemiecki k. 35, 20 i 10. Polski k. 25, 15 i 4. Obrazki do nauki poglądowej, w 5 językach, po k. 40 za zeszyt. Na przesyłkę pocztową dopłata do każdego rubla po k. 20. Skład u autora (Reussnera): Ziółta № 6, w Warszawie. (252-12-6)

Także zajęcia.

- Co pański syn robi?
- Długi...
- A pan?
- Ja je płacę.
- Więc macie obaj panowie zajęcia...
- Naturalnie, ja nawet hypotekę ne... (Mucha).

DZIEŁA

STANISŁAWA BELZY:

- 1) Holandia (wyd. 2) ... rs. 1 k. 80
  - 2) Odgłosy Szkocji. .... » 1 » 50
  - 3) W górach olbrzymich. .... » 1 » —
  - 4) Za Apeninami (wyd. 3). .... » 1 » —
- Skład główny: Gebethner i Wolff w Warszawie. (2083-3-3)

PETERSBURSKA

Szkoła Muzyczna,

Newski pr., róg W. Morskiej, № 16-7.
 Dyrekcja: (1922)

Prof. K. J. Lüttsch, J. Borowka.

U kamieniarza.

- Pan życzy sobie nagrobek z marmuru? Jeżeli to po żonie, to możeby taki?
- Nie, panie, to po bogatym stryju.
- Aha, to w takim razie damy coś weselszego. (Mucha).

W MAGAZYNIE TOWARZYSTWA

A. I. ABRIKOSOWA SYNÓW

Newski prospekt, № 40. Telefon № 658.

WIELKI WYBÓR

ozdób gwiazdkowych

Codziennie świeże cukry i kasztany cukrowane (pracownia przy magazynie).

Pastyła, Marmelady, Czekolada i Konfitury.

Kompoty i owoce cukrowane własnej fabryki parowej w Krymie.

Ciągły wybór bombonierek i pudełek z pięknymi obrazkami. (2069)

Przyjmują się zamówienia na cukry balowe i bombonierki weselne z monogramami.

W PIERWSZY DZIEŃ ŚWIĄT BOŻEGO NARODZENIA MAGAZYN BĘDZIE ZAMKNIĘTYM.

PRZEDPŁATA w Petersburgu rocz. rs. 10, półrocz. rs. 5, kwart. rs. 2 k. 50. Na prośbę, w Cez. i Król. oras sagr.: rocz. rs. 12, półrocz. rs. 6, kwart. rs. 3, mies. rs. 1. Ogłoszenia na str. 1-4 okładki po k. 30, na str. 5-12 po k. 15 od wiersza. Reklamy («Doniesienia» w tekście) po k. 40. Cena pojedynczego numeru bez dodat. pow. k. 20. Za dotychczas. ogłoszenia prospektu i t. d., jednorazowo rs. 30, oprócz opłaty poczt. (1/4 kop. od 1 kupa każdego egzempl.) i kosztów przesyłki do Petersburga.

REDAKTOR
ERAZM PILTZ.

KRAJ

BIURO Redakcji i Administracji «Kraju» (Nikolajewskaja, 6) otwarte codziennie od godz. 11 rano do godz. 5 popołudniu. Redaktor «Kraju» przyjmuje osobiście interesantów od godziny 11 rano do godz. 12 w południe. Adres dla telegramów i listów: «Petersburg, Kraj». Kantor miejski w Petersburgu: Kazańska, 26. Kantor warszawski: Niecała, 8. Prenumeratę i ogłoszenia przyjmuje oprócz tego wszystkie znaczące księgarnie w Cesarstwie, Królestwie i zagranicą.

WYDAWCA
ERAZM PILTZ.

Pismo polityczne, społeczne, ekonomiczne i literackie

Petersburg, dnia 17 (29) grudnia
1893 roku.

«Kraj» wychodzi w trzech wydaniach: niebieskiem i czerwonym. Wydanie niebieskie (z wyjątkiem niebieskiego) przeznaczone jest dla prenumeratorów «Kraju» i zawiera, oprócz zwykłego numeru, oddzielny dodatek tygodniowy, wydanie czerwone (okładka czerwona) obejmuje tylko numer zwyczajny i przeznaczony jest na sprzedaż pojedynczą w księgarniach, kantorach, kioskach i na kolejach żelaznych.

ZE SWIATA DUCHÓW.

(NOTATKA ZE WSPOMNIENI).

Schylek roku pańskiego 1893 w społeczeństwie naszym umyka wśród wyjątkowo gorączkowego nastroju... filozoficznego. Najdzielniejsze nad Wisłą umysły z uwielbieniem patrzą dziś w najzwyczajszą napozór neapolitankę, Eusapję Palladino, a przywódca tych «najdzielniejszych» widzi w śniadym cieple żony neapolitańskiego maszynisty teatralnego — najwspanialszy zbiornik tych sił, o których wiedza jeszcze nic nie wie, ale zdejmowania których «Warszawa nie powinna pozwolić sobie wyrzucić zawsze ciekawej zagranicy»...

W tych dniach, kiedy się (dawno już do szyderców nie należący) naczytał wszelkich sprawozdań z tajemniczych, dzięki Eusapji, porozumień Warszawy z... duchami cudzoziemskimi, przypomniałem sobie nagle o nieżyjącym już dziś hrabi X. ¹⁾, w którego pełnym rycerskich pamiątek gabinecie miałem szczęście siedzieć przed kilku laty, pić kawę po dobrym obiedzie i słuchać wspomnień młodości.

Hr. X. zapewne nie przypuszczał, że z jego nacechowanej humorem i wdziękiem naracji kiedyś skorzystam; mam wszakże nadzieję, iż jasny duch zmarłego wybaczy mizernej duszy dziennikarza, który nawet w gościnnych progach, «przy kawie, po dobrym obiedzie», notuje *ad usum* potomstwa.

A było po co notować i w najciaśniejszej komórce mózgu literackiego opowieść hrabiowską do dziś dnia przetrzymać, bo w epoce «eusapjo-palladinowskiej» każda rzecz, która rzeczą duchów lub kuglarstwa jest, na uwagę niechybnie zasługuje...

Muszę się otwarcie przyznać, że do prawdy nie pomnę, z jakiego powodu w myśliwsko-rycerskiej «pracowni» hrabiego powstała mowa o spirytyzmie? Kto ją wszczął: hrabia czy ja?... Pomnę tylko, że to był wieczór jesienny, że w stylowym kominku trzaskały polana drzewa, że się w odbłyśkach czerwonego ognia tarzał na skórze niedźwiedziej stary wyżeł hrabiowski, że wreszcie do przysłoniętych szyb stukały krople deszczu i parły smugi wiatru, które jękiem

i świstem zdawały się skarżyć na niegościnność szkieł i futryn, strzegących komnat starego pałacu.

W taki wieczór opowiedział mi hrabia X., ni ztąd ni zowąd, o swoim pobycie w jednej ze stolic niemieckich...

Było to przed wojną francusko-pruską. Hrabia był młodym, 23-letnim, wesołym, dzielnym, lubianym w salonach wielkiego świata, gdzie niemieckie księżne i hrabianki ożywiały istic polską zamasytoscia. Gdy szło o pomysł do nowej zabawy — udawano się do niego!... gdy szło o jakąś ekscentryczną kawalkadę — jego proszono o dowództwo!

Miał sławę, że nosi w swych wybujałych piersiach całe morze humoru, więc też któregoś ranka otrzymał bilecik następujący:

«Drogi hrabio! Nudzę się. Jako genjusz, przyjdź i radź!

Księżna Y.».

Księżna Y. była piękną, zdenerwowaną separatką. Mąż, do rodziny panującej należący, żył w dali od kraju własnego, ona tymczasem chciała się bawić za swoje miliony!

— Co mam czynić, księżno? — pytał hrabia w godzinę po otrzymaniu bilecika wielkiej damy.

— Pomyśl, hrabio, o jakiej wspaniałej zabawie!

— Zagrajmy teatr amatorski!

— Ależ to stare i już nudne!

— Urządzimy ekskursję kostjumową?

— Przecież to było tydzień temu...

Coś nowego!... coś nowego!...

Hrabia pomyślał i po chwili uderzył w swoje młode dłonie.

— Mam! — zawołał.

— No?... cóż takiego?... mów prędzej!...

— Zabawimy się... w spirytyzm!

— Wybornie! — wołała uradowana księżna. Mam o tem trochę pojęcia. Znałam sławnego Hume, czytałam kilka broszurek w tej kwestji!... Do dzieła tedy, hrabio!... Kogo zaprosimy do współprawnictwa?

— Księcia T. T. i barona V.

— Doskonale! Czekam na was dziś wieczorem!

Zamilczała księżna o tem, iż w gruncie rzeczy wierzyła w duchy i chociaż bawiła się nimi, jednak bała się ich okrutnie.

Hrabia natychmiast udał się do księcia T. T., potomka potężnej rodziny medjatywanych książąt niemieckich, i do barona V., adjutanta królewskiego o orle fizjognomji. Pomysł hrabiowski został natychmiast aprobowany, a to dzięki naturalnie temu głównie, iż właśnie w tej chwili bawił w stolicy słynny prestidigitator, prof. Hermann, do którego postanowiono się zwrócić po radę. O spirytyzm Hermann miał swoje przekonanie i zawsze mawiał: «ce sont nos confrères, sculement ils sont plus malins que nous».

Uprzejmy kuglarz, wzięwszy od trzech młodzieńców słowo nierozprzeżstrzeniania tajemnic, z wyjaśnieniami i wskazówkami pospieszył chętnie, spłacając tem dług wdzięczności, zaciągnięty w czasie pobytu na dworze rodziców księcia T. T.

— Cztery tygodnie — mówił mi hrabia w czasie owego jesiennego wieczoru — całe cztery tygodnie trwały nasze przygotowania. Aż nareszcie nadszedł dzień upragniony. Do salonów księżnej Y. zaproszono liczne grono najwyższego świata stolicy. «Świat» ten zasiadł w sali, w dyskretnym świetle skapanej, my zaś trzej zajęliśmy miejsca w głębi, w sąsiedztwie naszego stołu czarodziejskiego.

Program seansu był następujący: 1) lewitacja stołu; 2) korespondencja z duchami; 3) lawirowanie przedmiotów lekkich; 4) seanse w ciemności (*séances dans l'obscurité*). Powodzenie było zupełne i kolosalne. Wielki, ciężki stół z mozaiki florenckiej, ujęty prawie zupełnie w żelazo i bronz złożony, lawirował jak piórko, postukując od czasu do czasu; niewidzialna ręka pisała różnemi barwami najrozmaitsze daty i wyrocznie na środkowej stronnicy złożonego papieru, leżącego na stole marmurowym; wachlarze, gitary i skrzypce fruwały po salonie, a w ciemnościach zupełnych ukazywały się tu i owdzie najfantastyczniejszych kształtów przedmioty świecące...

— Wszystkie te sztuczki kuglarskie — ciągnął hrabia — wykonywaliśmy z wielką zręcznością. W parę dni całe miasto zaczęło szeptać, iż w pałacu księżnej Y. pokazyują się duchy pokutujące, z których my drwimy sobie w najlepsze...

Tymczasem, owo np. lawirowanie stołu wykonywaliśmy w sposób następujący: Pod taflami posadzki umieściliśmy w sekrecie przyrząd, który był prostą dźwignią stalową, o dwóch nierównych ramionach, w stosunku 1 do 10, balansujących na łożysku również stalowym, tak, że dość było niewielkiego ciśnienia na ramie dłuższe, ażeby bardzo wielkie ciężary, postawione na krótszem, podejmowały się z łatwością. Owo krótsze ramie było zakończone ostrokątem stalowym grubości ledwie kilku milimetrów, który mógł za odpowiednim pociśnięciem trochę mniej niż centymetr wystawać nad posadzkę, pod którą reszta przyrządu była całkowicie schowana... Jako instrument do wywierania ciśnienia na niewidzialny waziutki otwór nad dłuższem ramieniem onej dźwigni, przeznaczaliśmy dużą autentyczną *cleymore* szkocką (miecz oboręczny), zakończoną nie ostrzem, lecz tępym prostokątem. Oparłszy się o nią niby od niechcenia, wywoływaliśmy zjawisko niebywałe: ciężki stół podnosił się i rytmicznie stukał!... Żeby go zaś zmusić do odtańczenia walca, zręcznie wsuwaliśmy pod jedyną jego nogę dość małe cylindry stalowe o dwóch silnych mutrach, stanowiących jak gdyby rolki bardzo wytrzymałe, które to niewinne przyrządy mieliśmy przytwierdzone do wypchanych wata koniuszków... długich trzewików, modnych naówczas!...

Tu, pomnę, hrabia zerwał się z fotela, pokazał mi obrazowo wszystkie ruchy i śmiał się w najlepsze. Po chwili wszakże sposepniał i usadowił się nawięcej w wygodnym swoim siedzeniu.

— Co pan jednak myślisz o korespondencji z duchami? — zapytał mnie nagle po dość długim milczeniu. A było to

¹⁾ Całe poniższe opowiadanie nie jest wytworem fantazji literackiej, ale sprawozdaniem z rzeczywistej rozmowy z osobą wiarogodną, a dla nieżyjącą, której nazwiska redakcja «Kraju» wymienić nie jest upoważnioną. (Przyp. red.).

w chwili, kiedy wicher silniej uderzył w okna, kiedy w stylowym kominie biegały już tylko niebieskawe, błędne ogniki, a stary wyżeł miał jakiś psi sen, bo wzdychał i jęczał na skórze niedźwiedziej.

I po tem raptownem zapytaniu, hrabia X. westchnął. Powiódł dłonią po swojej siwej czuprynie i dodał:

— Z tą korespondencją zagrobową, łączą się przykre moje wspomnienia... Opowiem panu najprzód o jednym fakcie, za nim przejdę do następnych, wprost zdumiewających. A muszę dodać, że byłem mistrzem w prowadzeniu tej obalamucającej ludzi sztuki kuglarskiej, która jak najgorsze wywołała następstwa. Była to wszakże beczelnie prosta sztuczka! Pokazał mi ją pierwszy raz nieboszczyk Hermann i, doprawdy, mnie samego ten «numer» programu zdziwił z początku niepomniernie. Na zupełnie gładkim, mozaikowym stole położył Hermann podwójny arkusz papieru, następnie złożył na nim ręce na krzyż, wymówił jakieś tajemnicze zaklęcie—i po trzech minutach znaleźliśmy wewnątrz złożonego arkusza, którego wierzchnia i spodnia strona pozostała nietknięta, różnokolorowe litery, składające jakąś wyrocznie starożytną... Co się stało?... czyżby papier był chemicznie preparowany?... Podsunęliśmy mu inne arkusze, z różnych kątów pobierane, nasze własne papiery — i cud powtarzał się! Zachodziliśmy w głowę nad tym wynalazkiem, gdy nagle słynny kuglarz wyciągnął najspokojniej z rękawa leciutki przyrząd złoty, wielkości średniego medalika, który był winowajcą całego cudu!... Medalik posiadał: gutaperkowe denko nasycone masą różnych kolorów, w rodzaju dzisiejszych pieczętek kieszonkowych; następnie — zagłębienie, dostateczne, ażeby w niem wygodnie leżał trzeciego palca; wreszcie posiadał uszko a przy uszku sznurek kauczukowy, bardzo elastyczny i mocny, przytwierdzony do prawego ramienia pod koszulą...

— No, i wyobraź pan sobie—mówił hrabia—taki głupi przyrząd w moich rękach przyczynił się do poważnych nieszczęść!... Jużem panu wspomniał, że wybornie wyuczyłem się tej sztuki. Medalik mój zjawiał się, ginął w zwojach papierowych, a później umykał pod łokieć

z błyskawiczną, iście czarodziejską szybkością!... Ale tej mojej zręczności ofiarą stał się, niestety, w krótkim czasie człowiek niezwykle.

A było to tak:

Zazwyczaj zapraszaliśmy na seanse siedm lub trzynaście osób, ale tego wieczoru Towarzystwo zebrało się nieliczne: oprócz nas, było tylko pięć osób obcych. Tymczasem, niespodziewanie w ów wieczór przyjechał ze swoim adjutantem ogólnie lubiany młody książę X., wyjątkowo tego dnia zdenerwowany i błady. Wobec ogólnego zainteresowania, jakie budziły nasze doświadczenia, nie dziw, że i on zapragnął się czegoś dowiedzieć o... stosunkach zagrobowych. Z początku przyglądał się temu, co się działo, aż nakoniec sam się zbliżył do mnie, podał mi papier biały, złożony we dwoje, i poprosił... o wiadomość z tamtego świata. Przedtem jednak gospodyni domu zdażyła mi szepnąć kilka słów: imię kobiece, datę i nazwę pewnego cmentarza w Portugalji... Dodała: «To proszę odpowiedzieć księciu!» Wcale nie zważywszy możliwych konsekwencji podobnego szaleństwa, bez namysłu wypisałem na środku arkusza tajemniczo podpowiedziane mi wyrazy... Gdy po chwili książę wziął papier i rzucił nań oczyma, zadrżał, zbladł i począł się ślaniać... Natychmiast adjutant, który go nie spuszczał z oczu, podskoczył, ujął go pod ramię i odprowadził do dalszych pokojów... Tam książę dostał najokropniejszego ataku—i ztamtąd po raz pierwszy o chorobie jego nerwowej, dotąd trzymanej w najściślejszej tajemnicy, rozeszła się wieść nie tylko po mieście, ale i po—całym państwie!...

Wypadek ten — opowiadał w dalszym ciągu hrabia X.—odebrał mi całkiem ochotę do spirytyzmu. Ale ów spirytyzm całą duszą znienawidził dopiero od chwili, kiedy, po kilku tygodniach, o późnej nocy, wpadł do mnie mój towarzysz i współnik w tej zabawie, książę T. T., z oczyma błędnymi, wargą dygoczącą...

— Ratuj mnie!—zawołał—prześladują mnie na każdym kroku!

— Co?... Kto?—zapytałem.

— Duchy!

Rzucił się na kanapę, zakrywając konwulsyjnie twarz rękoma, a mnie ciarki przeszły po skórze.

Chociaż wiedziałem, że T. T. miał między antenatami warjatów, zdumienie moje nie miało granic.

Istotnie, fakt był straszny i niebywały! Ten, który wraz ze mną przygotowywał przyrządy «korespondencji zagrobowej», uwierzył we własne kuglarstwo!... Wiesz pan?... całe tygodnie mnie męczyły pytaniami, czy ja czuję obecność duchów w czasie wykonywania doświadczeń?... A później opowiadał mi o odczuwanym przez niego chłodzie grobowym, dotknięciach niewidzialnych, o jakichś tajemniczych szmerach, które słyży, eterycznych postaciach, które widzi... Skończył fatalnie. Którejś nocy, tak samo jak dzisiejsza jęczącej, otrul się, nie rzuciwszy światu ani słówka pożegnania, choć go zaledwie w 23 roku życia zegnał na wieki!... Dla szerszej publiczności przyczyną jego śmierci był tyfus plamisty.

Przed kilku laty powyższe opowiadanie hrabiego X. zrobiło na mnie wrażenie... Czy dziś wywoła ono pewne refleksje—nie wiem. Cieszy mnie wszelako to, iż czytelnikowi dostarczyłem w każdym razie lektury modnej... Boć ta moja «notatka ze wspomnień» o zmarłym jest przecież także swojego rodzaju—korespondencją zagrobową.

I. Z.

POGADANKI LITERACKIE.

IV.

[Dwie spuścizny literacko-polityczne: «Pisma pomniejszych» Kalinki i dwa tomy pism Pawła Popiela].

Jednocześnie prawie wyszły z druku dwie spuścizny literacko-polityczne ludzi, którzy w drugiej połowie swego życia prawie najzupełniej zgadzali się w zasadach i zapatrywaniach. Mam na myśli drugi tom «Pism pomniejszych» Walerjana Kalinki i dwa tomy pism Pawła Popiela.

W charakterystyce tego ostatniego, którą umieściłem w roku 1892 w «Kraju», wspomniałem, zdaje mi się, że Popiel mi opowiadał pierwsze bliższe swoje zetknięcie się z przyszłym historykiem

ODCINEK „KRAJU“.

NOC LIPCOWA.

OBRAZEK HISTORYCZNY Z XVIII WIEKU.

3) PRZEZ

Walerego Przyborowskiego.

Dzień był gorący i parny; pan Tomasz stękał, narzekał czasami, że jemu, majstrowi rzeźnickiemu, ławnikowi magistratu kieleckiego, człowiekowi żonatemu przyszło na to, iż musi się awanturować po dziurach i wertepach, ale jechał. Pocięszło go tylko to, że ma dobry zarobek. Zausznice królewskie, dukaty w trzosie, a nade wszystko dzielny koń, jakiego dostał w podarunku, stanowiły nielada nabytek i warto się było za takie wynagrodzenie trochę potłuc po drogach złych i piaszczystych. Dopóki jednak jechał krajem otwartym, wszystko było dobrze, ale właśnie gdy noc zapadła, za-

puścił się w wielkie lasy świętokrzyskie i coraz markotniej mu było. Rad byłby gdzie zatrzymać się, ale miał rozkaz wyraźny, żeby jeszcze tej nocy dotarł do Ociesek i rozkaz ten trzeba było spełnić. Nie tyle może obawa przed odpowiedzialnością kierowała nim w tym względzie, ile to poczucie, że spełnia dobrą służbę dla Rzeczypospolitej.

Jakkolwiek bowiem nie powiedziano mu tego wyraźnie, przecież z rozmowy, jaką toczono w Kijach u króla, ze słów Turkulla, z jego przygotowań, jakie czynił w Pińczowie, z własnego wreszcie poselstwa domyślał się, że tu o nic innego nie idzie, tylko poprostu o schwytanie w lasach świętokrzyskich króla szwedzkiego, który w dziesięć zaledwie koni śmiał się w nie zapuścić. Wszystko to było aż nadto jasne dla pana Tomaszka, tylko w żaden sposób nie mógł zrozumieć tego, co w tem wszystkim ma mieć do czynienia pani Elżbieta Pakoszowa, do której mu Turkull dał pismo. Wiedział on i to, bo mu o tem napomknął Kasza Zgierski, że pan rotmistrz chorągwi tatarskiej pali cholewki do piek-

nej i zamożnej wdowy, dziedziczki Ociesek, ale nie mógł pojąć, co tam jakieś kochanie może mieć za związek z tak wielkim, jaki się przygotowywał, ewenementem.

— Ha! kat ich tam wie — konkludował—może to i potrzebne, i pan Turkull lebski jest chłop, nie pewnością nie czyni bez kozery. I co będę tam sobie głowiznę suszył karkulacjami, jazda i koniec.

Nie suszył więc już sobie «głowiznę karkulacjami», tylko jechał dalej. Ale dostawszy się w odwieczne puszczę świętokrzyskie, coraz mroczniej mu się na sercu robiło. Noc zapadła i pod noc niebo pokryło się chmurami, a szczyt Łysicy, który od czasu do czasu mu się ukazywał na niebie, gorejącem purpurą zachodu, otulony był cały w mgły sine, co zapowiadało czas słotny i burzliwy. W lesie też ciemności zdawały się zgęszczać, droga była coraz przykrzejsza i konie wlokły się leniwie, zwłaszcza, że ciągle prawie wspinać się musiały pod górę. Pan Tomasz przytem nie był bardzo odważny, więc markotno mu było. Od dzieciństwa nasłuchiwał się historyj o sławnych po wsze

«Sejmu czteroletniego», czego następstwem było wciągnięcie Kalinki do współprawnictwa w «Czasie». Niebawem mu dowierzano, gdyż ciążył na nim grzech «czerwonych» niegdyś zapatrywać, a zwłaszcza owej broszury, w której pod pseudonimem Pełcawskiego z całą namietnością zrzucił z piedestału dawne powagi Krakowa. Popiel po dłuższej z nim rozmowie przekonał się, że w zasadach się zgadzają, choć różnią się w zapatrywaniach. «To było dla mnie wystarczającym — mówił do mnie — boć nie może być na świecie dwóch ludzi, którzyby się zawsze na jedno zgadzali; jeżeli zasady są też same, to i cel jest jednaki, a więc należy razem wspólnie pracować, bez względu na różnice drugorzędne».

Z biegiem czasu i te różnice drugorzędne coraz więcej się zacierają. Obaj ludzie nie tylko szli jedną drogą, ale nawet mieli wspólne upodobania. Kto wie, czyby bez Popiela powstał «Sejm» Kalinki. Popiel był tradycją owych czasów zeszlowieczonych; znał zamłota ludzi, którzy przed stu laty żyli i działali i z ust ich słyszał wiele szczegółów, których nieco w swych pismach nam udzielił, lecz których może część większa po jego zgonie nigdy już na jaw nie wyjdzie. Co więcej, Popiel stał się właścicielem znakomitych zbiorów rękopiśmiennych z tej epoki, a mianowicie aktów kancelarii osobistej królewskiej i obszernej korespondencji Debolego. Źródło tych pierwszorzędną wartości nie zamknął przed Kalinką, który też z nich w całej pełni korzystał, a bardzo być może, jak powiadam, że te stosunki osobiste Kalinki z Popielem i ten świetny materiał, jakiego on mu udzielił, dały pohop historykowi stanisławowskich czasów do napisania «Sejmu». Ztąd też Kalinka, zaraz po wydaniu I tomu «Sejmu», żądał od Popiela recenzji o swej pracy. Nawet w kwestjach polityki bieżącej ciekawem było dla niego zdanie Popiela. W II tomie «Pism» Popiela znajduje się rozbiór broszury politycznej, napisany «na wyrażone gorące życzenie» ks. Kalinki.

Nie tylko zresztą owe dawne czasy i polityka bieżąca łączyły ich w pracy literackiej. Jednocześnie prawie, kiedy Popiel pisał o położeniu papieża, Kalinka tej sprawie poświęca artykuł i broszurę. Kalin-

ka w «Przebranej Francji» porusza dość szeroko sprawę socjalizmu — Popiel temu samemu przedmiotowi poświęca artykuł «Choroba wieku». Gdyby dalej szukać podobieństwa «upodobań», znalazłoby się je nawet... w cytatach. Obaj bardzo często lubią cytować zdanie: *mentita est iniquitas sibi*, obaj w sprawie szkół powołują się na słynne zdanie Leibniza. A że i poglądy są prawie też same, że w zasadach ich nie ma żadnej różnicy, więc dopełniają się niejako, a jednocześnie wydanie ich spuścizn literackich jest jakby pośmiertnem połączeniem tych, co za życia pracowali na jednej niwie i w jednym kierunku.

O pierwszym tomie «Pism pomniejszych» Kalinki wspominałem w swoim czasie, więc tylko o drugim przychodzi mi dziś mówić. Pomysł zebrania wszystkich jego po czasopiśmie rozrzuconych artykułów był bardzo szczęśliwy; wprowadzić są to rzeczy po części przestarzałe, ale dające lepiej poznać wybitnego pisarza i przynoszące często szczegóły, które mogłyby utonąć w tych dziesiątkach tysięcy tomów, jakie już liczy nasza prasa periodyczna. Szkoda tylko, że pomysł został źle wykonany. Wydawca, czy wydawcy nie zadali sobie trudu ani ułożenia chronologicznego artykułów, ani też często choćby zaznaczenia, kiedy zostały napisane. Kalinka zwykł był kłaść na czele każdego artykułu dzień i miesiąc jego napisania, ale rzadko rok dodawał. Z tego powodu wiemy np., że artykuł «Nasze zadania i uchybienia» napisany został d. 4 lipca, ale którego roku pozostaje dla czytelnika tajemnicą. A przecież chyba nie było zbyt trudno sprawdzić, w jakim czasie w danym czasopiśmie ów artykuł został wydrukowany. Nie jedyny to zresztą błąd wydawców, bo za błąd także uważać trzeba brak wszelkich objaśnień. Kalinka powołuje się częstokroć na fakty i na stosunki, w swoim czasie ogólnie znane; trzeba być chyba specjalnym badaczem owych czasów, ażeby wszystko zrozumieć. Zkąd może dziś każdy wiedzieć, kto był np. niegdyś korespondentem jakiegoś dziennika lub marszałkiem gubernialnym, przeciwko którym publicysta ostro w swych pismach występował. Tak się podobnych rzeczy nie wydaje — przypiski i objaśnienia w tym razie są nieodzowne.

O «Sejmie» Kalinki powiedziano, że jest to historia, pisana przez publicystę, lub też olbrzymia polityczna broszura, pisana przez uczonego znawcę dziejów. Jest w tem zapewne przesada, ale jest i nieco prawdy. Kalinka przez całe życie był głównie publicystą. Historję zajął się naprawdę dwa razy w życiu. Raz, kiedy wydał «Ostatnie lata panowania Stanisława-Augusta» (i to wydał, można powiedzieć, «przypadkowo», gdyż miał zamiar właściwie pisać życiorys ks. Adama, a przy poszukiwaniach materiałów napotkał na takie, co go od głównej myśli oderwały i panowaniem Stanisława-Augusta zająć się kazaly), drugi raz, po latach kilkunastu, kiedy rozpoczął pracować nad «Sejmem». Przy pisaniu tego ostatniego wystąpiła na jaw cecha temperamentu publicystycznego: niecierpliwość. Zaledwie skończył tom pierwszy, już go wydrukował; później tom drugi wypuszczał półtomami. Nie chciał czekać, spieszył się z częściowem wydawaniem — miał zwykłą gorączkę dziennikarską. Ze na tem nie ucierpiała konstrukcja dzieła, to dowód tylko wielkiego talentu.

Publicystą też w całej pełni okazuje się Kalinka w tych «Pismach pomniejszych». Wszystko go zajmowało, wszystko cieszyło lub gniewało, czuł się w obowiązku iść wszędzie z radą i pomocą, prostować drogi, ostrzegać lub zachęcać, chwalić lub strofować, objaśniać, opisywać. Słyszysz «żale na zachód», a więc pytasz się, czy mamy do tego powód rzeczywisty; spotyka coraz więcej rodaków w Paryżu, a więc pisze «o podróżujących i godności narodowej»; obejmują Niemcy pewne sieci kolejowe, a więc powstaje artykuł «Niemcy i koleje żelazne»; czuje potrzebę zaznajomienia z instytucjami polskimi w Paryżu, a więc zbiera materiały i układa «Przewodnik». W taki sposób pod wrażeniem chwili powstają artykuły o zadaniu kobiet na wsi, o agromicznym korespondencie «Kron. Warszawskiej», o wydawnictwie materiałów historycznych, o adresie Towiańskiego, o «Hramotce Kulisza» i t. d. Publicystyczny zawód każe też Kalince pisać nekrologi i sprawozdania. Po za tem wszystkiem mamy w drugim tomie jego «Pism pomniejszych» kilkanaście artykułów czysto politycznych, lub też w obronie kościoła. Przypominam, że w treści

czasy zbójach świętokrzyżskich, pan Turkull ostrzegał go o włości z chorągwi pana Lubomirskiego, która rozbiegła się po borach i napada dwory i podróżnych; na myśl mu też czasem przychodzili szwedzi, w których ręce mógł wpaść, a wtedy życie jego wisiałoby na włosku. Wszystko to napelniało go trwogą niemą. Najmniejszy szelest w lesie budził w nim podejrzenie i każdy odgłos wprowadzał go w taki przestach, że zatrzymywał konie i tłumiąc oddech w sobie, nasłuchiwał pilnie. A odgłosów tych i szeleatów, wraz ze zbliżającą się nocą i burzą, było coraz więcej w boru. Wiatr zerwał się i szumił po starych jodłach, modrzewiach i bukach, i grało w lesie tysiące szmerów, szeptów, głosów głuchych, których echo ponuro się odbijało w duszy biednego rzeźnika kieleckiego.

Wśród wzrastających ciemności, wśród loskotu wichru, szalejącego już po boru, przypominał sobie swe domostwo, wygodny, zaciszny i spokojny alkierz, jasno oświecony i bezpieczny.

— Głupiemu tak zawsze bywa — mrucał wtedy do siebie — gdyby mi się nie

było zachciało bawić w politykę, byłbym sobie siedział tera przy żółce i dziateczkach i zjadał mleko kwaśne z chlebem. Oj, głupi! głupi! alboś to ty szlachcic czy co, żebyś lba nadstawiał za rzeczpospolitą? czy ci dała co kiedy rzeczpospolita?

Tak rozumując, brała go czasem ochota zawrócić w bok i jechać spokojnie do Kielc. Ale do Kielc było także daleko, dalej jak do Ociesek i również przez same lasy; a przytem skoro już wziął na siebie takie poselstwo, to dokonać go winien, więc nie zawracał. Krzepił się jak mógł, dodawał sobie odwagi, odma- wiał koronki i «Kto się w opiekę poda Panu swemu» i jechał dalej. Od czasu do czasu spoglądał w niebo, ale gwiazd nie było, tylko czarne chmurzyska przewalały się i kłębiły i deszcz począł pokrapywać.

Nadział więc na siebie burkę z kapturem i zastanawiając się nad czasem, sądził, że jest już blisko północa i Ocieski winny być niedaleko. Gdy się jednak nie pokazywały, gdy ciągle otaczał go las i las, począł się lękać, czy

nie zabłądził po nocy. Kilkakrotnie się zatrzymywał, zląził z wózka, oglądał drogę i nabierał przekonania, że dobrze jedzie.

Puszczał się więc dalej, ciągle miotany naprzemian trwogą i nadzieją. Czas upływał powoli, deszcz ustał, choć wiatr je- czał nieustannie wśród boru, i panu Tomaszowi ckiwo było na duszy. Wreszcie gdy wjechał na wzgórze, pozbawione drzew, spostrzegł, że na wschodzie niebo już bieleje i świt jest bliski. Chłód też, jak zwykle przed budzącym się dniem, był dokuczliwy. Ale wiedział już teraz, że nie zabłądził i że do Ociesek niedaleko.

Jakoż w niespełna godzinę, przy szarym, chmurnym i wietrznym poranku, ujrzał bielejący na szczycie znacznego wzgórza dwór w Ocieskach. Wieś leżała dalej nieco, z drugiej strony dworu, i przejeżdżać przez nią nie potrzebował, z czego był bardzo kontent, bo nikt go nie mógł zobaczyć i sekret był zachowany. Uplanował sobie, że podjedzie pod ogród, konie tam zostawi w krzakach, sam przelezie przez płot i cichaczem dostanie się

I temu, prawie wyłącznie politycznej, znalazło się miejsce na uwagi o urzędzeniach gminnych, o uposażeniu i umorzeniu włościan, o duchowieństwie i arystokracji, o kredycie publicznym, o wychowaniu, o żydach, o szlachcie, o gospodarstwie rolnem i t. d. Wszystko to razem przekonywa czytelnika o szerokości poglądów publicystycznych Kalinki i o tem, że był on przede wszystkim dziennikarzem, to jest człowiekiem, którego zadaniem chwycić na gorącym uczynku wszelkie objawy życia.

Ujemnym jednak rezultatem pracy publicysty jest rozpraszenie się na drobiazgi, pisanie rzeczy chwilowej wartości, o których później zaledwie czasem jakiś badacz literatury wspomni, ale które dla ogółu stają się bardzo prędko obojętne lub niezrozumiałe. I gdyby nie to, że Kalinka prawie przypadkowo przerzucił się na pole pracy historycznej, to imię jego dzisiaj byłoby zapewne mało znane i rzadko wspominane, pomimo, że jako publicysta wywierał w swoim czasie wpływ niemały i zdolnościami swoimi na tem polu zajął stanowisko wybitne. Dlatego też choć nie bez ciekawości przegląda się jego «Pisma pomniejsze», nie ma w nich przecie dla sprawozdawcy dostatecznego materiału. Zasady Kalinki zbyt są znane, ażeby trzeba było dowodzić, że był konserwatystą i gorącym wyznawcą katolicyzmu. Rzecz więc jasna, że kiedy mówi np. o socjalizmie, to go nie chwali, lecz potępia—lecz czyż dzisiaj, kiedy tę sprawę zasadniczo z obu stron aż do dna prawie wyczerpano, pogląd Kalinki może mieścić w sobie coś nowego, coś, czego obszerniej sto razy już po nim nie napisano? Któż dzisiaj będzie się zajmował tem, co myślał Kalinka o wydawnictwie materiałów historycznych, kiedy ich w ostatnich latach dwudziestu cała biblioteka przybyła? Cóż dziś znaczy znakomicie w swoim czasie napisana broszura o «Przegranej Francji», kiedy dziś stosunki polityczne przyjęły kształty całkiem odmienne, kiedy stało się to, czego nikt nie przewidywał, kiedy sojusze połączyły wrogów, a rozdzieliły przyjaciół? Czy dziś dużo jest takich, co by uwierzyli Kalince, że emigracja wiecznie trwać powinna, kiedy w kilkanaście lat po dowiedzeniu jej konieczności, on sam uznał, że nie ma ona racji

do dworu. Miejscowość znał dobrze i był przekonany, że mu się wszystko jak najlepiej uda. Teraz, kiedy już było widno i kiedy wyjechał z ponurego boru, nabrał odwagi, był jak najlepszej myśli i jadąc truchcikiem, przyspiewywał sobie znaną piosnkę szlachecką:

«Przywdzieję kontusz, szablę przypaszę,
Pójdę do dziewczyny, pójdę do jedynej,
Co po mnie płacze».

IV.

Dokoła wielkiego dworu ocieskiego leżała niczem niezakłócona cisza poranku letniego. Wiatr tylko świszcząc przeciągle wśród starych śliw i grusz ogrodu dworskiego i miotając ohoragiewką blaszaną na dachu, która głośno i przeraźliwie skrzypiała. Z jednego komina unosił się dym i, rozpędzany przez wiatr, rozlaźił się szeroko, świadcząc, że we dworze, choć to świt był dopiero, ludzie już jednak czuwają.

Pan Tomasz skręcił z drogi i wjechał w niewielki wawóz, zarosły cierniem i jałowcem, gdzie zatrzymał się i z wóz-

bytu? Ostatnie wypadki głosowania w parlamencie berlińskim i świeżo zapowiedziane rozporządzenia, dotyczące się szkół w Poznańskim, wykazały również, że społeczeństwo inaczej musi się zapatrywać na te «kombinacje», które Kalinka uważał za plody «schorzałej wyobraźni», przed którymi ostrzegał, aby «w krętym zaułku zabiegów nie stracić godności narodowej».

Nie znaczy to jednak, aby tu i owdzie nie znaleźć w «Pismach pomniejszych» Kalinki czegoś, co i na dzisiejsze czasy ma swoją wartość nieprzedawnioną. I dziś można uznać, lub sprzeczać się o to, że «zajęcia ekonomiczne są dopiero połową pracy organicznej, wymagającą swego uzupełnienia, jeżeli nie mają doprowadzić do najsłabszych, najbardziej dezorganizujących rezultatów. Jest to połowa i mniej ważna, nie zawsze i nie bezwzględnie potrzebna, bo były narody ubogie a wiele w dziejach znaczące... Młodzież w ekonomistach podejrzewa raczej będzie egoistów, którzy pod płaszczykiem bogactwa narodowego grubo watowanym, chcą, by im samym było ciepło i dostatnio».

W poglądach na szlachtę schodzi się, ale i rozchodzi nieco Kalinka z Popielem. Dla Kalinki naród bez szlachty nie jest pełnym narodem, ale z drugiej strony oświadcza wyraźnie, iż «tarcze herbowe piękne są i mogą być wielce pożyteczne, bo poczęły się w ofiarach i do takich ofiar bywają podnietą; ale są one jak perły, których trzeba używać bez dłuższej przerwy, a wedle ich przeznaczenia—inaczej schną, umierają i dają smutne świadectwo, że były czemś, a dzisiaj spruchniały». Popiel idzie dalej. Szlachectwo nie jest dla niego «jakimś ideałem» i uważa za słuszną, że szlachta przestała się uważać za szlachtę, «bo szlachectwo jest przywilejem prawodawstwa z rodu: nie ma przywilejów—nie ma i szlachty». Popiel jest wogóle więcej postępowym, więcej liczącym się ze stosunkami od Kalinki. Kalinka boi się prawie wypowiedzieć wyrazu «demokracja», Popiel zaś uważa demokrację jako «dzisiaj jedynie możliwy ustrój społeczny». O arystokracji według niego «nikt nie marzy, każdy człowiek polityczny przyjmuje zmiany konieczne w formach ustroju społecznego i każdy się niemi cieszy». (I, 83).

ka zeskoczył. Tuż około wawozu szedł płot ogrodu dworskiego. Płot był chruściany, w wielu miejscach kolki podtrzymujące go poprzeczyły się i cały płot się walił. Łatwo więc było przez niego dostać się do ogrodu.

Rozkietnawszy konie, rzucił im pan Tomasz wiązkę siana i przywiązał je do młodej brzezinki, która potrafiła wybić się z pośrodku cierni i jałowcu i wystrzeliła białą korą wysoko. Uskuteczniwszy to wszystko, pan Tomasz wyszedł z parowu i obejrzał się dokoła. Dzień był już dobry, choć słońce z po za gór i lasów nie wydostało się jeszcze i chłód był przejmujący. Ale za to było tak cicho, że słychać było szum boru dalekiego i świergot mnóstwa wróbli z ogrodu.

Rozpatrzywszy się bacznie dokoła i widząc, że jak okiem zasięgnąć żywej duszy nie ma na polach, pan Tomasz przeżegnał się nabożnie, przelał z niemałym trudem, że względu na swą tuszę, przez płot i zapuścił się w głąb ogrodu. Rosa obfita leżała na trawie i moczyła mu buty, i z liści drzew, potracanych przez niego, spadały nań krople deszczu nocnego.

Wogóle pisma Popiela dla dzisiejszego czytelnika są więcej aktualne. Prawda, że mamy przed sobą całość jego spuścizny literackiej, dwa wielkie tomy, że połowa wreszcie ich treści więcej się zbliża do czasów i zagadnień obecnych, niż «Pisma pomniejsze» Kalinki.

Najmniej nas dziś obchodzić mogą artykuły Popiela o «Austrii, jako monarchji federalnej», z którymi w ścisłym związku stoi list do hr. Belcrediego. Popiel był przeciwnikiem dopuszczenia Węgrów do uprzywilejowanego stanowiska, a więc przeciwnikiem dualizmu. Pierwszy artykuł był pisany w chwili, kiedy rozeszły się wieści o ustąpieniu Belcrediego. Utrzymanie jego ministerstwa uważał za nasz interes, gdyż osoba tego męża stanu wyobrażała uszanowanie praw, oddanie sejmom inicjatywy, a pozostawienie w rękach władzy centralnej tylko kierunku. Obawiał się Popiel upadku myśli federalcyjnej, lękał się z jednej strony madyaryzacji, z drugiej zaś, aby Niemcy nie wzięli góry nad narodowościami słowiańskimi. Przyszłość Austrii widział tylko w utworzeniu monarchji federacyjnej, w której węgry mieliby równe prawa z innymi. Dalsze artykuły były pisane już po wojnie 1866 roku, kiedy dualizm był rzeczą postanowioną. Popiel chwycił się jeszcze nadziei, że sejmy uchwalami swemi powstrzymają koronę od udania się na «bezdroża». W słowach jego przebijała niezwykła stanowczość: nawoływał sejm do energii, zarzucał mu brak samodzielności, abdykację przekonania na rzecz «wpływów szanownych». On, z zasady zwolennik władzy, tym razem oburzał się na jej «zachcenia», wołał, że nie zawsze należy «*jurare in verba magistris*». Nie chciał «za miskę soczewicy», za zysk chwilowy zrzekać się «prawa starszeństwa». Z ironją mówił o koncesjach, «któremi powolność sejmku podobnie grzecz-nemu dziecku wynagrodzono». Artykuły te, jak zauważyłem, najmniej dziś budzić mogą interesu ze względu na sprawę już przesadzoną, ale ciekawe są niezmiennie, bo odkrywają nam nową stronę Popiela. Chwilami można sądzić, że to pisze jakiś liberal-galicyski, jakiś «secesjonista» nie uznający władzy, lekceważący zdanie «prawowitych reprezentantów kraju», jakiś «odstępca» Hansner (wyrażenie Popiela). Napozór jest w tem bezwarunko-

Ale wydostał się na ścieżkę i szedł już prosto do dworu.

Nie postąpił atoli i czterech kroków, gdy nagle zatrzymał się zdziwiony i przerażony mocno. Przed samym dworem, przed gankiem, który wychodził na ogród, urządzone były obszerne klomby z kwiatów, w których pani Pakoszowa, zwyczajnie młoda kobieta, bardzo się kochała. Tworzyły one obszerną stosunkowo przestrzeń, całkiem wolną od drzew.

Otóż na tej przestrzeni, nie zważając na kwiaty, leżało pokotem mnóstwo zbrojnych ludzi. Kilku z nich wstało już i kręciło się po klombie; inni, tuż przy ganku, rozkładali ognisko, którego płomień z powodu silnego wiatru, a może drzewa mokrego, co chwila gasły. Po ubraniu po granatowych mundurach, wysokich butach i kapeluszach z wielkimi skrzydłami, poznał pan Tomasz szwedów.

Na ten widok skamieniał i stał tak przez chwilę, nie mogąc się ruszyć, jakby mu nogi wrosły w ziemię. Ale wkrótce przyszedł do siebie i sądząc, że go szwedzi nie spostrzegli, zawrócił się i począł uciekać. Stracił jednak przytomność

wo niezgodność z zasadami przez niego ironionemi. Ale jeżeli weźmiemy na uwagę, że dla dobrego obywatela *salus rei publicae* jest najwyższą zasadą, że przy niej wszystkie inne tak zwane zasady stają się «zasadkami», to uznać musimy, że Popiel umiał wznieść się wyżej, po nad sferę swoich pojęć wyrobionych, co tylko za zaszczyt poczytane mu być może. Mniejsza o to, czy się mylił, czy nie, czy jego obawy były płonne, czy nie gorzej byłoby, gdyby Węgry stały w ścisłym związku z dzisiejszą Cislitawią — dość, że spełniał swój obowiązek, choć mógł go źle pojmować.

Zresztą «kto się nie myli?» — pytał on sam w «Kilku słowach z powodu odezwy Adama Sapiehy». I tu właściwie zarzut uczynić mu należy. Wiedział, że ludzie się «mylą», wiedział także, że «kiedy nie-szczęście spadnie, to nie o to chodzi, aby winnego wskazać, bo to mała pociecha a przecież rozpoczął w tych «Kilku słowach» ostrą kampanję w celu «wskazania winnych». Za nim dopiero i to znacznie później poszła t. zw. partja stańczykowska. Należał do niej bezsprzecznie, a przecież (i to mu znowu za chlubę przyznać należy) znał jej słabe strony i nie zamykał się w niej bezwzględnie. W artykule o Szujskim zaznacza, że «w «Tece Stańczyka» odzywa się struna, która razi, struna ironji». Szujski, według niego, «był stańczykiem, ale był czemś więcej; nie ograniczył się na działaniu negatywnem». Działaniem stańczyków, ich talentem, odwagą — pisze dalej — można się było cieszyć, popierać ich, «ale niekoniecznie wchodzić do tego ciasnego obozu». Zastrzegał się też przy sposobności, a zastrzeżenie to nieraz powtarzał, jakoby stańczycy stworzyli konserwatyzm galicyjski. Był on już dawniej miał tęgich ludzi. Niemila była Popielowi *propria laus*, a więc nie przypominał, że był jednym z pierwszych, co doradzili zarzucić wielką politykę i wejść na tę drogę, na jakiej znalazła się wkrótce Galicja (w liście do Jerzego Lubomirskiego z roku 1865). Stańczyków wówczas nietylko jeszcze nie było, ale owszem jedna z głów tego przyszłego stronnictwa wystąpiła bardzo ostro przeciwko pewnym ustępom listu Popiela do Lubomirskiego. Osobistością tą był Szujski, który gromił w feljetonie «Hasła» Popiela i konserwatystów za to

głównie, że chcieli odsunąć od działalności w pracy około podźwignięcia społeczeństwa ludzi, którzy niedawno bładzili. Szujski stawał w obronie ludzi postępowych wobec «rozsądnie zaszanowanej wyższej klasy» i wogóle w obronie tych wszystkich, na których lada chwila miał sam rzucić anatemę w «Tece Stańczyka». «Jeżeli nie chcecie — wołał do konserwatystów — być gwałcicielami społeczeństwa, jeżeli chcecie być ludźmi owoców, a nie bezużytecznej pychy, duchami postępu a nie upiorami reakcji — to nie słuchajcie fałszywego proroka, jakim jest Paweł Popiel!» (Dzieła Szujskiego, serja III, t. I). Na tę filipikę odpowiedział Popiel bardzo spokojnie; bronił swoich przekonań, ale zapewniał jednocześnie o swoim «szacunku» dla Szujskiego, który «godzien innego miejsca i przekonany jestem, że je znajdzie, byle się otrząsł z pewnych uprzedzeń, albo więzów przeszłości» (I, 84). Nie mylił się Popiel, Szujski znalazł «inne miejsce» i to nadzwyczaj prędko. Nie bez wpływu na to znalezienie miejsca był zapewne i ton pojednawczy odpowiedzi Popiela, bo zaraz po niej napisał Szujski prywatny list do niego, w którym odwzajemniał mu się «szacunkiem», a na końcu którego położył przypisek: «jeżeli się zechcesz widzieć, szanowny panie, ze mną, będę mu służyć kiedy zechcesz». Widzenie to nastąpiło i Szujski w zadziwiająco krótkim czasie zajął owo «inne, godne siebie» miejsce. Okazuje się tak z tego, jak i z drukowanej odpowiedzi Popiela, iż był on lepszym od wielu ze swego obozu politykiem, kiedy zamiast ludzi odstręczać, umiał ich przyciągać, kiedy czuł, jak siłę jego stronnictwa mogą wzmocnić ludzie zdolni, będący chwilowo jego przeciwnikami.

Kaz. Bartoszewicz.

RÓZIA. OBRAZEK MIEJSKI.

(Fragment).

W starych koronkach ładnie młodej twarzy,
W starym wazonie kwiat błyszczy najświetniej,
Bóg najwspanialszy wśród starych ołtarzy,
Najtrwalsza księga w oprawie stuletniej,

Korzystając z chwili, skoczył do płotu, ale wtedy jeden ze szwedów, niewiele myśląc, wy dobył pistolet i palnął z niego do pana Tomasza. Szczęściem, że źle mierzył i trafił tylko w czapkę, którą kula zerwała i za płot przerzuciła.

Pan Tomasz wściekły, zapominając o grożącym mu niebezpieczeństwie, puścił płot, na którym już stał jedną nogą, i zwrócił się do napastnika. Nim ten mógł uskoczyć w bok, już potężna pięść rzeźnika, niby taran, spadła mu na głowę, kapelusz mu wtłoczyła na oczy i szwedzisko, zatoczywszy się parę razy jak pijany, padł jak kłoda drzewa na trawę.

— Masz psubracie! — syczał pan Tomasz.

Ale już jak rój pszczoł otoczyła go gromada szwedów, którzy nadbiegli na odgłos strzału ze stron wszystkich. Napróżno pan Tomasz, oparłszy się plecami o ogromną jabłoń, walił pięściami i kopał nogami, i choć szwedzi padali dokoła jak muchy, przecież siła złego na jednego. Przemogli go, zbili nielitościwie, pokrwawili straszliwie, powiązali sznurami i flintpasami i zanieśli przed dwór

I zawaze formy przeżyte młodnieją
W parze z młodzieńczą wiarą i nadzieją.

Rózio! różyczko staromiejskich ciemnie
I tyś z ram starych wyjętym obrazkiem!
Młodość cię słodkich uczyła tajemnic,
Pojąc słonecznym i anielskim blaskiem,
A cichą głębię myśli i spojrzenia
Jasna twa postać wzięła z otoczenia.

Dla niejednego dziwem to bywało,
Zkąd się w dziewczęce solenność ta bierze?
A ona sercem i istotą całą
Chłoneła w siebie przeszłości pacierze,
Modlitwy, które głąz szepcze i cegła,
Gdy na nich świętość zgasłych wieków legła.

W prastarej izbie stała jej kołyska,
Gdzie w ostre łuki sklepienie się łamie;
Promień słoneczny jaskrawo tam błyska
Przez drobne szybki w ołowianej ramie;
Po murach widać wnęki jak ołtarze
A nocą duchy odprawiają strażę.

Białe posagi u świętego Jana,
Madonna z gwiazdą przed Paulinami,
«Pasja» u Fary z hebanu rzezana
W ciemnej kaplicy błyszczącej wotami,
Świętych postacie najśłodsze, najczystsze —
To były dziecka piastuny — i mistrze.

Dziewczynka pierwsze poznawała głoski
(W dzieciństwie uczyć jej nie było komu)
Z płyt, których marmur chęciński lub włoski
Głosi metrykę sędziwego domu,
Albo z nagrobków na ścianach świątyni,
Gdzie śpią *consules* i *archiscabini*.

Głowa murzyńska wychylona z góry
Pierwszego dziecka napędziła strachu;
Pierwszy w niej podziw zbudziły figury
Pod obłokami stojące na dachu,
A twarz Chrystusa, promienna świętością,
Była jej pierwszą, przezczystą miłością.

Ojciec jej prawie nie opuszczał domu.
Stary, o szczudle, książki tylko czyta
I, choć nie zdradza swych myśli nikomu,
Znać, że w nim dusza ziemskich wrażeń syta,
Że go obecność nie już nie obchodzi
I tylko czeka Charonowej łodzi...

Córka mu wszystkiem. W ciche, letnie zmroki
I w cichsze jeszcze wieczory zimowe,
Odkrywa przed nią swój smutek głęboki
I łzie pozwala spływać na jej głowę;
A lzy obojga często razem płyną,
Kiedy o matce wspomni przed dziewczyną.

od frontu, gdzie go cisnęli na piasek, krzycząc nad nim coś po zamorsku.

Pan Tomasz był ciągle wściekły i mru-
czał:

— Szczekajcie, szczekajcie, psy przekłete, żeby was wszystkich siarczasty piorun spalił! Żebym ja był choć patyczek jaki miał w ręku, dałbym ja wam bobu, psie syny!...

Ale czuł, że go siły opuszczają. Był strasznie zmordowany, krew mu się ciurkiem z nosa toczyła. Rzucili go na piasek dziedzińca, a że słońce już weszło, więc świeciło mu w samą oczy, dogrze-
wało mocno, i muchy, zwabione zapachem krwi, rojami mu na twarzy siadały, a on opędać się nie mógł, bo miał ręce na plecach skrepowane. Gromada szwedów przychodziła do niego, oglądali go ciekawie, szwargotali coś między sobą, wygrażali pięściami, a byli i tacy co go nawet nogami kopali. Pan Tomasz zrazu kłął, krzyczał, ale widząc, że to budzi w szwedach śmiech tylko i zachęca ich do większego dokuczania mu, uspokoił się i ze stoicką wytrzymałością znosił wszystko w milczeniu.

na tyle, że zamiast skoczyć w bok w gęste krzaki i zaszyć się między nie, uciekał ścieżką, która była prosta, szeroka i widać ją było całą aż do końca ogrodu.

To też nie ubiegł i dziesięciu kroków, zwłaszcza, że był ciężki i z trudnością wielką uciekał, gdy rozległy się za nim krzyki i zaraz kilku ludzi puściło się w pogoń. Obejrzał się pan Tomasz i ujrzał, jak czterech strasznych szwedzisków pędzi za nim, aż ziemia dudni. Strach go tak wielki wziął, że dobywał ostatnich sił i uciekał ciągle, nie zastanawiając się nad tem, że ucieczka po prostu jest niemożliwą. Ale już zbliżał się do płotu, gdy go tu szwedzi dopadli, uchwycili i okładając pięściami, flintpasami, kijami, zatrzymali.

Ból przywrócił panu Tomaszowi przytomność i gniew go straszliwy opanował. Szarpnął się raz i drugi mocno i wydobył się z rąk szwedzkich. Był to człowiek niezwyklej siły, to też gdy palnął pięścią jednego i drugiego napastnika, padli na ziemię jak długi, jęcząc i klnąc straszliwie. Dwaj drudzy, widząc to, odskoczyli i pan Tomasz uczuł się wolnym.

To znów, naksztalt różnobarwnej watęgi,
Rozanuwa murów kronikę i ludzi,
Wszystko, co stare zwierzyły mu księgi
I młoda pamięć w sennych myślach budzi;
Ona z uwagą słucha natężoną—
A w oczach iskry miłości jej płoną.

Wiktor Gomulicki.

LISTY Z NIEMIEC.

[Zniesienie ustawy przeciw jezuitom. Znaczenie głosowania w sejmie nad tą kwestją. Związek reakcji średniowiecznej z chorobami końca wieku. Spirytyzm. Praca o nim Du Prela. Dyletantyzm przekonania. Policja i sądy. Z kim być, kogo bronić?]

Odwolanie ustawy przeciw jezuitom nie tkwi z pewnością w życzeniach rządu pruskiego, który na każdym kroku upośledza wszystkie wyznania nieprotestanckie, który Niemców nawet (o polakach, francuzach i duńczykach już nie mówimy), o ile zgrzeszyli przyjsciem na świat z katolickich rodziców, systematycznie usuwa od urzędów, godności i stanowisk zyskownych, chłopów zaś niemieckich wtedy tylko dopuszcza do kolonizowania się na gruntach zakupionych w Poznańskim, jeśli na poparcie swej prośby powołają się mogą na metrykę wystawioną przez—pastora. Centrum po wielu latach walki odniosło wstęp do zwycięstwa nad protestancką biurokracją i egoizmem rozumującym junkrów. Za wnioskiem frakcji katolickiej głosowali socjaliści i najwięksi ich wrogowie wolnomyślni. Warto zwrócić uwagę na ten fakt, świadczący o głębokim, dziś górującym rozgoryczeniu przeciw prądom i stronnictwom, na których się dawniej Bismarck opierał prawie wyłącznie, następnie zaś i sam Caprivi więcej Ignął do nich, niż tego zdrowy rozwój państwa wymagał, t. j. przeciw agrarjuszom, urzędnikom pruskim, szlachcie protestanckiej i wstecznikom kościoła urzędowo-pruskiego. Z tego to zacofanego obozu wystrzeliła myśl wojen handlowych lub stanu bardzo do wojny zbliżonego na wszystkich niemal granicach. Ci sami junkrowie pomorscy, którzy tak piękne kazania wygłaszali o nieuczciwości spekulacji giełdowych, o przemocy kapitału i t. d.,

Teraz dopiero począł się zastanawiać nad swem położeniem i przyszedł do przekonania, że jest rozpaczliwym. Wpadł w ręce szwedów, którzy Bóg jeden wie zkad się tu wzięli, i wpadł strasznie po głupiemu. Wszystko to jednak było mniej-sza; z tego, że się znalazł w Ociesekach, mógł się łatwo wytłómaczyć. Zнали go tu wszyscy, wszak nieraz przyjeżdżał za kupnem baranów, cieląt i świń; powie więc, że i teraz po to samo przyjechał, choć z trudnością mu będzie wytłómaczyć się z tego, dlaczego wprost nie przybył do dworu, ale konie ukrył w parowie i przez płot do sadu się dostał i dlaczego wreszcie uciekał?

— To wszystko furda! — mówił sobie pan Tomasz — uciekałem, bom się zląkł i basta. A żem ta szwedów trochę po pyskach wyprał, to z wielkiej pasji, że ten szelma do mnie nijak do zwierza strzelił. A co do kóni, to ich ta może nie znajdą w parowie i powiem, com piechotę przyszedł, a kónia ostawiłem w Strojnowie, bo mi zakulał. Wszystko to więc furda, byle jeno człeka nie przetrząsali i mego listu pana Turkulla nie naleźli.

porozumiewali się z kupcami zbożowymi w Saksonji i na Szlązku i na mocy wy-kazów spleconego przez tych kupców cła, żądali od rządu zwrotu pieniędzy, przy wywozie swego własnego zboża do Danji lub Szwecji. Ich nie znające granic samolubstwo pozbawia państwo jego charakteru rozjemcy i sędziego pomiędzy stronnictwami. Ugody handlowe z Austro-Węgrami i Włochami, z Szwajcarją i Ameryką, są w oczach tych junkrów jednym pasmem krzywd im wyrządzonych i śmiertelnych grzechów Caprivięgo. I dziś «Kreuz Zeitung» ma odwagę twierdzić, że ugody te handlowe należy bodaj krwią i gwałtem zerwać! Takie to wybryki głów ciasnych, ograniczonych, bezkarnie narzucać się mogą w państwie, którego lud, coraz drożej zmuszony płacić za chleb, emigruje tłumnie za ocean, w którym istnieją jatki publiczne nietylko na koninę lecz i na psinę (w Chemnitz), w którym konsumcja wódki i kartofli, jak w nieszczęśliwej Irlandji, wypiera konsumcję żyta; którego prowincje wschodnie w jednym roku (1892—93) zamknęły jedną trzecią część warsztatów fabrycznych z powodu szalenie poczętej i jeszcze szaleniej prowadzonej wojny ekonomicznej.

Nie leży w zadaniu tych listów zatrzymać się zbyt nad wypadkami dnia. Wspomniałem o ustawie wykluczającej wolny pobyt jezuitów w państwie pruskim dlatego tylko, iż widzę w wyniku głosowania parlamentu w tej sprawie, wskazówkę bardzo głęboko sięgającego zwrotu w politycznym usposobieniu i w rozkładzie sił stronnictw narodowych w Niemczech. Hr. Caprivi nie zabierał głosu podczas dyskusji. Nie chciał, być może, narazić się agrarjuszom protestanckim, a może też chowa jeszcze jakiś cios przeciw postanowieniu parlamentu i zamierza uchylić jego skutki z pomocą rady związkowej, która w większości swojej jest konserwatywną i protestancką. Narazie potrzeba mu głosów katolickiego centrum w sprawie traktatów handlowych, o których pruscy konserwatyści nie wiedzieć nie chcą i w sprawie nowego opodatkowania ludu na piwie i tytoniu. Ale cokolwiekby uchwaliła rada związkowa, likwidacja epoki wymuszonego poddawania się całych Niemiec pod samowolne zachcianki Prus nie da się już powstrzymać. Sposób, w jaki party-

kularyści krytykują pruskie panowanie w Niemczech, jest zastanowienia godny. Od czasu założenia cesarstwa, żaden jeszcze poseł tak nie przemawiał przeciw przewadze Prus, jak bawarski deputowany Sigl. «Zarzucacie — powiadał Sigl — jezuitom brak moralności, a jeden z najliberalniejszych prusaków wyrzekł: Działajmy uczciwie póki można, a jeśli uczciwością nie możemy nic wskórać, stańmy się łajdakami... I wiecież czyje to zdanie? Jeżeli nie wiecie, toście nie czytali dzieł Fryderyka Wielkiego. Zarzucacie jezuitom ich sentencję: cel uświęca środki, a przecież podług tej to sentencji bardzo wiele uskuteczniło w historii Prus!»

Nie przypominalbym faktów znanych wam z depesz politycznych, gdyby się one nie wiązały w jedną osnowę z objawami życia społecznego, z literaturą, sztuką, ze stanem rozpaczliwego usposobienia ludności, znużonej chybionemi zapowiedziami rozkwitu i wielkości zjednoczonego cesarstwa, i fałszywym patosem miłości ojczyzny, w który już nie wierzą. Rozluźnienie przekonania i zszarżanie hasła jest zresztą powszechne. Socjaliści już nawet mocno rozwodnili swe wino, katolicy niemieccy wiązali się kilkakrotnie ze swymi przeciwnikami przy wyborach, w celu ułatwienia kandydatury niemcowi przeciw francuzowi lub polakowi, wolnomyślni rozdzielili się i pożerają się nawzajem. Niebawem obok wielkiego problemu, który się narzuca kierownikom państwa niemieckiego, jak rządzić? stanie przed masami drugi nie mniejszy problemat: w co wierzyć?

Łatwość propagowania najsprzecznij-szych zapatrywań niezmiernie mać się ogółu. Istnieją w Niemczech ortodoksy protestancy, katolicy, centraliści, partykularyści, przeciwnicy wszelkiej wojny, zwolennicy gorących nowych podbojów, republikanie, monarchiści, obrońcy zamknięcia granic przed importem, ich antypodzie żądający wolnego handlu, socjaliści, żądający poddania się jednostki pod rygor społecznej przyszłej umowy, anarchiści, proklamujący nieokiełznana wolność każdego człowieka, narodowcy zaciekli, dla których z granicami Niemiec świat się kończy, kosmopolici, którym ziemia zamala... Gdybyż tylko istnieli! — ale na temat tych wszystkich idei piszemy książ-

Żebym choć jedną łapę miał wolną, to-bym zara ten list z zanadrza dostał i zjadł. Ha! Bóg miłosierny, może też szukać nie będą...

Tak sobie myślał pan Tomasz, a szwedzi stali dokoła niego i śmiali się i szwargotali, a on był kontent, bo mu nieco słońce zasłaniali i nie piekło go ono — już tak, i rana w głowie mniej mu przez to dokuczała. Nagle rozstąpili się szwedzi i pan Tomasz, na wielkie swe zdziwienie, ujrzał przed sobą panią Pakoszwą.

Stała w jasnej sukience, jak zawsze młodziutka i śliczna, a jej złote włosy na głowie pod blaskiem słonecznym zdawały się gorzeć blaskiem jarzącym. Przybiegła, wlepiła swe wielkie turkusowe oczy w pana Tomasza, załamała rączki białe i zawołała:

— Wielki Boże, to pan Terkalski!

— A ja, moja imościuniu, ja! widzi pani jak mię te szelmy szwedzi zaszlachtowały? Ale się im naprał pysków, o! naprałem...

— Ale co acan tu robisz?

— Hm! — mruknął pan Tomasz — przecie tu dziedziczyć gadać nie mogę.

Obejrzał się po' szwedach i dodał:

— Każ mi jejmość dać pić, bo mię zgaga i pragnienie piecze. A może dziedziczka wyjedna u komendanta, żeby mię pozwolił do dworu wziąć, bo mię tu szelmy muchy zjełzą z kretezem. Ale... ale... a któż tu je komendantem?

Pani Pakoszcowa łamała ręce, oglądała się dokoła i swym srebrnym głosikiem mówiła:

— Dobrze, dobrze, pójdę do komendanta. A, mój Boże! co to się teraz dzieje. Pójdę, choć wątpię, czy się to na co zda, bo jest człęk surowy. Mörner się nazywa, jenerał Mörner!

— Mörner? a zkundze ón się tu wziął?

— Czy ja wiem? nie wiem... A, mój Boże! już idę, idę!

Zakręciła się i pobiegła, a szwedzi za nią ślepiami zerkali i wasy sobie motali i gadali coś z uśmiechem. A pan Tomasz mruzczał:

— Mörner! masz djable kaftan! Zle, o! bardzo źle! Cała impreza pana Turkulla w łeb weźmie. Co tu czynić? co czynić?

bi rozprawy, wydajemy pisma, zakładamy towarzystwa, miewamy wykłady. Głowa wprost pęka od tylu rozstrzelonych kierunków.

Najlichnější zastęp obserwatorów społeczeństwa niemieckiego uparcie twierdzi, że ocalić naród od skutków tego chaosu może, tylko religja nowa. Zaciętrzewieni w tym kierunku zapewniają, że nawet nędza jest już na schyłku, gdyż oto wpadliśmy już na trop «fizykalnych dowodów nieśmiertelności duszy» (dosłownie tak). Pisma ulotne o spirytyzmie mnożą się niustannie; z perjodycznych wymienię nieco rozsądniejsze: «Sphinx» i «Psychische Studien». Walka o «duchy» przeniosła się na szpalty dzienników bardzo krytycznie redagowanych. W Berlinie skandynawski pisarz Gaborg (we «Freie Bühne») i profesor fizjologii Preyer (w «Magasin für Litteratur») wystąpili — jeden sceptycznie, drugi z oburzeniem przeciw zabobonom w tym zakresie. Dyskusję ożywił Du Prel, ogłaszając broszurkę «Der Spiritismus» w bibliotece Reclama w Lipsku. Du Prel, stary już obrońca metempsychozy, «ewolucji duchów», przedewszystkiem zaś pierwiastku wyższego, tkwiącego w nieświadomości a przytłumionego rozumem, znalazł potwierdzenie wszystkich swych teoryj w Medjolanie przy Eusapij Paladino, kiedy zobaczył w ciemnym pokoju podnoszące się stoły, ulatującą na krzesła Eusapię i usłyszał pukania pod stołem, czy na stole, wiążące się wedle przyjętego alfabetu w urywki zdań niezwykłych. Dziś Du Prel z najzupełniejszem przeświadczeniem opowiada, że w Ameryce jakieś medjum pod wpływem ducha mówiło kilkunastu językami, że inne, niewykształcone medjum, w stanie inspiracji dokończyło powieść Dickensa «Edwin Drood», we fragmencie pozostała po śmierci autora, że niemowlę dziewięciodniowe pisało za dyktandem niewidomego ducha i t. d. i t. d. Przebaczenie, jeśli się to wam wydaje możliwem; co do mnie, gdybym, przyparty do muru, wybierać miał między temi bredniami, a zmartwychwstającym zakonem jezuitów — wybrałbym z pewnością jezuitów... bez względu nawet na to, że stając przeciw wywoływaczom duchów, staje przez to samo po stronie trybunałów niemieckich, a co gorsza, policji niemieckiej. Rzeczywiście, administracja żywo zakrzta

nęła się około medjów. Jeden z najgłośniejszych egzorcystów, Slade, skazany został na trzy miesiące więzienia za oszustwo; Home, inny, niemniej głośny wywoływacz, poniósł dotkliwą karę pieniężną za «oszukiwaczę wyłudzenie» wielkich kwot u ludzi wierzących w jego kuglarstwa. I o Eglintonie i innych spirytystach z zawodu opowiada profesor Preyer (w artykule przeciw najnowszej chorobie objawień), że się spotykali z sędzią śledczym... Zdawałoby się tedy, że gdzie policja i sąd karny bada, tam dla nauki niewiele pozostaje do badania, a przecież nawet dr. Ochorowicz, zkadłiną poważny uczony, uważa za potrzebne w «Tygodniku Ilustrowanym» tłumaczyć zjawiska tego rodzaju, nietylko takie, jakie sam widział, ale też i pokazywane przez znanych oszustów: Sladego, Homego i innych... Jakże to smutne, jak okropne!

Przejściowa to zapewne choroba, manja sezonu czy dwóch sezonów, lecz spoczywa w niej dowód ogromnego znużenia, braku wiary w życie, w zadania chwili, w rozum, w naukę, w ideał prawdy rzeczywistej. Spirytyzm ma dziś w Niemczech znaczenie narkotyku, zapominając o nędzy społecznej, o niepowodzeniach politycznych, osładza (jak każda trucizna słodka) pracę ciężką, która dokonywać się ma wedle dewizy polskiego poety: «Chociaż nie skończysz, ciągle rób!» Niegdyś w pogoń za «duchami» puszczali się jedynie znużeni arystokraci, zestarzali w beczynności oficerowie wyżsi, magnaci zakopani w swych dobrach ustronnych, lesistych, oraz dewotki zidjociałe na wąskim widnokregu pomiędzy cmentarzem wiejskim a kaplicą z grobami rodzinnymi. Dziś w arcyzajmującej obławie na tajemnice czwartego wymiaru, na objawienia zagrobowe biorą udział publicyści, poeci, kupcy nawet... Nie, stokroć nie! — wolę już policję niemiecką i jezuitów z wieku XVII.

Widz.

MARYSIA-MARION.

Przez

Juljusza Claretie.

(Przekład z francuskiego).

(Dokończenie).

«Nie zapomnę nigdy wzroku jego, w którym smutne zdziwienie, słowami memi wywołane, ustąpiło po chwili miejsca wyrazowi pogodnej wyrozumiałości, powiem nawet — chociaż wyda się to panu niedorzecznością — od cieniowi pewnej dumy... Pokręcił głową, łaską uderzył o ziemię i rzekł:

— «Marion Gervais... Prawda, powinienem się być domyśleć, czytając w dziennikach!... Marion Gervais!... Nazwisko to powinno było zwrócić mą uwagę!... Zawsze byłaś zwarjowana... tak, dobrze mówię, zwarjowana byłaś na punkcie teatru, nieraz rozmawialiśmy o tem z twoją matką... Biedaczka! ona chciała wychować cię na wyrobnicę, jaką sama była. Wreszcie — dodał — życie kieruje często ludźmi wbrew własnym ich zamiarom, i opieka Opatrzności nie chroni ich bezwarunkowo od nieprzewidzianych wypadków losu... Chcę przez to powiedzieć...

«Usiłował wytłumaczyć się jaśniej, oka ze mnie nie spuszczał. Ja słuchałam go w milczeniu, a szmer pobliskiego wodotrysku wtórował słowom jego. Potem przechadzaliśmy się zwolna wokół sadzawki, ksiądz Chambaudouin opowiadał mi o swem życiu, lecz ja ze swej strony niebardzo śmiałam mówić mu o sobie. W jego życiu lata upływały, nie przynosząc z sobą zmian żadnych, dotychczas bowiem był on wciąż jeszcze wikarym u świętego Piotra w Montmartre; proboszcz, jakkolwiek zgrzybiały zupełnie, trzymał się też dotąd na swem stanowisku. I dzisiaj jeszcze, jako w ostatni dzień miesiąca Marji, sam osobiście odprawiać miał nabożeństwo majowe. Ksiądz Chambaudouin kilkakrotnie już proponowano probostwo w Belleville lub Batignolles, lecz on stale odmawiał ich przyjęcia, przenosząc nadewszystko swoje ukochane Montmartre.

«Jedno tylko miał zmartwienie, a mianowicie, że tam na górze, w Montmartre, jak i wszędzie zresztą, tyle było biedy i nędzy, że nie było sposobu wspomóc i pocieszyć wszystkich nieszczęśliwych i cierpiących. Ach! żeby przynajmniej ci biedacy umieli godzić się ze swym losem. Chociaż właściwie łatwo jest dziś rozprawiać o rezygnacji tym tylko, którzy sami nigdy naprawdę nie cierpieli!

— «Czy uwierzysz, moje dziecko — mówił wikary, że mnie, mnie śmiano zarzucać dążności socjalistyczne?

ale przypomniałszy sobie, że w takim, jak jego położeniu, najlepiej być pokornym, rzekł:

— Zmiluj się, panie, każ mi rozwiązać i wziąć ztąd, jeżeli Boga masz w sercu.

— Tu skurczybucie, gadaj przódz coś jest za jeden?

— Rzeźnik, wielmożny panie, majster rzeźnicki z Kielc, Tomasz Terkalski. Mnie tu wszyscy znają.

— A co ty tu robisz?

— A cóż jabym robił? zwyczajnie, u jaśnie wielmożnej dziedziczki kupuję cielęta, barany, świniaki, co jest... więc, co robiący, za tem i tera przyjechałem...

— A pocios szwedów pobił i czemuś uciekał?

— Bom się zląkł, wielmożny panie.

— Hm! a nie szpieg ty jesteś?

— A niechże mię Bóg broni! zkadzeby znowu?...

— Dobrze, braciszku, my to zaraz zobaczymy. Hej! wziąć go do dworu!

Na ten rozkaz przyskoczyło dwóch żołnierzy, jeden wziął za głowę, drugi za nogi pana Tomasza i zanieśli do dwo-

Jasne już teraz było, że o schwytaniu Karola XII, który w dziesięć koni miał wyruszyć naprzeciw Mörnera, mowy już teraz być nie mogło. Widocznie Mörner się pospieszył i stanął w Ocieskach wprzód, nim Karol z Kielc wyruszył. Jeżeli więc Turkull nie będzie ostrzeżony, jeżeli list jego szwedzi znajdą przy panu Tomasz, to mogą być straszne następstwa. Pan Tomasz wpadł w taki smutek, w taką teraz rozpacz, że nie chciał nawet myśleć o tych następstwach. Przymknął oczy i leżał nieczuły na mu- chach, na to, że go głowa strasznie bolała, że go słońce piekło, a szwedzi z niego szydzili i potracali co chwila.

— Jeżeli pani Pakoszowa nie poradzi — mówił Tomasz — jeżeli się ze mną nie rozmówi, to wszystko przepadło i mnie i pana Turkulla djabli wezmą.

Teraz przypomniał sobie swą Basię i swe dzieciętki i żalós go taka wzięta, że nie mógł leż powstrzymać. Lkania go dusiły prawie, ale, że mu wstyd było szwedów i nie chciał, żeby sędzi, że ze strachu płacze, więc tłumił je w sobie gwałtem. Ale czarna rozpacz ogarnęła.

mu duszę i modlił się pocichu do Boga, żeby go z ciężkiego tego terminu wyprowadził cało.

Wśród tych gorących modłów, słanych z głębi duszy do Wszechmocnego, pan Tomasz miał ciągle oczy przymknięte. Nagle uczuł, że go ktoś silnie kopnął i rozległ się gruby, pijacki głos, mówiący po polsku:

— Hej, coś ty za jeden?

Pan Tomasz oczy otworzył i ujrzał przed sobą grubą, ciężką, jakby nabita figurę, w kubraku białym, w karwaszach łosiowych na rękach, z bandoletem za pasem i szablą przy boku. Gęba duża, czerwona i czarna, pokiereszowana była haniebnie. Z pod dużych brwi, nastroszonych jak u wilka, patrzyły oczy piwne, złe i zjadliwe. Jegomość ów miał wąsiska wielkie jak wiechcie, czarne jak smoła, a na łbie kipiała mu ciemno-zielona rogatywka. Stał, podparty pod boki, niby hetman.

— Coś ty za jeden? — powtórzył pytanie.

Zrazu pan Tomasz chciał się oburknąć, bo mu się nie podobał ton tego pytania,

«Ale mnie zajmowała już w tej chwili myśl jedna, którą powzięłam przy wzmiance o majowym nabożeństwie i o przypadającym dziś ostatnim dniu maja.

— «Ach, księżo wikary, żebyś mi zechciał pozwolić!...

— «Co takiego, moje dziecko? — zachęcał mnie pocziwiąc, widząc, że nie śmiem mówić dalej.

— «Żebyś pozwolił mi dać jałmużnę tym twoim biedakom? Słuchaj, ojcze, dziś wieczorem śpiewam tu dla ludzi bogatych, szukających rozrywkę i cierpiących. Nie zapomniałam jeszcze pieśni: «*Ave Regina coelorum*». W Alhambrze śpiewać będzie Marion, w kościele zaś dawna Marysia, i czuję, że pobożna pieśń tej ostatniej przyniesie szczęście śpiewaczce z Pól Eliżejskich.

«Staruszek zamyślił się chwilę nad odpowiedzią. Potem rzekł zwolna: «Przesadną jesteś, moje dziecko, trzeba robić dobrze przez miłość samego dobra, nie zaś dla spodziewanej za dobre nasze uczynki nagrody. Z tem wszystkim jednak wierzę, że ofiara twoja z serca płynie, oznajmię więc księdzu proboszczowi, że podczas majowego nabożeństwa śpiewać dziś będzie pewna artystka i że artystką tą jest Marja Gervais, jedna z dziewcząt, które przystępowały w kościele naszym do pierwszej komunji w roku... w którym roku?»

— «O, nie kryję się z tem bynajmniej! W roku 1864... I zaręczam, że Marja Gervais wywiąże się jak będzie mogła najlepiej ze swego zadania, byle tylko składka się udała, byle biedacy sute otrzymali wsparcie!... Zresztą, pozwolisz ojcze, że przed wieczorem jeszcze odeślę ci moje honorarium za debiut dzisiejszy?»

— «Honorarium twoje? Czy nie robi ci to zbyt znacznej różnicy!

— «Ba! wydatek tysiąca pięciuset franków z łatwością da się powetować!

«Zdziwił się nie na żarty biedny mój księżyna. Tysiąc pięciuset franków w jeden wieczór i to za «Klarcie-Gigolette».

«Co do mnie, to byłam zachwycona i szczęśliwa, żegnając księdza Chambaudouin: «Do widzenia, do wieczora!». Marion Gervais debutować miała o dziesiątej dopiero, nabożeństwo zaś majowe kończyło się o dziewiątej, Marysia tedy miała dość czasu, by z kościoła zdążyć na scenę.

— «Ach! mówię panu, czułam się dnia tego szczęśliwą, szczęśliwą zupełnie! Miałam wielką ochotę odwiedzić księdza wikarego moim powozem do domu, lecz nie odważyłam się tego mu powiedzieć. Odszedł, a ja goniłam wzrokiem jego pochyloną postać, przesuwaną się zwolna pod cieniem kasztanów, na których zbitej zieleni szeregi przybrudzonych szklanych

lampek, mających rozbliżyć ogniami tego wieczora, tworzyły białe plamy...

«Cały ten dzień 31 maja, pamiętam, że była to środa, upłynął mi bardzo przyjemnie, nuciłam sobie ciągle półgłosem, czując się dziwnie lekką, wesołą, odmłodzoną i na coś przecie na świecie potrzebną! Marysia-Marion! Miałam ochotę przybrać na przyszłość taki pseudonym. Czułam, że w pustej wietrznicy, jaką obecnie jestem, budzić się poczyna wierząca dziewczeczka, jaką byłam niegdyś. W uczuciu tem właśnie leżał ten czar, który tak niezmiernie szczęśliwą mnie czynił. Wieczorem, w godzinie oznaczonej, stawiałam się pod kościołem, powóz zostawiający opodal. Organista, uprzedzony zgóry o wszystkim, czekał na mnie wspólnie z księdzem wikarym, niezwłocznie też udaliśmy się na chór. Naprzeciw chóru, w głębi szarej nawy kościelnej, tej nawy, w której tyle razy modliłam się będąc dzieckiem, ujrzałam wielki ołtarz, gorejący mnóstwem świateł, które przypominały mi szeregi lampek na Polach Eliżejskich.

«Po nad zbitą masą ludu, kościół napelniałego, na tle lazuruwej, gwiazdami z szychu zasianej, a niebo pogodnie naśladować mającej kotary, górował posąg Marji, nad głową posągu, w koronę z promieni ujętą, widniał napis «*Ave Maria*»...

«Uklękłam i modliłam się długo, aż wreszcie odezwały się dźwięki organu, a organista, schylając się ku mnie, szepnął z cicha — zupełnie, jak zwykł szeptać reżyser: «Zaraz na panią kolej! Pani śpiewa solo!»

«Powstałam z klęczek. I podczas, gdy organ wtórował głosom chłopców, służących do nabożeństwa, patrzyłam z góry na stary kościół, przepelniony tłumem pobożnych, oświetlony w głębi masą świateł, których drżące płomyki wieńczyły białą, ze złożonemi jak do modlitwy rękami postać Marji... Ołtarz cały, biało przybrany, tonął w prawdziwym morzu sztucznych i naturalnych, a również bez odmiany żadnej białych kwiatów. Świece, komże usługujących chłopaków, alba kapłana, wszystko białem było jak ten posąg. A i siwa głowa sędziwego proboszcza, celebrującego dziś na tem samym miejscu, na którym przed laty dawał mi pierwszą komunję, nie wyróżniała się wśród tej powszechnej białości...

«Podówczas z nową siłą odżyły w mem sercu wszystkie dawne wspomnienia: dzieciństwo moje smutne; wrażenia dziecinne, jakich doznawałam, wchodząc do tego kościoła, maczając palce w wodzie święconej w kamiennym u wejścia zbiorniku stojącej; długie nabożeństwa, jakich bywałam tu nieraz świadkiem... Obawiałam się, że, gdy moja kolej śpiewania nadejdzie, głosu nie będę mogła ze ściśniętego wzruszeniem gardła wydobyć. Wzrokiem duszy widziałam siebie siedzącą na stopniu de-

bowego konfesonu, który dotychczas jeszcze może nosił nazwę od nazwiska księdza, przed którym spowiadałam się z moich błahych grzechów dziecinnych. I zdało mi się, że przy tej białości ogólnej kwiatów, draperyj i ubiorów kościelnych, wobec promieniającego białością ołtarza i ja stałam się tak czystą i białą, jak byłam w dzień pierwszej komunji w mojej białej sukience, nad której wykończeniem mama, moja droga mama, całą poprzednią noc strawiła. Widziałam siebie w białym welonie, w białych nicianych rękawiczkach, z książeczką do nabożeństwa, w niebieski aksamit i srebro oprawną. Książeczkę tę dała mi pewna staruszka, wdowa w jednym z nami domu zamieszkała, której łaski zawdzięczałam moim jasnym włosom, przypominającym jej dawno zmarłą córeczkę...

«Z kolei uprzytomniałam sobie wszystkie szczegóły mego dzieciństwa: moje ekstazy pobożne, moją wiarę i lęk, jakim mię przejmowały prawdy i przykazania katechizmowe, przypominałam sobie zapomniane słowa pieśni śpiewanych niegdyś, modlitw oddawna nieodmawianych... wszystko to, niby jakaś woń przeszłości uderzyło mi do głowy i było mi z tem tak dobrze... tak słodko, że aż mi się na płacz zbierało!

«Jak się to stało, że w właściwej chwili, skoro przyszła kolej na moje solo, sama bez czyjegokolwiek ostrzeżenia śpiewać zaczęła, nie wiem dotychczas. Dźwięk mego głosu zadziwił mnie samą. Wzbił się on pod strop kościoła drżący cokolwiek, lecz tak rzewny, tak — śmiać mi się samej chce z tego, co powiem — czysty i natchniony, że wiele głów w tłumie zwróciło się w stronę chóru. Nawet szarytka, cała dotychczas pogrążona w modlitwie, i ta z zaciekawiem spojrzała ku mnie... Widziałam bowiem i słyszałam dokładnie wszystko, co się wokół mnie działo, a jednak zdawało mi się, że to nie ja śpiewam, że nie z mojej piersi wychodzi to wspaniałe «*Salve Regina*», rozlegające się pod sklepieniem, pod którym sześćnaście lat temu w chórze dziewcząt, śpiewających przed komunją «*Przyjdź, Duchu święty*», brzmiał mój słaby, dziecinny głosik...

«Tak, to śpiewał ktoś inny, ktoś, czyj głos głęboki a gorący do łez mię poruszał... Pocziwiwy ksiądz Chambaudouin ani się spodziewa, jakich z jego łaski doznałam wzruszeń.

«Cóż było dopiero, gdy w dymie kadzidel po nad schyloną głową kapłana zabłysła monstrancja z hostją w środku, od światła świec za nią się palących, przejrzystą. Wonne, lekkie obłoki dymu, chmurkom wiosennym podobne, unosiły się z kadzielnicy, która ręką posługującego chłopca poruszana, ognistą wśród nich tworzyła plamę. Dymy te i ten ogień czerwony nasunęły mej wyobraźni obraz dymem również przesyconej a tak różnej od tego, na co patrzyłam — knajpy, żarzaca się

ru. Tu, w sieni rzucili go na ławę. W tejże chwili zjawiała się pani Pakoszowa i nuż zawodzić:

— Nie mogę się dostać do jenerała. Mój Boże, co robić?

— Pić! — zawołał pan Tomasz.

Skoczyła i wróciła zaraz niosąc dzbanek z wodą, a gdy nachyliła się, by napić pana Tomasza, ten szepnął:

— Na rany Chrystusa, ratuj mnie pani. Mam pismo od pana Turkulla do ciebie. Jeżeli je szwedy dostaną, zginęliśmy!

Nie można było więcej mówić, bo do sieni wszedł ów krzykliwy szlachcic, który przed chwilą indagował pana Tomasza. Zobaczywszy dziedziczkę, huknął swym grubym głosem:

— A acpani tu co robisz? co to za konszachty, do stu diabłów! Proszę mi iść stąd! Baby tu nic nie mają do czynienia!

Pani Pakoszowa zalała się łzami i frnęła, jak spłoszony ptaszek, a ów szlachcic zwrócił się do stojących we drzwiach żołnierzy i krzyknął:

— Przetrząść mi, a dobrze, tego hultaja. Skurczybut to jakiś, a łże, jak na-

jety. Rzeźnik, przyjechał po świnię! znamy się na tem, mosanie. Jak weźmiesz sto bizunów, zaraz będziesz inaczej śpiewał. A czemuś to konie zostawił w parowie? czemu przez płot jak złodziej lażesz? Dalej, przetrząść mi go, rozebrać choćby do naga, spruć wszystko, do nitki...

Żołnierze poczęli więc rewidować pana Tomasza, który teraz całkiem stracił już odwagę, jęczał tylko i płakał cicho na myśl o żonie i dzieciach. Przede wszystkim znaleźli zausznice, które mu król darował.

— Hm! — mruknął szlachcic oglądając te zausznice — to jakiś pański klejnot? A zkadze to masz, skurczybucie? Przecie u rzeźników takich klejnotów, co są warte najmniej sto czerwonych złotych, nie ma?

— To też nie moje.

— A czyje?

— Pani Pakoszowej, dziedziczki tutaj. Ze się jej zepsowały te zausznice, więc dała je złotnikowi jednemu w Kielcach do naprawy, a zem tu jechał, więc... co robiący, zabrałem ze sobą...

— Hm! obaczmy to, obaczmy.

Później znaleziono w trzosie czerwone złote, ale z tych łatwo się wytlómaczył pan Tomasz, że przecie jeżdżąc po szlache za kupnem bydła, nie może być bez grosza. Nakoniec rewidujący natrafili na list Turkulla.

— A to co? — spytał szlachcic.

— Pismo do pani Pakoszowej, przecie tam stoi napisane.

— Jać to widzę, mosanie. Ale od kogo?

— Od kogo?

— Tak.

— Hm! Bogiem a prawdą, to nie wiem. Dał mi to jakiś szlachcic na drodze, do wiedziawszy się, że jadę do Ociesek.

— Aha! szlachcic... dobrze, obaczmy to zaraz.

I nie rzekłszy ani słowa, obejrzał starannie pismo, przypatrzył się pieczęci, zawrócił i zniknął we drzwiach, prowadzących w głąb dworu, unosząc z sobą ów list fatalny.

(Dok. nast.).

czerwono kadzielnica odpowiadała migającym tam również wśród dymu ognikom fajek i cygar. Piosenki, które ja tam śpiewałam, bynajmniej pobożnymi nie były. Uklękałam wraz z całym ludem na widok hostji. Ach, żebym potrafiła opowiedzieć, com czuła w owej chwili wobec monstrancji, błyszczącej na lazurowym tle draperji, wobec siwej głowy kapłana i tłumu nieruchomego, na który z nieoświetlonych bocznych naw kościoła padały smugi wiosennego zmierzchu! Teatr, wrzawa, scena, bukiety, oklaski—wszystko to stało mi się tak obojętne, zdawało się tak blahem, pustem, głupiem!... Miewa się czasem takie chwile zapomnienia o świecie całym, zaparcia się siebie samej. Nie trwają one długo, na szczęście, boć żyć przecie trzeba.

«Ksiądz zniżył monstrancję, na organie zagrano marsza, i tłum wiernych, którzy wraz ze mną wzięli udział w ostatnim w tym roku majowym nabożeństwie, począł się rozchodzić zwolna, odpływać cicho jak woda. Wszyscy ci ludzie, przeważnie niedorośli jeszcze albo bardzo starzy, dzięki staraniom zacnego proboszcza, unosili w swych prostych sercach wiarę ożywioną, a, kto wie, może i jakie zdżbło poezji, dzięki memu «*Salve Regina*».

«Zaczekałam aż skończył ostatni dźwięk organu, ostatnie tchnienie chwili minionej bezpowrotnie i zesłam na dół, czując, że duszą mię lży... Powiew świeżego powietrza pod portykiem kościoła orzeźwił mię... Na niebie błyszczały już gwiazdy zupełnie jak przed chwilą w kościele na lazurowej zasłonie. Wokół mnie garstka dziewczątek w ciemnych sukienkach i czarnych kapelusikach szycowała się pod przewodnictwem zakonnic w szereg parami. I ja wracałam tak niegdyś z majowego nabożeństwa do ochrony sióstr. Poszłam za nimi aż do placu du Tertre, gdzie pamiętne mi z czasów mego dzieciństwa akacje zielenią się po dawnemu, tam widziałam, jak się skierowały ku zbiegającej w dół uliczce, w której straciłam je wkrótce z oczu.

«Przesiedziałyby może długo pod akacjami, zadziwiając przechodniów moją tam obecnością, może... Ale wybiła dziesiąta! Dźwięk zegara na wieży św. Piotra ocucił mię. A moja «*Alhambra*»! Przed składem win na ulicy Mont-Cenis Franciszek czekał mię z powozem. «Na Pola Elizejskie, a żywo!»

«Zaciął konia. Mijając nowobudujący się kościół, dostrzegłam daleko w dole morze migających światełek—to Paryż! Za nim, dalej jeszcze, w przejrzystym mroku jasnej nocy letniej widać podmiejskie okolice. Zdawało mi się, że podróżuję po jakimś dalekim, obcym mi kraju, a przecież był to właśnie zakątek Paryża, w którym upłynęło mi całe dzieciństwo. Ciekawam, czy te miejsca poznawały mnie, bo co do mnie, to ja nie poznawałam ich wcale.

«Gdy u podnóża ulicy Coulaingcourt mijala most, przerzucony po nad cmentarzem, zdawało mi się, że nagrobki kamienne, przy drodze stojące, patrzą na mnie. Jest wśród nich jeden, pod którym leżą moi rodzice! Chociaż nie, nagrobka ani grobu takiego właściwie nie ma. Zaniesiono ich, mamę i ojca, na ten cmentarz, ale do ogólnego dołu, gdzie składają nędzarzy. Wtedy, gdy oni umierali, nie miałam jeszcze nic. Później, kiedy miałam już za co ich pochować, gdzie miałam szukać ich prochów? Myślałam o nich, patrząc z powozu na ten cmentarz.

«Na następnym zaraz zawrocie ulicy ruch miejski, tramwaje, wrzawa, oświetlenie gazowe przywołały mię do rzeczywistości. Przy jasnym świetle latarni ujrzałam na wysokim murze umieszczony afisz, taki sam jak ten, któremu z takim zaciekawieniem przyglądał się ksiądz Chambaudouin, a na afiszu siebie w obcisłej sukni, z odkrytą głową i chustką czerwoną na szyi. Nad sklepem znów jakimś w przezroczu latarni czarnoksięskiej wypisane me imię zwracało uwagę przechodniów: «Występy Marion» odczytywali wszyscy... Wierzyć mi się nie chciało, że ta Marion ja byłam, ja, dawna Marysia, pupilka księdza wikarego!

«Nie spóźniłam się do Alhambry, przybyłam w sam czas.

«Wysiadając z powozu, dostrzegłam odrazu imię moje, olbrzymiem, płomienistemi głoska-

mi napisane na tle ciemniejącej gęstwiny drzew pod niebem jasnym, na którym świeciły te same gwiazdy, które przyświecały po wracającym z nabożeństwa dziewczętkom. Z głębi mojej garderoby słyszałam głuchy szmer zebranego tłumu. Zdawało mi się, że obudziło mię z pięknego snu. Przebijając się na scenę, nuciłam bezwiednie ustępy z pieśni «*Salve Regina*»: wkładając suknię Klary-Gigolette, burząc sobie na głowie włosy, wiążąc czerwoną chustkę na szyi, marzyłam o błękitach i białej ołtarza, o gwiazdach, kwiatach i hostji...

«Nagle tam na sali hałas wzmożił się, posypały się oklaski, zdawać się mogło, że to huczy morze: to moje imię wywieszono na tablicy.

— «Proszę pani—rzekł mi dyrektor—na niebie zaświeciły już wszystkie gwiazdy, ale na scenie brak nam jednej». Był to zawczasu widocznie ukuty komplement.

«Skierowałam się ku scenie. Przez boczny otwór w dekoracji dojrzałam morze głów, jasne kapelusze, smugi światła gazowego, szeregi białych lampek, które wyglądały jak nieskończenie długie sznury olbrzymich pereł. Restauracja płonęła jasnym światłem, taras przepełniony był dziewczętami i młodzieżą... Zegnaj mi, pieśni pobożna!

«Przeżegnałam się—tak jest, proszę się nie śmiać—przeżegnałam się, wychodząc na scenę. W ciszy, która za chwilę zamieniła się miała w grzmot oklasków, zaintonowałam piosenkę «*Klary-Gigolette*»:

«Allons mon petit Galurin,
Je suis contente,
V'la le pantel!
Allons mon petit Galurin,
Vite apprête ton surin!»

«A podczas, gdy ja śpiewałam — tłumacz, pan to sobie jak chcesz — nie rozumiałam słów, które wymawiałam machinalnie, myśli moje błąkały się daleko od «*Alhambry*», od «*Klary-Gigolette*», od wszystkiego, co mi otaczało!... Czułam się małą dziewczynką w białej sukience, w starym, ciemnym kościele modlącą się do niepokalanej Dziewicy.

«...Nigdy jeszcze, nigdy nie śpiewałam tak dobrze, jak tego wieczora.

«Ale dość już chyba mamy na dziś dociekań psychologicznych i odgrzebywania wspomnień. Zegnaj pana i uciekam!»

J.

Z akademji francuzkiej.

Koniec roku zwykł wprowadzać nadzwyczajne ożywienie wśród uczonych ciał, składających się w olbrzymie ciało tak zwanego «*Institut de France*». Instytut, noszący to uczczone i wsławione miano, obejmuje pięć akademji: najprzód akademję francuzką, dalej akademję *des inscriptions*, akademję *des sciences*, akademję sztuk pięknych, nareszcie najmłodszą akademję *des sciences morales et politiques*. Węzeł między temi poszczególnymi akademjami jest dość wąty, posiadają one zaledwie wspólny komitet administracyjny, wspólne kwartalne zebrania, nareszcie jedno ogólne, publiczne każdej jesieni odbywają posiedzenie, oraz zbiorową biesiadę, z której wyłączone są toasty, aby nie psuć apetytu przesyconym krasomówstwem akademikom. Każda z kolei akademja przez rok prezyduje całemu instytutowi Francji. W bieżącym roku zaszczyt ten dzierżyła akademja *des inscriptions*, której też duch owiał ostatnie wspólne całego instytutu posiedzenie z d. 25 października; sławiono tam przedewszystkiem sanskryckie studia i wschodnie ba-

dania, w których Francja wielkich zasług kłaść nie przestaje.

Prezydent poszczególnej akademji, wprowadzonej na naczelne przez rok stanowisko w instytucie, przewodniczy instytutowi, oraz wielkiej dorocznej sesji. Prezydenci każdej akademji wybrani bywają na rok jeden, z wyjątkiem akademji francuzkiej, która swym prezesom, czyli dyrektorom, powierza jedynie trzechmiesięczny konsulat i rządy. Natomiast sekretarz jej bywa dożywotnim.

Inne akademje rozkwierają swe wrota zaledwie raz na rok, z okazji rozdzielania nagród konkursowych. Akademja francuzka gościnniejszą się okazuje dla publiczności. Okrom dnia, w którym zdaje sprawę z powierzonego sobie szafarstwa funduszów czy wawrzynów, zaprasza nadto pod swą kopułę licznych uczestników każdorazowego powitalnego posiedzenia, gdy nowy nieśmiertelny wkraça w jej podwoje. Tytuł ten, wiodący do sławy, nie wiedzie do dostatków. Każdy członek instytutu Francji pobiera zaledwie szczupłą pensję 1,200 franków. Członkom kilku naraz akademji nie wolno jest kumulować pensji; ograniczają się zawsze na jednej tylko. Jakby dla zachęty, marki obecności na poszczególnych sesjach dodają około trzystu franków rocznie gorliwszym akademikom. Owa nagroda pilności nie przenosi pięciu franków na każdego członka i za każdą sesję. Obecni akademicy rozdzielają pomiędzy sobą całą sumę. Sekretarze wieczności pobierają natomiast sześć tysięcy franków. Uderza skromność owych pensyj wobec niezmiernych bogactw akademji, uwydatnionych corocznem rozdawnictwem jej nagród.

Oto znów świeżo na d. 16 z. m. podobne święto doborowe zgromadziło tłumy pod kopułą kardynalskiego pałacu. P. Kamil Doucet zagaił posiedzenie odczytaniem sprawozdania o uwieńczonych nagrodami akademji dziełach. Wielki *prix Gobert* przyznany został księdze z tyłu względów dla nas znaczącej i ciekawej, najgłębszemu ze spółczesnych studiów nad pierwszym cesarstwem, które ich w tej chwili tyle wzbudza: wspaniałemu historycznemu dziełu hr. Alberta Vandal, p. t.: «*Napoléon et Alexandre I.*». W sprawozdaniu tem niepodobna nam przytoczyć wszystkich nagród, wymienić wszystkich ksiąg, wyróżnionych laurem akademji. Jeden ze znaczniejszych jej wawrzynów spoczął pogrobowym wieńcem na spuściźnie piśmiennej biednego Maupassanta. Wyjątkowem uwzględnieniem pracy cudzoziemca przyznano osobną nagrodę tysiąca franków p. K. Waliszewskiemu. Z przyjemnością spotkaliśmy w szeregu wyróżnionych publikacji i ową miłą książeczkę o Grecji nowoczesnej, pióra p. Deschamps.

Dwa lata z rzędu akademja ogłaszała konkurs poezji na temat Afryki, otwartej dziś naocześnie podbojom oświaty i przemysłu. Snadź atoli czarny kontynent nie zdolny wzbudzić źródła sennego natchnienia, bo dwukrotnie na niczem spełzły konkursowe spółzawodnictwa i ostatecznie wypadło na rok przyszły ogłosić nowy temat, dowolnie z okresu odrodzenia zaczerpany.

Opornie przychodzi za dni naszych rozdzielać poetyczne wieńce. Ze ich i w ciągu przeszłego roku nie było komu przyznać, urosła do 12,000 franków kwota, przeznaczona ku zachęcie synów Apollina. Połowę jej przyznano «*Trofeom*» p. José Maria de Heredia, w którego silnym wier-szu zda się pobrzmiwać potężne echo

rogu Rolanda i rycerskich pieśni hiszpańskiego Cyda. Sama mnogość nagród akademickich obniża nieco ich znaczenie. Nieraz dostają się one dość pospolicym utworom. Wystarczy wspomnieć, iż np. przyznano 1,500 fr. nagrody długiemu, nudnemu i źle napisanemu romansowi pod tytułem: «*Le journal de Mlle de Sommers*», który się ciągnął w nieskończonym szeregu poszytów wybredniejszej niegdyś pod względem powieści «*Revue des deux Mondes*».

Wymieńmy jeszcze w liczbie wynagrodzonych nowości książkowych: Sycylijskie szkice p. René Bazin, rokując jego włoskim wrażeniom podobne na rok przyszły zaszczyty, jako wynagrodzenie za wstrzemięźliwość w artystycznych ocenach i subtelnościach, któremi nas przekarmiają inni pisarze, ilekroć staną na włoskiej ziemi. Dalej historję «*Collège de France*», przez p. Abila Lefranc, Decharmes'a «*Duch Eurypidesa*», Séaillesa: «*Leonard de Vinci*». Autorka zajmującej książki o Helenie Massalskiej, sięgnęła po nowe wawrzyny, które tym razem nie omiły jej studjów z końca XVIII wieku, skupionych dokoła księcia Nivernais. Akademia uczciła chętnie rzecz poświęconą osobie wnuka kardynała Mazarin.

Ale już dość długo nas zatrzymało rozdawnictwo nagród przyznanych książkom; zwróćmy się teraz ku nagrodom przez czyny żyjące zdobytym. Akademia dobrze zrozumiała pokrewieństwo poezji z miłosierdziem i nieraz już pierwszej poleciła opowiadać drugiego dzieje i cuda. Jest coś równie skrzydlatego w natchnieniu ducha jak w serca dobroci, a poeta biegły w chwytaniu i oddawaniu odcieni, lepiej od innych umie sprostać zadaniu sprawozdawcy wynagrodzonej cnoty. Przed dwoma laty, Sully Prudhomme rzewnie się wywiązał z owego posłannictwa. Tym razem powierzono takowe innemu poecie, Franciszkowi Coppée, który porwany przedmiotem, dotknął wzruszonem słowem palącej kwestji zagadnień społecznych, a uczynił to w duchu ściśle chrześcijańskim, zgodnym z zadaniami i wskazówkami tej jedynej księgi, która na socjalne zarazy posiada skuteczne lekarstwo i rady. Ze ślicznej tej przemowy przytoczymy cenniejsze ustępy.

Na wstępie mówca nadmienia, iż nie brak dziś ekonomistów, usiłujących udowodnić, że św. Marcin wcale nieroztropnie sobie postąpił, oddając własny płaszcz nagiemu żebrakowi, co mu drogę zabiegał i iż należy ratować nędzę z całym rynsztunkiem ostrożności i zastrzeżeń, że miłosierdzie ustala tylko żebractwo, a jałmużna godność ludzką poniża. Jak im tu odpowiedzieć pochwałą najmniej rozropnej i najmniej też wyrachowanej dobroczynności tej, która z własnego czerpiąc niedostatku, niesie gotową pomoc ubogich uboższemu od siebie? Jak obustronnym wycieczkom dwóch przeciwnych obozów nakazać milczenie? I tym mędrcom, którzy upatrują ekonomiczne niebezpieczeństwo w zbyt hojnych jałmużnach, i tym ludowym orędownikom, którzy szczupłość jałmużn wobec ogromu nędzy wytykają cierpką? A jednak przyznać należy coś słuszności i jednym i drugim: i tym, co chcieliby, aby miłosierdzie swe roboty opierało na uregulowaniu pracy, oszczędności, zarobku, i tym, co zasmucony widokiem nierówności losu, domagają się sprawiedliwego dobrego ziemskiego podziału. «Z dwóch sprzecznych wychodząc biegunów, bądź co bądź zmierzają ku jednemu celowi, parci w górę umiłowaniem sprawiedliwości i współ-

czuciem dla ludzkiego nieszczęścia. Ich ideał ostatecznie jest jednakim. Marzą o stanie cywilizacji, w której nie byłoby już miejsca na skrajność niedoli, a społeczeństwo odgrywałoby rolę nieomyślnej Opatrzności, roją o nowym wieku złotym, a wszak nie ma szlachetniejszego nad to rojenie? Ale świat nasz już stary, a sen to nie młodszy od niego. Ten, którego wniosła etyka najlepsze podaje ludziom środki urzeczywistnienia podobnych marzeń, zostawił nam jednak słowo pełne smutku: «Zawsze ubogich pośród siebie mieć będziecie». Od lat dwóch tysięcy nie prawdziwie owej wróżby nie zdołało zaprzeczyć. Niechże więc niecierpliwemu reformatorzy, kuszący się o zniesienie nędzy na świecie, nie czepiają się miłosierdzia, nie wytaczają mu procesu. Bądź co bądź, pozostanie ono jeszcze na długo jedynym lekarstwem przeciwko tej społecznej chorobie. A choćby nawet wszystkie zagadnienia, które się dziś tak gwałtownie narzucają, szczęśliwego doczekały rozwiązania, choćby wzajemny stosunek tych, co posiadają i tych, co pracują, tego, co używa i tego, co cierpi, został ostatecznie ku ogólnemu zadowoleniu uregulowanym, choćby nowe prawodawstwo rozciągnęło swe skrzydło opiekuńcze nad człowiekiem, począwszy od jego kolebki, aż do grobu, jeszczeby się znalazło na świecie podostatkiem miejsca na przeróżne niesprawiedliwości i niedole. Soloni przyszłości nie zdołają nigdy zapisać w swych programach i przeprowadzić w swych zgromadzeniach przymusu poświęcenia i bezinteresowności, ani dekretami zapobiedz samolubstwu jednych, słabości drugich. Zawsze mieć będziemy ubogich między sobą, a dzięki niebu, zawsze się też znajdą możni, gotowi czynić jałmużnę ze swych dóbr, a co piękniejsza, że i ubodzy, którzy nie mając do oddania nic innego, krom swego czasu, sił swoich, dobroci i serca, wszystko to poświęca służbie braci swych w niedoli, przez to samo dając światu przykład cnoty w jej najrzeczniejszej i najszczytniejszej formie».

F...

(Dok. nast.).

KOŁO POLSKIE WOBEC NOWEGO POŁOŻENIA.

Wiedeń, w grudniu.

Z powodu tymczasowości budżetu będziemy mieli w izbie poselskiej wielką rozprawę polityczną. Nowy gabinet, przeszedłszy dopiero co przez próbę ogniową z powodu stanu wyjątkowego, w której fizyczna siła koalicji parlamentarnej odniosła zwycięstwo, zniewolonym będzie, zaraz bezpośrednio po pierwszej, odbyć drugą taką próbę. Rozprawa będzie żywą i zajmującą, bo każde stronnictwo musi tu określić swe stanowisko wobec nowego rządu, względnie wobec programu rządowego. Opozycja nie omieszką wykonać silnego skoncentrowanego ataku na gabinet «małego stanu obłączenia», a stronnictwa większości będą broniły stanowiska ministerjalnego, wyrażając gabinetowi zaufanie większe lub mniejsze, bezwarunkowe lub też obwarowane pewnemi zastrzeżeniami, jak to już klub zachowawców hr. Hohenwarta i Koło polskie uczyniły w rezolucjach, uchwalonych w odpowiedzi na ogłoszenie programu rządowego.

W Kole polskiem uchwalono, żeby obecny przewodniczący (zastępca prezesa),

p. Benoe, zabrał w izbie, podczas rozprawy nad tymczasowością budżetu, głos i złożył w imieniu Koła oświadczenie, odpowiadające życzeniom i zapatrywaniom członków Koła. Otóż posłuchajmy, jakiego są one rodzaju.

— Koło polskie — mówi dr. Sokołowski — powinno koniecznie zabrać głos w izbie przy obecnej rozprawie budżetowej i wyrazić nowemu rządowi zaufanie bez zastrzeżeń. Należy omówić każdy punkt programu rządowego poszczególnie i stanowisko Koła względem każdego punktu zaznaczyć. Co do reformy wyborczej, Koło nie może się ograniczyć do tego, że zasadniczo nie jest jej przeciwna, lecz powinno oświadczyć, że reformę wyborczą pragnie przeprowadzić, przy czem podnieść należy ustęp, zawarty w programie, co do potrzeby uwzględnienia w tej sprawie właściwości poszczególnych krajów koronnych. Również popierać należy reformę podatkową i reformę cywilnego postępowania sądowego. W drugiej części oświadczenia Koło winno określić nasze poglądy w kwestji słowiańskiej. Z młodoczechami nie możemy żadną miarą iść ręką w rękę. Stanowisko V. w klubie młodoczeskim nie jest odosobnione, gdyż przy zeszłorocznym wyborze do delegacji otrzymał na 30 głosujących 13 głosów. Zresztą, Eim powtarzał w delegacjach to, co Vaszaty prawili kilkakrotnie w izbie. Taki też sam jest i kierunek głównego młodoczeskiego organu, «*Narodnich Listów*». Wobec tego stosunek z młodoczechami jest dla nas niemożliwy, co należy wyraźnie zaznaczyć, aby w tym względzie objaśnić opinię publiczną.

P. Jędrzejowicz, zgadzając się w znacznej części z powyższymi zapatrywaniami, mniema, iż Koło wypada lojalnie oświadczyć się ministerstwu z przyrzeczeniem popierania go.

— Zgadzam się — prawili szanowny poseł dalej — żebyśmy zasadniczo określili stanowisko nasze wobec słowiańszczyzny, nie sądząc jednak, żeby jakakolwiek polemika z czechami była na czasie.

— W koalicji — powiada p. Chrzanowski — opierać się będzie rząd szczególnie na tem stronnictwie, które poprze gabinet bez zastrzeżeń. Określenie naszego stanowiska wobec innych słowian jest konieczne potrzebne. Ruch młodoczeski jest nam nieprzyjazny. Koło polskie nie może się łączyć żadną miarą z tem stronnictwem.

P. Dawid Abrahamowicz, drugi wice-prezes izby poselskiej, rzekł między innemi:

— Nasze oświadczenie w izbie powinno się ściśle opierać na ostatecznej mowie tronowej, która stanowi podstawę programu rządowego.

Stanowisko swoje hr. Piniński określił we wniesionej przez siebie w swoim czasie, a przez Koło przyjętej, jako odpowiedź na program rządowy, rezolucji, wyrażającej rządowi warunkowe zaufanie. Zapatrywania swoje streszcza ten poseł w następujący sposób:

— Ze względu na doniosłość wymienionych w programie rządowym prac parlamentarnych, trzeba nam omówić koniecznie takie sprawy, jak np. reformę wyborczą i podatkową. Nie możemy również zamilczeć o kwestji słowian i musimy wyjaśnić, że rząd bynajmniej nie myśli o prowadzeniu polityki antysłowiańskiej. Koło polskie nie może się ograniczyć tylko na wyrażeniu zaufania dla rządu.

P. dr. Rutowski wyraża się ujemnie o wspomnianej powyżej rezolucji:

Obaliliśmy rząd poprzedni, przyczyniliśmy się do utworzenia obecnego gabinetu, obowiązując nas więc względem niego szczerość i lojalność, czego w rezolucji Koła nie było. Oświadczenie nasze w izbie powinno brzmieć cokolwiek inaczej, być objawem naszej siły i znacznego naszego udziału w rządzie. Pragnę, aby Koło wystąpiło podczas rozprawy budżetowej z pewną inicjatywą, z zachętą do wspólnej, dodatniej pracy dla dwóch innych, z nami sprzymierzonych stronnictw. Musimy określić swoje stanowisko wobec słowian, skoro ci przeszli do opozycji przeciwko nowemu rządowi. Trzeba im wyjaśnić i wytłumaczyć, iż koalicji, w której my jesteśmy, obawiać się nie powinni.

P. dr. Kozłowski tak mi określił swoje zapatrywania:

— Pragnę, żeby w poparciu gabinetu zachowano z naszej strony miarę i godność, żeby temu poparciu nadać wyraz zaznaczający nasze zasady, mianowicie: narodowe, autonomiczne i katolickie. Cieszę się, iż mamy wybitny udział w rządzie, ale udział ten nie zwalnia nas od samoistnego myślenia i od zajmowania politycznego stanowiska wobec rządu; do którego nie tylko sami polacy, ale także i centraliści i germanizatorzy należą. Wytknięcie zasadniczej granicy w tym kierunku będzie najlepszym poparciem dla naszych przedstawicieli w gabinecie, da im bowiem w sile naszego stronnictwa podstawę do oporu przeciw dążnościom centralistycznym, przeciwko usiłowaniom ucisku południowych słowian i przeciwko zapędzaniu tej części narodu czeskiego, która stoi z nami na gruncie austriackim i religijnym, dalej, aniżeli ona sama zająć zamierza. W razie osłabienia klubu hr. Hohenwarta, koalicja, a z nią udział naszych mężów zaufania w rządzie musiałby upaść, a my pozostalibyśmy bez sprzymierzeńca, popierającego nas w kierunku naszych dążeń autonomicznych. O ile brak zaufania do rządu byłby nie na czasie, o tyle zbyt wielki entuzjazm w chwili, kiedy nowy rząd nie miał jeszcze czasu zrobić nic dobrego, ani złego—naraziłby nas na zarzuty serwilizmu, oportunistu i mameluctwa; dlatego—dodał po chwili namysłu—należy poparcie połączyć z godnością i spokojną powagą, nikogo nie wyzywającą, ale wypowiadającą jasno zasady, które od lat 30 były przewodnią myślą Koła.

Najsympatyczniej o czechach wyraził się p. Czajkowski, mówiąc:

— Walki politycznej z czechami należy nam w każdym razie unikać, byłaby bowiem dla nas ze wszech miar szkodliwa.

Na pytanie, jak się zapatruje na żądanie czechów, co do przywrócenia czeskiego prawa historycznego, odpowiedział zwięźle i krótko:

— Nie jestem zdania, żeby ustanowienie królestwa czeskiego było rozbiemem Austrii.

Z powyższej wiązanki zapatrywań wybitniejszych członków Koła polskiego, określa się samo przez się stanowisko parlamentarnego przedstawicielstwa Galicji wobec nowego położenia.

Marius.

MICHELET i CIESZKOWSKI.

Umarł, d. 15 b. m., w Berlinie znany na cały świat naukowy najstarszy niemiecki filozof-heglista, Karol-Ludwik Michelet, w 92 roku życia.

Zmarły filozof był przyjacielem wielkim Mickiewicza i razem z nim wykladał w «Collège de France». Także sędziwy prezes Towarzystwa przyjaciół nauk, hr. August Cieszkowski, w wielkiej żył przyjaźni z Micheletem, z którym wspólnie założył znane berlińskie Towarzystwo filozoficzne. Jakże wzięły serdecznie łączyły obu filozofów, świadczy o tem list, który Michelet przysłał w roku bieżącym na jubileusz naszego filozofa. List ten, napisany w języku francuskim, brzmi w tłumaczeniu:

«Berlin, 7 września, 1893 r.

«Drogi przyjacielu!

«Przesyłam ci z całego serca życzenia na pięćdziesięcioletni jubileusz, który będziesz obchodził w przyszłą niedzielę.

«Życzę ci gorąco, aby ci danem było iść za przykładem moim, który za rok jeden i dni piętnaście, jeżeli mi Bóg zdrowia uczyni, obchodzić będzie sześćdziesięcioletnią rocznicę doktoratu. Co do miłego mi zaproszenia, które odebrałem, abym osobiście udział wziął w uroczystości twojej, pojmiesz, że starzec w skończonym dziewięćdziesięcioletnim roku życia nie odważa się już podróżować. Nieomieszkam jednak być duchem przy was i z wami. Z pamięcią o naszej sześćdziesiąt lat trwającej nierozdzielnej przyjaźni

zostaje twój
Michelet».

Niestety, nie doczekał się sędziwy filozof i przyjaciel naszego narodu jubileuszu sześćdziesięcioletniego doktoratu swego, ale za to 90 rocznicę urodzin jego obchodził cały świat naukowy.

Elektryczność w mechanice.

W «Journal de Genève» p. Ed. Lullin zamieścił artykuł o obecnym stanie zastosowań elektryczności w mechanice, głównie pod postacią lokomobil w pracowniach mniejszych i w fabrykach. Zastosowania te są wielorakie i wielce urozmaicone. W jednej z fabryk alajów metalicznych w Paris-Grenelle inżynier belgijski van Langenhore ustawił ognisko elektryczne wynalazku amerykańskiego Cowles, które wytwarza ciepło tak spotęgowane, że pod jego działaniem rozkładają się i roztopiają ciała najtwardsze; nie wymierzono dotąd dokładnie wysokości tej temperatury, lecz w przybliżeniu sięga ona 4,000 stopni R. W odlewaniach żelaza i stali szczególnym powodzeniem w użyciu elektryczności, jako źródła gorąca, odznaczyła się «Electrical-Forging-Company» w Bostonie. We Francji kompanja kolei północnej od lat już dziesięciu przeznacza znaczne stosunkowo fundusze na doświadczenia z elektrycznością, używając jako motor, czyli dźwignia mechaniczną. Niedawno p. Sarviaux, naczelny inżynier służby elektrycznej przy tej kolei, powziął myśl zniesienia maszyny gazowej, o sile 12 koni, przeznaczonej do udzielania ruchu narzędziom warsztatów podręcznych w pracowniach kolei, i zastąpienia tej lokomobilii przez elektryczną. Bezpośrednim następstwem tej inowacji była znaczna oszczędność kosztów, które przy lokomobilii gazowej wynosiły dziennie 13 fr., spadły zaś przy lokomobilii elektrycznej do 5 fr. 18 cent. Prawdziwych jednak cudów pod tym względem dokazała genewska «Compagnie de l'industrie électrique». Potężna ta kompanja wzniosła w Secheron pod Genewą ogromną fabrykę, która, w razie potrzeby, wykonywać może wszelkiego rodzaju prace mechaniczne, głównie jednak zajmuje się budową elektrycznych lokomobil i narzędzi wszelkiego rozmiaru i przeznaczenia. W fabryce pracuje do 300 robotników, a nie ma w niej ani jednej dźwigni bądź parowej, bądź gazowej lub wodnej—wszystko się odbywa z pomocą maszyn dynamo-elektrycznych, połączonych z głównym zbiornikiem siły poruszającej, produkowanej w suterrenach wsi Coulouvrenière, położonej o 2,300 metrów od fabryki Secheron i połączonej z tą fabryką za pośrednictwem rur podziemnych. W tej przesłanniczej urzędzonej fabryce, która jest jakby wzorem pracowni nowożytnej, wszelkie prace odbywają bez najmniejszych śladów sadzy i bez żadnego huk, cicho, spokojnie, porządnie. Przytem cała transmisja ruchu, odbywająca się w zwyczajnych naszych fabrykach z pomocą pasów i sznurów, obracających koła maszyn, sprowadzona została w Secheron do niezbędnego minimum, przez co robotnikom zapewnione zostało jak największe możliwe bezpieczeństwo.

KRONIKA NAUKOWA I LITERACKA.

P. F. Koneczny, adiunkt akademji, miał w sali miejskiej krakowskiej wykład publiczny na kursach imienia Baranieckiego. Prelegent zaznaczywszy w krótkim wstępie, jak zmyst historycz-

ny coraz bardziej przenika dzisiejsze społeczeństwo, przeszedł do cech charakterystycznych przeobrażenia, któremu uległa Europa w XVI wieku, pod wpływem wielkich odkryć geograficznych, humanizmu i reformacji. Gdzież żaden z tych faktów wpływu na społeczeństwo nie wywarł, tam się kończy ówczesna kultura europejska. Polska uległa wówczas przeobrażeniu wszechstronnemu pod względem materialnym, społecznym, towarzyskim, intelektualnym i politycznym; radykalne zmiany spostrzegali też już współcześni. Kontuszowy szlachcic XVII wieku jest postacią zgoła obcą początkowi XVI wieku, kiedy to szlachta wogóle nie stanowiła przedniej narodu warstwy, a średni szlachcic jest chudopacholkiem wobec średniego mieszczaństwa, a nie o wiele bogatszy od zamożnego kmiecia. Dopiero odzyskanie ujścia Wisły 1466 roku podniosło wartość ziemi i otworzyło drogę do bogactwa przez spław zboża. Wielkopolska, a za nią też Małopolska zamieniają gospodarstwo czynszowe na folwarczne, oparte na uciemiężaniu ludu, które od 1493 do 1573 roku stopniowo się rozwija. Wschodnie prowincje poprzestają jeszcze na czynszach, to też lud chętnie się tam chroni. Mieszczaństwo rzuciło się zaraz z początku do handlu zbożem na Bałtyk i skupowało w tym celu dobra, ale już w r. 1496 zakazano mu tego na sejmie; nie było o to opozycji, bo miasta miały główne, a wielkie źródło dochodu w handlu lewantyńskim. Gdy jednak wkrótce potem, po odkryciu drogi morskiej do Indji, handel zamienił się na oceaniczny, upadek miast naszych był zdecydowany. Szlachta, mając monopol produkcji zboża, bogaci się, a równocześnie ogładza i kształci pod wpływem humanizmu. Prelegent zakończył ten pierwszy odczyt przedstawieniem, jaka karjera otwierała się w Polsce przed każdym, kto nabył wykształcenie humanistyczne w uniwersytetach włoskich. Wykład ten wypowiedziany wybornie, a interesujący przez swą treść, jest tylko początkiem szeregu wykładów, które p. Koneczny wygłaszać będzie.

Dalszy ciąg szkiców Edw. Jelinka, p. t. «Siedziby szlachty polskiej», zamieścił «Lumir» (Waplewo hr. Sierakowskich w Prusach zach.) i «Hlas Naroda» (zamek Kórnik w Poznańskim). Tenże autor rozpoczął druk obszerniejszej swej rozprawy «O Kaszubach».

Henryk Siemiradzki, po parotygodniowym pobycie w Warszawie, wyjechał do Rzymu, d. 18 b. m., aby pracować dalej nad kurtyną dla teatru Wielkiego w Warszawie.

ECHA ZACHODNIE.

Poznań, 23 grudnia.

[Zapadające miasto. Motywy zmiany systemu szkolnego. Kronika żałobna].

△ Od kilku miesięcy rozgrywa się w mieście Pile (Schneidemühl), położonem nad koleją żelazną z Bydgoszczy do Berlina, wielka tragedia podziemna, której głównym autorem jest tajemnicze źródło o bajecznej sile elementarnej. Źródła tego dokopało się na nieszczęście swe samo miasto przy wierceniu studni artezyskiej. Woda trysła słupem na trzydzieści stóp wysokim, a ponieważ wyrzucała ogromną ilość piasku i gliny, musiały się w podziemnym biegu źródła tworzyć coraz większe jamy. Niebawem podmulony grunt zaczął osiadać, a skutkiem tego kamienice ulic przyległych najprzód okazały groźne spękanie murów, a potem runęły jedna za drugą. Policja zawczasu usunęła mieszkańców i ich dobytki, ludzie nie ponieśli szwanku, ale właściciele domów zostali zrujnowani do szczytu. Zbierano na nich składki, skarb państwa ofiarował pomoc, ale niewiele to wszystko pomogło, bo strata jest rzeczywiście zbyt wielką. Dwie ludne, w nowszym stylu wielkomiejskim zabudowane ulice przedstawiają dziś widok, podobny do tego, jaki się ma w Santander po wybuchu dynamitowym. Oczywiście, że gmina, nie mogąc usunąć nieszczęścia, starała się ograniczyć takowe przez opanowanie rozszalałego żywiołu. Sprowadzono zawołanego technika-studniarza, Beyera z Berlina, który też w kilka tygodni, następnie w kilka dni, nareszcie w kilka godzin zapowiadał wielokrotnie blizki tryumf nad źródłem. Zatapiał świdy, zapuszczał rury do głębokości 70 metrów, usiłując ująć w karby siłę źródła i spowodować je przynajmniej do tego, żeby czystą wyrzucało wodę, a muł, piasek i glinę pozostawiało na swych drogach podziemnych. Kilkakrotnie zdawało się, że zwycięstwo odniesie technika;

źródło zamykano, a telegramy roznosiły wieść o dokonaniu wielkiego dzieła. Ale nie długotrwała uciecha. Okiełznane źródło, odpocząwszy nieco w więzach, z podwojoną wybuchalo siłą, nowe robiąc spustoszenia. A w zdradzieckiej czeluści z rurami i robotą tonęły liczne tysiące marek za tę kosztowną robotę. Rada miejska bezradnie patrzyła z zaufaniem na zbawcę, który wysilał się na coraz nowe fortele. Aż nareszcie potężne rusztowania, jakie zbudował nad źródłem, wraz z rurami, drągami i całym przyborem technicznym runęły w przepaść, a ludzie, zatrudnieni przy tej pracy, ledwie ujęć zdolali, czując, że im się pod nogami chwiać poczyna podstawa. Wir szalony tryśnął w górę i zaczął coraz więcej rozszerzać tworzący się staw. Telegramy obwieściły światu wielką katastrofę, a z wszystkich stron zbiegać się zaczęli powołani i niepowołani, ofiarując zatrwożonemu miastu lepsze i pewniejsze usługi. Podobno 200 zbawców złożyło do biur gminy swe projekty ratunkowe. Osobną komisja je rozpatrywała, a tymczasem oczy wszystkich zwróciły się na wyższego radcę górniczego, Franza, który potępił cały system ratunkowy swego poprzednika i podjął się w krótkim czasie źródło poprostu zasypać. Najeto furmanek bez liku i rozpoczęło się zwożenie całej góry piaskowej, za miastem położonej. Suto ziemię wieńcem, wrzucając tysiące kubików coraz bardziej ku środkowi. I, o dziwo, woda się zaczęła uspakajać. Zdwojono siły, a w kilka dni rzeczywiście zasypano źródło. Gdzie tylko ziemia świeżo sypana usuwać się zaczęła, dosypywano świeżej, aż po nad zwalczonem źródłem urosła potężna mogiła, podsypywana ciągle z wierzchu, po stokach i u samego podnóża, póki gdziekolwiek sączyła się woda. Nareszcie nastąpiły mrozy, ścięły ziemię i zamknęły do reszty wszelką możliwość odpływania wody. Olbrzymi ciężar mogiły nakazał spokój podziemnym prądom. Miasto odetchnęło, a telegrafy już roznosiły na świat sławę pogromcy tytanicznej siły. Ale i teraz jeszcze sceptycy, a mianowicie stronnicy poprzedniego technika, nie przestawali straszyć opinii. Nowy gwałt powstał, skoro zauważono, że piwnice pobliskich domów zaczęły się napieniać wodą. Ustawiono wodomiarzy; więc jedni twierdzili, że woda rośnie, drudzy — że opada, zatem nie zdola już sobie otworzyć nowego upustu.

Taki, mniej więcej, jest obecny stan rzeczy. Mogiła sterczy, woda nie sączy z niej, ziemia przestała zapadać, ale studniarz Beyer chodzi po mogile i pokazuje na różne znaki, z których wnosi, że kapilarna atrakcja wody już przejęła większą część mogiły i postępuje nieubłagane w górę centymetr za centymetrem. Przepowiada tedy, że bliska jest chwila nowego wybuchu. Antagonista jego zaś zapewnia, że wkrótce poszkodowani właściciele będą mogli spokojnie odbudowywać swe domy, a na wiosnę będzie można mogiłę przystroić w krzewy i kwiaty, a ukoronować pomnikiem pokonanej trwogi. Bliska przyszłość okaże, po czyjej stronie jest słusność.

Miasto Piła, z jednej strony poniosło wielkie straty, ale zarazem i zyskało na przypływie obcych, którzy zbliżka i daleka codziennie setkami przybywali, żeby zobaczyć jedyne w swym rodzaju widowisko zapadającego się miasta.

Zmianę systemu szkolnego, o jakiej mówiłem w przeszłym liście. Dziś dodać tylko mogę, co już niemieckie gazety przyznawać zaczęły, że czysto pedagogiczne względy są głównym tej zmiany motywem. Przekonano się w kołach decydujących, że system szkolny Bismarka, Falcka i Gosslera najgorsze wydał owoce, dlatego postanowiono zerwać z nim chociaż częściowo i popробować systemu dawniejszego, który nie podtrzymywał wyłącznego monopolu niemieczyzny w szkole. A wszakże to za panowania dawnego systemu, który ma być częściowo przywróconym, Prusy i Niemcy dobiły się znaczenia i potęgi, zaś właśnie za panowania nowego systemu rozwielmożnił się w nich socjalizm i anarchizm tak dalece, że już piekielne maszyny kursować zaczęły po Berlinie, a poziom moralny ludu strasznie się obniżył, jak to wykazują wszystkie a tak liczne procesy skandaliczne.

Jak już wspominałem, umarł tu niedawno w nie pierwszej sile wieku ks. dr. Antoni Kantecki, brat znanego w świecie naukowym i literackim, a także już zmarłego Klemensa Kanteckiego. Zmarły był ostatecznie proboszczem w kujawskim miasteczku Strzelnie, gdzie po części własnym kosztem odnowił prześliczną wspaniałą po-norbertańską świątynię parafialną, a rząd spowodować umiał do gruntownej restauracji drugiego kościoła św. Prokopa, jednego z najosobliwszych pomników budownictwa staropolskiego.

Wojnicz.

Wiedeń, 20 grudnia.

[Odroczenie sesji parlamentarnej. Wzmocnienie się stanowiska nowego gabinetu. P. Romańczuk i p. Barwiński. Żądania ruskie. Secesja w tym klubie. Z Koła polskiego. Wspólna polska wigilia. Kolej tatrzańska].

△ Teatr Grecki przy Francensringu zamknął swe podwoje; hałas krzykliwy i wrzawa, jaka w jego wnętrzu panowała, ucichła, a natomiast kilka już sejmów rozpoczęło swe posiedzenia. Galicyjski sejm krajowy zbierze się, jak wiadomo, dopiero d. 10 stycznia i potrwa, jak się dowiaduję z dobrego źródła, mniej więcej miesiąc, tak iż w połowie lutego znowu rozpoczyna się przedstawienia w parlamencie. Rozprawy nad tymczasowym budżetem wzmocniły stanowisko nowego gabinetu, prócz bowiem młodoczechów, antysemitów i dwóch demokratów, cała izba głosowała za budżetem, co zawsze ma swoje znaczenie, chociaż niektóre frakcje uczyniły to z zastrzeżeniem, że kierują się tutaj myślą o potrzebie państwa, a nie uczuciem zaufania do obecnego rządu. Bądź co bądź jednak, zwrot niemieckiego stronnictwa, pod wodzą posła Steinwendera, do niestwierdzonego i koalicyjnego obozu jest bardzo znaczącym i ważnym faktem, ponieważ redukuje opozycję do siedmiesięciu kilku głosów. Dziwne nieco stanowisko zajął klub ruski podczas rozpraw nad budżetem. Jak bowiem wiadomo, prezes Romańczuk oświadczył, że klub nie ma zaufania do rządu, nazajutrz zaś wystąpił członek tegoż klubu, p. Barwiński, z oświadczeniem wręcz przeciwnem. Wobec tej w oczy bijącej sprzeczności nikt tutaj nie wie ostatecznie, czy klub ruski ma zaufanie do rządu czy nie? czy przyłączy się do koalicyi parlamentarnej, czy też do słowiańskiej?

Z rozmowy, jaką miałem z p. Barwińskim, odniosłem wrażenie, iż jest stanowczo za utrzymaniem przyjaznych stosunków z rządem, ponieważ sądzi, że na tej właśnie drodze żądania ruskie, jeśli nie będą szły zbyt daleko, mają wszelką szansę urzeczywistnienia.

— Nasze żądania — mówił p. Barwiński — są uzasadnione. Żądamy tylko wymiaru sprawiedliwości i to tylko częściowej, licząc się z okolicznościami i nie chcąc dać powodu do zerwania dobrych stosunków pomiędzy obydwoma narodowościami krajowymi.

— Jakiegoż rodzaju są te żądania? — zapytałem.

— Dotyczą głównie szkolnictwa. Sprawa szkół ludowych jest sprawą ściśle krajową, dlatego należy wyłącznie do sejmu. W innych sprawach szkolnych jest porozumienie z rządem bardzo możliwe. Najgłówniejszem naszym zadaniem jest utworzenie niższego i wyższego gimnazjum w miejsce istniejących już ruskich klas równoległych w Przemyślu, ściśle przeprowadzenie zasady utrakwizmu w żeńskich seminarjach nauczycielskich wschodniej Galicji i nadanie przewagi ruskiej męskim seminarjom nauczycielskim w Samborze i Sokalu.

— A zniesienie wyborów pośrednich w gminach wiejskich?

— Naturalnie, iż tego pragniemy gorąco, jednak narazie wątpię, czy uda nam się to osiągnąć, dlatego więc sprawy tej nie uważam jako warunek *sine qua non*. Chcąc otrzymać cokolwiek, należy postępować praktycznie, wyrozumiale i bez uprzedzeń. Przyznaję, iż pod tym względem stoję na stanowisku umiarkowańszem, aniżeli niektórzy z moich kolegów.

P. Romańczuk idzie znacznie dalej, gdyż prócz powyżej wspomnianych reform szkolnych, żąda bezwarunkowo zniesienia pośrednich wyborów w gminach wiejskich, nadto zaprowadzenia stałych ruskich katedr na wszystkich wydziałach wszechnicy lwowskiej.

Różnica pomiędzy p. Barwińskim a Romańczukiem staje się tem większą, iż pierwszy sympatyzuje ze zjednoczeniem słowiańskim, zgadzając się z niem zasadniczo, podczas kiedy drugi skłania się ku koalicyi parlamentarnej. W klubie grupują się członkowie około jednego i drugiego, zatem ich niezgoda dzieli klub na dwie frakcje. Za prezesem klubu stoi obecnie tylko p. Teliszewski, zaś z p. Barwińskim idą ręką w rękę posłowie: Ochrymowicz, Mandyczewski i Podlaszek, ci przeto stanowią większość nawet w razie, jeśliby nowo-wybrany poseł ruski, Wachnianin, przyłączył się do frakcji Romańczuka. Wobec takiego stanu rzeczy, prezes nie zapytywał nawet klubu, jakie ma zająć stanowisko wobec gabinetu i koalicyi parlamentarnej, żaden więc z przeciwników nie miał prawa przemawiać podczas rozpraw nad tymczasowym budżetem w imieniu klubu ruskiego, lecz tylko w swem własnym i co najwięcej swych ściślejszych przyjaciół politycznych. Tak się też stało faktycznie i dlatego żadne z tych dwóch oświadczeń nie określa stanowiska klubu ruskiego względem rządu. Pomiedzy oświadczeniem jednego a drugiego posła ruskiego zachodzi tylko ta ważna różnica, iż prezes klubu przemawiał w imieniu mniejszości, p. Barwiński zaś wyraził zdanie większości klubowej. W Kole polskiem potrwa bezkrólewie co najmniej do połowy lutego, ponieważ członkowie rozjechali się do domu nie wybraawszy prezesa. Od czasu mianowania ministrem dla Galicji p. Jaworskiego, bardzo a nawet nadspodziewanie dobrze kierował Kołem zastępca prezesa, p. Benoe. Okazało się, że jest człowiekiem bezstronnym, taktownym, posiadającym znaczną wprawę w kierowaniu obradami, a nadto mówcą, którego z przyjemnością posłuchać można. P. Benoe obowiązków prezesa na swoje barki przyjął stanowczo nie chce, wobec czego niewiadomo jeszcze, kogo na to stanowisko powołają.

Tutejsze stowarzyszenia polskie urządzają wspólną wigilię. Zwyczaj ten istnieje w Wiedniu od lat kilkunastu, niestety jednak i przy tej sposobności występują na jaw rozmaite «różnice zdań», które wszędzie byłyby może bardziej na miejscu, aniżeli przy — łamaniu się opłatkiem na obcej ziemi. Pan Lewakowski otrzymał koncesję na budowę kolei tatrzańskiej, która będzie łączyć Chabówkę, Nowy-Targ, Stary-Sącz i Starą-Wieś na granicy węgierskiej, dokąd znowu węgry przeciągną linię z Białej (Beli). Z Nowego-Targu pójdzie odnoga do Zakopanego, a ze Starego-Sącza do Szczawnicy. P. Lewakowski wszedł w stosunki z gronem kapitalistów francuzkich, którzy mają doprowadzić do skutku to przedsięwzięcie. Zakopane zostało urzędowo uznane za zimową stację klimatyczną; obecnie bawi tam przeszło 200 kuracjuszków, z których znaczna część mieści się we wzorowo urządzonym leczniczym pensjonacie d-ra Chwistka. Przez wybudowanie kolei do Zakopanego utworze się obcym podróżnikom przystęp do uroczych Tatr, co z czasem, jak w Szwajcarii, może się stać pokaźnem źródłem dochodów.

Marius.

Lwów, 22 grudnia.

[Nowe wybory. Wojciech Dzięduszycki o «czabó-czości» Lwowa. Wyjaśnienie czy zaciemnienie kwestji milionów misyjnych? Nowe przedsiębiorstwo. Gościna inżyniera Kosinińskiego. Bal prasy. Miscellanea].

△ Niejeden już akt wyborczy zmuszał mnie do smutnych na tem miejscu rozmyślań; za każdym prawie razem przychodziło stwierdzać też same objawy: brak pojmowania konstytucji, nieumiejętność korzystania z praw sobie służących w sposób uczciwy i rozsądny, z dobrem kraju zgodny, brak odporności przeciw demoralizującym pokusom, brak wreszcie odwagi cywilnej, by stanąć w obronie przywilejów obywatelskich, coraz częściej i zuchwalej gwałconych. Może jednak nigdy jeszcze wypadki, rozgrywające się na arenie wyborczej, nie sprawiły wrażenia tak przykrego, jak te, których widownią stał się powiat żółkiewski, tarnopolski i brzeżański. W pierwszym — komitet centralny na swoją uchwałę co do kandydatury dostał tak lekceważącą odpowiedź wskutek dyspozycji rządu, iż spodziewano się ustąpienia Adama ks. Sapiehy,

przez owego komitetu. Przy tymże samym wyborze żółkiewskim, w sposób niemal komizny uwidoczniło się słuźalstwo wyborców wobec rządu. W dzisiejszej chwili, wobec stosunku do dzisiejszego monarchy i pod dzisiejszym namiestnikiem ten stan rzeczy jeszcze nie jest tak groźny; co wszakże nastąpi po pierwszej zmianie, z czasem przecie nieuchronnej, osób, a z nią i—systemu rządowego? Teraz np. kandydują dwaj... prezydenci sądów! W Tarnopolu lub Brzeżanach sądowy prezydent to «pierwsza figura», a *gros* wyborców, to żydzi, jak wiadomo, mający zawsze szczególny respekt przed... sądem, i jakże tu współubiegać się z nimi? Dlatego nie wierzę w zwycięstwo d-ra Augusta Balasitsa, który tam pojechał. Profesor uniwersytetu, doskonały mówca, niezależny—ale cóż to wszystko znaczy wobec biurokracji. Mowę kandydacką Balasitsa przyjęto z zapalem, z eifą jednak rezygnacją wybiorą pewnie p. Krynickiego.

Niez mordowany w pracy publicystyczno-prelegenckiej, poseł Wojciech hr. Dzieduszycki miał u nas w bieżącym tygodniu dwa nowe odczyty o *dekadansie* (tak!) Europy i o Matejce. Do przepięknego wywodu o mistrzu krakowskim nawiązał pod koniec kilka uwag o stosunkach panujących w polskiej dziedzinie artystycznej. Stosunki te wcale nie sprzyjają rozwojowi talentów, bo z jednej strony panuje wzajemna admiraacja, z drugiej namiętny krytycyzm. Wrodzoną nam skłonność do zniżania wartości i zabijania wszystkiego, co nad poziom zwykły wyrość zapowiada, doprowadziła u siebie Galicja, a ściślej mówiąc, Lwów, do szczególnej potęgi. Czas zmienić taktykę.

Dałem już wam znać o zaciekawieniu opinii publicznej sprawą, co się dzieje z komitetem, który ongi wysłał prof. Dunikowskiego do Ameryki i z pieniędzmi, które ów komitet na cele humanitarne miał otrzymać. W obronie zaatakowanych wystąpił «Przegląd», a gorsząc się niecierpliwością niedyskretnej prasy, zapewnia w artykule, widocznie inspirowanym, iż komitet bynajmniej nie ustał (?), że, owszem, pracuje (gdzie i nad czem?) i przyrzeczeń swych dotrzyma; że celu swego ani na chwilę z oka nie spuszcza, a jeśli o postępie swych robót ogłosi nie donosi, to jedynie dlatego, iż wyjawienie ich przedwcześnie mogłoby całą rzecz popsuć (?). Wyjaśnienia takiego niepodobna uznać za wystarczające. Jeśli się nie miało innych argumentów dla poskromienia «niedyskretnej i nietaktownej prasy», toć lepiej było chyba milczeć; gdyż dotąd nie wykazano, iżby zarzuty, poczynione komitetowi, wniesiono bezpodstawnie.

Z nowym rokiem przybędzie Galicji nowa fabryka, na wielką skalę. W powiecie dolin-akim, niedaleko granicy węgierskiej, spółka akcyjna kapitalistów krajowych i obcych zakłada przedsiębiorstwo wyrobu *cellulozy*, kosztem półtora miliona złr. Celluloza (czyli włóknik, główny składnik drzewny), będzie za pomocą ładu siarkowego wydobywana z jodeł i sosn, a po należytem oczyszczeniu odasyłana do fabryk papieru.

Od tygodnia bawi u nas inżynier Kosiński z Berlina, warszawianin, wezwany z tamtąd, by do kilku znaczących gmachów nowych zastosował swój wynalazek szybkiego osuszania świeżo wystawionych domów. Inżynier K. wyłożył wczoraj w Towarzystwie politechnicznym szczegóły swego pomysłu.

Przygotowania do karnawału już się rozpoczęły i idą tem energiczniej, im krótszy będzie przyszłoroczny sezon balów i pikników. Najsławniejsi krzątają się dziennikarze, a właściwie ich Towarzystwo wzajemnej pomocy, gdyż na d. 1 lutego zapowiedzieli swój bal, a pragną, by, jak w ubiegłym roku raut ich zaczął wszystkie inne, tak żeby i ta zabawa stała się koroną karnawału. Kierownictwo przygotowań objął prezydent stolicy, a w komitecie wzięły udział najwybitniejsze osobistości ze wszelkich sfer; gospodarzyć będą poseł Merunowicz i redaktor Krechowiecki.

Długoletnim pragnieniem podróżujących do państwa ruskiego stało się nakoniec zadość: konsulat ruski przeniesiono onegdaj z Brodów do stolicy naszej; chwilowo mieści się on w hotelu, niebawem jednak zajmie ładny apartament z kilkunastu pokoiów w śródmieściu. Dziś opuściło drukarnię nowe wydanie dzieł

Mickiewicza, opracowane przez Towarzystwo imienia wieszcz; tom pierwszy (str. 284) obejmuje «Grażynę», «Wallenroda» i «Gaiura» ze wstępami i bogatymi komentarzami d-ra Bruchnalskiego, Nehringa i Chmielowskiego. Poetka Szczesna (Józefa Cybulska) wydała nowy, obszerny zbiór swoich utworów; wiele tu rzeczy istotnie pięknych, głębokich, ale czasem ekscentrycznych; czasem niezrozumiałych. Kalendarzów mamy powódź, mimo to wyróżnia się publikacja «Asekuracyjno-ekonomiczna»; rocznik ten, z rzędu trzeci, przewyższa znacznie swoich poprzedników, wyborowe pióra dały szereg cennych rozpraw; układ oryginalny a praktyczny przynosi chlubę redakcji.

Nota.

Kraków, 23 grudnia.

[Wybór rektora. Fundacja Hirscha. Miscellanea].

△ Rektorem uniwersytetu krakowskiego został wybrany dr. Fryderyk Zoll, który tę godność już dwukrotnie piastował. Z jednej strony dowodzi to sympatji, jaką szanowny profesor posiada, z drugiej strony jednak wybór jego był wynikiem braku odpowiedniego kandydata na wydziale lekarskim, z którego grona, według tradycji wyboru kolejnego, rektor tym razem powinien być powołany. Wspominałem już w zeszłej korespondencji, że prof. Teichmanna nie chciały zaszczyścić godnością rektora inne wydziały, zwłaszcza filozoficzny. Po słusznosci i po starszeństwie należał się wybór prof. Aleksandrowi Stopczan-skiemu, którego, mimo długoletniej służby, ani razu nie przywdziano w togę rektorską. Zwykle jednak przeciwko jego kandydaturze bywa podnoszony zarzut, że nie posiada wyraźnej wymowy, co mu przeszkadza może w wystąpieniach publicznych. Po za zarzutem tym jednak kryje się inny powód, a mianowicie, że serdeczny, towarzyski, nie lubiący etykiety i ostentacji, a zawsze «różny» prawdę, profesor Stopczanski nie jest w pewnych kołach *in odore sanctitatis*. Profesorowi Korczyńskiemu znowu nie zapomniano do tej chwili zająć z młodzieżą za jego dawnego rektorstwa; zresztą, nie cieszy się dziś wogóle wielką sympatją pomiędzy profesorami nawet swego wydziału. Ponieważ zaś prof. Madurowicz jest niebezpiecznie chory, prof. Rydel mało miał zwolenników, a reszta profesorów zwyczajnych wydziału lekarskiego składa się z sił młodych, które jeszcze sporo czasu mają przed sobą do osiągnięcia godności rektorskiej, przeto wyborcy wydziału lekarskiego skorzystali z łatwego wyjścia i oświadczyli, że ponieważ nowowybrany rektor ma tylko dokończyć rektorstwa prof. Madeyskiego, prawnika, niechże więc ta godność pozostanie do końca roku przy wydziale prawa. W taki sposób dr. Zoll został rektorem uniwersytetu. Osobistość to zbyt wybitna i w wielu kierunkach zasłużona, abym potrzebował bliżej z nią zaznajamiać czytelników «Kraju».

Donosiłem w poprzednim liście, że komitet centralny fundacji hirschowskiej postanowił zwinąć istniejącą w Krakowie dla młodzieży izraelskiej szkołę rzemiosł, która w krótkim czasie wydała bardzo dobre rezultaty. Uzupełniam tę wiadomość tem, że szkoła zostanie właściwie rozdzieloną, a mianowicie oddział jej ślusarski będzie przeniesiony do Rzeszowa, a oddział stolarski do Wiednia. Fakt ten nie potrzebuje komentarzy, kształcenie bowiem izraelskiej młodzieży na rzemieślników w Wiedniu jest zbyt jasnym dowodem, że to, co pisałem o prądach centralistycznych w głównym Komitecie hirschowskim, miało swoje uzasadnienie. Nie można się więc dziwić, iż większa część członków komitetu krakowskiego zrzekła się swoich obowiązków.

Wogóle coraz więcej pomiędzy ludnością izraelską zachodzą kwasy i nieporozumienia. Świeżo ustąpił ze swojego stanowiska prezes zboru krakowskiego, radca miejski Mendelsburg. Wystąpienie jego jest podobno wynikiem nieustannej walki w łonie gminy żydowskiej pomiędzy inteligencją a ortodoksami.

Związek literacki uchwalił po raz drugi nie rozwiązywać się. Konsystorż tarnowski zabronił księżom i ludowi prenumerować pisma, wydawane przez ks. Stojałowskiego. W akademii umiejętności dr. Wł. Wisłocki mówił na

posiedzeniu wydziału historyczno-filozoficznego o najnowszych publikacjach do dzieł uniwersytetu krakowskiego. Dr. Józef Rosenblatt, nadzwyczajny profesor prawa karnego, otrzymał tytuł i charakter profesora zwyczajnego. Towarzystwo techniczne obradowało nad sprawą wzniesienia pomnika dla Matejki. Prezesem nowozałożonego Towarzystwa ogrodniczego został wybrany prof. Janczewski, wiceprezesem hr. Rostworowska. Pytlański pokonał nie tylko silacza miejscowego, ale i przybyłego umyślnie z Hamburga. W odcinku «Czasu» p. Kazimierz Ehrenberg rozpoczął druk powieści «Feljetonowy świat». Zmarł o. Romuald Kaczkowski, długoletni przeor ojców Karmelitów w Krakowie, następnie prowincjał zakonu, a ostatnio przeor w Pilźnie; krakowski kościół karmelitów, z którego Sobieski wyruszył pod Wiedeń, bardzo wiele zawdzięcza zmarłemu. Młodzież szkoły sztuk pięknych zamierza wspólnie z młodzieżą akademicką urządzić uroczysty wieczór ku uczczeniu Matejki. W dniu 8 stycznia rozpocznie się proces przeciwko 119 właścicielom i właściankom, zamieszkałym w Lipniku pod Bochnią, obwinionym o sprzeciwianie się sanitarnym zarządzeniom władz w czasie cholery w r. 1892. Rozprawa ta miała się odbyć już w sierpniu, ale ze względu na czas bardzo niedogodny dla obwinionych, odłożono ją na później. W akademii umiejętności doktor Feliks Koneczny złożył komunikat, p. t. «Z młodości Zygmunta III», oparty na źródłach przechowywanych w sekretnej archiwum watykańskim. W przedostatniej korespondencji mylnie donosiłem, że radca miejski Hirsch Landau wytoczył proces «Pracy» dopiero wskutek poruszenia jego sprawy w radzie miejskiej, gdyż data skargi jest o kilka dni wcześniejszą.

Średnik.

Ziemię słowiańskie.

Praga, 21 grudnia.

[Wrażenie mowy d-ra Edwarda Gregra. Reakcja przeciwko niej. Potrzeba utworzenia nowego pośredniego stronnictwa. Proces prasowy «Narodnich Listów». Proces «Omladiny». Złożenie mandatu poselskiego. W sprawie Stepanka. Denuncjacja fałszywa w «Bohemji»].

△ Najnowsza mowa d-ra Edwarda Gregra rozległa się potężnym odgłosem po całych Czechach. Jest ona poniekąd odpowiedzią stronnictwa młodocześniejszego na zaprowadzenie stanu wyjątkowego. Rzuconą przez rząd rękawicę podnosi nowy Zyzka, wskazując słabnące uczucie dynastyczne w narodzie czeskim.

Jakoż mowa doznała ze strony kilku młodocześniejszych organów prowincjonalnych nagany w wyrazach wcale ostrych. Chłop nasz—powiadają te dzienniki—rdzeń naszego narodu, nigdy w tym kierunku nie pójdzie. Czy głosy te oznaczają zwrot opinii publicznej w praktycznym kierunku—trudno orzec narazie, to jednak pewna, iż nadszedł czas na utworzenie się nowego stronnictwa pośredniego i pośredniczącego, któreby nareszcie mogło położyć kres smutnym stosunkom naszego kraju, z jednej strony przez uspokojenie rozdrażnionych umysłów u nas, z drugiej zaś przez skuteczne popieranie naszych potrzeb i żądań wobec rządu. Główną atoli przeszkodą ku utworzeniu podobnego stronnictwa jest stan wyjątkowy. Zaiste, iż w interesie rządu leżałoby jego zniesienie, ponieważ środki konstytucyjne zupełnie wystarczają do stłumienia możliwych wybryków i wykroczeń żywiołów skrajnych. D-rowsi Juluszowi Gregrowi, jako wydawcy, i p. Anyzowi, jako odpowiedzialnemu redaktorowi «Narodnich Listów» wytoczono proces prasowy, z powodu, iż podali mowę d-ra Herolda przy rozprawie nad stanem wyjątkowym w odmiennym rzekomo tekście, aniżeli ją podaje protokół stenograficzny.

Proces przeciw «Omladynie» rozpocznie się niebawem przed tutejszym sądem wyjątkowym. Potrwa on mniej więcej trzy tygodnie. Oskarżonych jest 78, z tych 16 o zdradę stanu. Z oskarżonych pozostaje na wolnej stopie 33, zaś 45 znajduje się w więzieniu śledczym. Według stanu znajdują się pomiędzy oskarżo-

nymi: 1 kandydat adwokacki, 1 słuchacz filozofii, 4 dziennikarzy, 1 kandydat nauczycielski, 3 studentów i 68 robotników. Ostatnia liczba wskazuje, że «Omladina» była raczej tajemnym stowarzyszeniem robotników; jakoż pomiędzy schwytanymi w Wiedniu anarchistami, z powodu odkrycia w mieszkaniu stolarzy Haspla i Hahnela tajnej drukarni i kufra napełnionego bombami dynamitowymi, znajduje się dwóch członków praskiej «Omladiny».

Posel do rady państwa z tutejszej izby handlowej, Wohunka, wystosował pismo do prezydium izby poselskiej, oznajmiające, iż składa mandat poselski. Za powód ustąpienia służyła mu mowa d-ra Edwarda Gregora. W jego miejsce ma być wybranym fabrykant Bromovsky, który był dawniej staroczechem, a obecnie przeszedł do obozu młodocześnieckiego.

Donosiłem swojego czasu o skazaniu Stepanka przez sąd wyjątkowy za obrazę majestatu cesarskiego (sprawa biustów cesarstwa w restauracji Chodiery) na dziesięć miesięcy ciężkiego więzienia, podnosząc, iż motywy wyroku są nader słabo uzasadnione, a tok procesu winy oskarżonego nie udowodnił. Otóż przed kilkoma dniami nadszedł z Paryża do tutejszego sądu karnego telegram, w którym jeden z czeskich rysowników, bawiący obecnie w Paryżu, czyni dobrowolne zeznanie, iż on, a nie Stepanek, popełnił czyn karygodny w restauracji Chodiery. Prawdopodobnie będzie nowy proces, na podstawie tego zeznania. Rysownik ów ma być bardzo podobny do Stepanka, a to tłumaczyłoby zeznanie świadków podczas śledztwa. Świadkowie ci jednak odwołali podczas rozprawy sądowej pierwotne zeznanie.

Niemiecka prasa tutejsza rozsiewa przy pierwszej lepszej sposobności fałszywe wieści. Przoduje pod tym względem «Bohemia», organ tutejszego kasyna niemiecko-żydowskiego. Ten organ kłamstwa i przewrotności skorzystał z wypadku rzucenia przez anarchistów petardy dynamitowej do piwnicy domu adwokata Wolfa w Rakonicach, ażeby twierdzić, że czeski dopuścił się zamachu na komisarza rządowego. Oczywiście, wywołuje to oburzenie.

Taboryta.

LISTY Z PROWINCJI.

Moskwa, 12 grudnia.

[Nowe studjum o «Panu Tadeuszu». Nabożeństwo za Matejkę. Pod adresem naszych artystów. Zjazd artystyczny. Teatr amatorski. P. Kochańska].

□ W poprzedniej mojej korespondencji, zapisując zgon prof. Tichonrawowa, zapomniałem nadmienić, iż nieboszczyk przez czas bardzo długi piastował godność prezesa «Towarzystwa miłośników literatury ruskiej». Przed kilku właśnie dniami odbyło się pierwsze posiedzenie owego stowarzyszenia, już pod przewodnictwem prof. Storożenki. Znany literat, p. Boborykin, odczytał na niem studjum o «Panu Tadeuszu» Mickiewicza. Prelegent odmalował barwnie pobyt wielkiego poety w Paryżu (rok 1832 — 34) i odtworzył stan jego ducha. «Historję szlachecką» nazwał poematem genialnym, wszechświatowej doniosłości; a porównyując ją z «Ewgieniem Onieginem» Puszkina, uwydatnił realistyczny kierunek obudwu poematów, pomimo romantycznego ich charakteru. Szkoda, iż prelegent, jak to sam we wstępie zaznaczył, opierał sądy swoje jedynie na przekładach, nie znając oryginału. Artysta dramatyczny tutejszego teatru rządowego, p. Sadowski, ilustrował odczyt p. Boborykina, wypowiadając kilka celniejszych ustępów z «ostatniego zajazdu na Litwie».

W zeszły wtorek, w kościele katolickim Piotra i Pawła, odbyło się uroczyste nabożeństwo za duszę Matejki. Oprócz całego towarzystwa polskiego, zauważyliśmy przedstawicieli tutejszego świata artystycznego. Kościół osłonięty kirem i przystrojony w kwiaty, wyglądał uroczysto. Dziekan tutejszy ks. Otten, w asyście ks. Jankowskiego i Wasilewskiego, odprawił solenne nabożeństwo, a następnie wygłosił mowę przy katafalku, podnosząc

cnoty chrześcijańskie zgasłego mistrza, stawiając go za wzór gorliwości, jako katolika, nie zaś nie mówiąc o artyzmie. Do uświetnienia uroczystości przyczynili się śpiewem p. Lednicka i p. Minhardowa. P. z Adelstejnów Minhardowa, warszawianka, jest primadonną goszczącej obecnie w Moskwie opery włoskiej, pod przybranym nazwiskiem Nesledy. Prasa tutejsza zachowała dziwnie obojętne milczenie wobec zgonu Matejki, tem dziwniejsze, że Moskwa jest miastem bardziej artystycznie rozwiniętym niżby się to wydawać mogło; posiada ona liczne zbiory prywatne, urządza co czas jakiś wystawy, ściągające sporo publiczności; dużo tu mówią o sztuce, więcej jeszcze piszą, wychodzi nawet specjalny miesięcznik artystyczny i t. d.

W zeszły właśnie poniedziałek odbyło się walne posiedzenie «Towarzystwa sztuk pięknych», pod przewodnictwem akademika Bykowskiego. Przewodniczący zakomunikował zebranym, że «Towarzystwo» uzyskało pozwolenie na zwołanie w r. p. zjazdu miłośników sztuk pięknych. Zjazd ma się odbyć w kwietniu, jednocześnie z wystawą rzeźb i obrazów.

Urządzony zeszłej niedzieli teatr amatorski polski i bal na korzyść dobroczynną, zgromadził sporo publiczności i dał czystego dochodu 900 rs.

Wczoraj po raz pierwszy w tym sezonie wystąpiła z koncertem pani Kochańska. Powodzenie olbrzymie.

Pobóg.

Wilno, 11 grudnia.

[Towarzystwo wzajemnego ubezpieczenia od ognia. «Opalowa» literatura wzbogaca się. Lombardy prywatne. Kantor przewozowy Krauzego].

□ Towarzystwo wileńskie wzajemnego ubezpieczenia od ognia, w d. 30 listopada, na dorocznym zgromadzeniu słuchało sprawozdania zarządu, z którego widać, że interesy Towarzystwa b. wolnym krokiem się rozwijają, lecz postęp spostrzega się stały. Pożarów w roku ubiegłym zdarzyło się 7, na odszkodowanie ich wypłacono 1,100 rs. 65 k. Kapitał Towarzystwa wzrósł do 37 tys. rubli. Uznano za możliwe najstarszych asekurantów uwolnić od porta i od opłaty za tablice asekuracyjne, a nadto zaniechano wszelkiej reasekuracji w innych towarzystwach. Natomiast ideę związku z penzeńskim Towarzystwem, gdzie ryzyko obejmuje jedynie roczny dochód, nie narażając kapitału zapasowego, zgromadzenie uchwaliło popierać i w tym kierunku poleciło rozpocząć starania u ministra finansów.

W sprawie «opalowej» p. Rozental broni w druku kupców leśnych od zarzutu zmywy i sztucznego wyśrubowania cen drzewa. Tężejszą drożynę opału p. R. objaśnia w ten sposób, że zaraz po ogłoszeniu «Ustawy ochrony leśnej» zdarzyła się pamiętna burza w roku 1889, która zniszczyła lasy na niezmiernych przestrzeniach i dała możność obywatelom, przy usuwaniu z lasów pni obalonych, ciąć i stojące drzewo bez żadnej kontroli komitetów leśnych, wskutek czego nagromadził się olbrzymi zapas opału i ceny na drzewo nawet na chwilę zniżyły się, pomimo rozpoczynającego się rygoru komitetów ochronnych. Lecz w r. 1890 skarb zabronił w swych lasach kolejnego cięcia i jednocześnie zapasy w lasach prywatnych zaczynają się wyczerpywać—oto geneza kryzysu opalowego, który został wywołany bez udziału handlarzy leśnych. Tak mówi handlarz drzewny. Może kto inny oświecili tę sprawę z innej strony.

Lombardu jeszcze nie utworzono, kasy pożyczkowe dawnego typu operują po dawnemu, i zarząd miejski, choć późno, przystępuje nareszcie do rozpatrzenia kwestji, czy kasy pożyczkowe mają prawo, oprócz 1% miesięcznie za pożyczkę, pobierać jeszcze oddzielne wynagrodzenie za przechowanie rzeczy? Dzięki tej formule, lichwa szczerza kryje się pod jej osłoną i gdy obecnie rząd gubernialny przyznał magistratowi prawo regulowania stopy procentowej w kasach pożyczkowych, magistrat być może skasuje lub ograniczy opłatę «za przechowanie».

Od kilku miesięcy funkcjonuje w Wilnie pierwszy kantor przewozowy p. Krauzego. Jak się zdaje, interes powinien pójść nieźle, gdyż ruch towarowy między stacjami dróg ze-

laznych warsz.-peterab. i poleńskich a miastem niemałym, nie licząc już dwóch hłobowych dni św. Jerzego i św. Michała, w których całe miasto co rok z miejsca na miejsce koczuje. P. Krauze taniej i sumiennie od furmanów żydowskich dokonywa przewozu; ma stałych wydwieczonych w przewozowym fachu ludzi i w stosunkach z publicznością odznacza się uprzejmością, do której niebardzo są skłonni żydzi-karownicy.

A. R. Z.

Wilno, 10 grudnia.

[Wielozeniec. Z sali koncertowej].

□ W tych dniach wykryto u nas nowy rodzaj łatwego zarobkowania: zaarrestowano pewnego żydka, prowadzącego wesóły proceder żenienia się z młodemi dziewczynami, w celu... obławiania się ich posagami. Chałatowy ten don-Juan objeżdżał różne miasta i, udając dość zręcznie bogacza, zwracał głowy wielu nieopatrznych dziewczętom. Po ślubie zabierał posag i ulatniał się nagle, w celu poszukiwania nowych ofiar. Dopiero teraz przyłapano go w Wilnie. Skonstatowano, że pochodzi z powiatu oszmiańskiego, nazywa się istotnie Reicherson, zawierał związki małżeńskie 7 razy i gotów był powtarzać to dalej *ad libitum*.

Influenza splotała nam figla, gdyż przez nią nie usłyszeliśmy uroczego śpiewu pani Sambrich. Bilety na jej koncert rozchwytywane były odrazu, nie wszyscy jednak są tak szczęśliwi, np. znakomity artysta Reisenauer grał u nas niedawno przy niezapelnionej sali...

Iskra.

Kowno, 9 grudnia.

[Tanie kuchnie. Wieści ze wsi i miasteczek. Koncerty w szkole żydowskiej].

□ Nasza kuchnia tania zyskuje taką popularność, że nawet uczniowie gimnazjalni ze swoich szczupłych funduszy dają ofiary na nią: niedawno w klasie VIII zebrano 8 rs., a w V—5 rs. 30 kop. Natomiast ci, dla których głównie założoną została, bardzo mało nią się interesują: żebracy kowieńscy mają ją w pogardzie i z niechęcią przyjmują żetony na bezpłatne obiady.

Ze wsi dochodzą utyskiwania na niskie ceny zboża, na zbliżające się terminy płacenia rat bankowych, na potop błotnisty zalewający miasteczka, w których, jak np. w Nowoaleksandrowsku, przejście w poprzek rynku jest rzeczą należąca do ryzykownych przedsięwzięć. Więcej od błota nowoaleksandrowskiego dziwić powinno *farniente* magistratu wilkomierskiego, który, zbudowawszy koszarę dla wojska i asygnując corocznie pieniądze na asekurację tych budynków, doczekał się ich pożaru, «zapomniawszy» wnieść do Towarzystwa ogniowego kwoty asekuracyjnej... wskutek czego panowie członkowie zarządu z burmistrzem na czele muszą z własnej kieszeni ponieść odszkodowanie.

Wracając do spraw kowieńskich, zaznaczamy oryginalną inowację, oto Kowno doczekało się koncertów w—bóżnicy żydowskiej. Koncertantem jest pan Rabinowicz, którego słuchało w bóżnicy towarzystwo kowieńskie. Rzecz udała się: z pierwszego koncertu zebrano 130 rubli, z drugiego 60 rubli.

Żm.

Mińsk, 10 grudnia.

[Kwestja drzewna. Z kroniki kryminalnej. Ochrona lasów].

□ Z powodu fenomenalnej drożyny drzewa, pomyślano tu obecnie o tańszym materiale opałowym, a mianowicie o węglu kamiennym; ustrój jednak naszych pieców, przydatnych tylko do drzewa, narazie nie pozwala nam na szersze rozpowszechnienie tego nowego dla nas paliwa. Cierpi na tem przeważnie klasa uboga, chciwie, w obecnej chwili, garnąca się do miasta, w nadziei otrzymania pracy.

Świeżo, z udziałem sędziów przysięgłych, osadzono urzędnika rządu gubernialnego, Jakóba Suszczyńskiego, za podrobienie dokumentu i podjęcie z kasy skarbowej sumy w ilości 2,137 rs. Suszczyński ratował się ucieczką, a przyłapany na granicy usiłował się otruć, lecz został uratowany. Skazano go na zesłanie do Syberji. Tenże sam los spotkał wójta (star-

szynę) gminy Pohost, Żukowskiego. I pisarza Opeję za namawianie włościan do wychodźstwa i wydawanie nieprawnych paszportów. Skutkiem tego wyemigrowało 76 rodzin włościańskich po wyrzuceniu się z całego mienia; zatrzymano ich w Moskwie i zrujnowanych doszczętnie odesłano z powrotem do gminy. W Słucku drobny urzędnik, niejaki Gładkowski, zamordował brata swego w celu zdobycia po nim spadku...

Lesny komitet gubernialny wydaje coraz częściej zakazy rabiania lasów w majątkach prywatnych: między innymi zabroniono cięcia lasów p. Makowej w Nowosiółkach, atoli wkrótce zakaz cofnięto.

Al. J.

Kijów, 8 grudnia.

[Kijewia. Z dziedziny rozrywek. Nowy bank. (z świata finansów)].

Influenza i szkarlatyna stanowią charakterystyczne rysy ostatnich tygodni; te epidemie wszystkim już bardzo dokuczyły, podlegamy się jednak nadzieją, że ustaną.

W dziedzinie rozrywek, wielkie widać ożywienie: bale i wieczory publiczne i prywatne następują jeden po drugim, bez względu na adwent. W operze, po tłumnych występach pani Newady i p. Chevaliera, produkuje się obecnie z niemięszem powodzeniem truppa francuzka, z panem Le Fevrem na czele, a po p. Grünfeldzie, wynagrodzonym za swą grę rzesistemi oklaskami, zapowiada swój koncert pani Stromfeld-Klamrzyńska, czarująca obecnie swym śpiewem Odesę. Dramatyczna truppa ruska p. Solowcowa niebawem ma wystawić na scenie tutejszej komedję Lwa Tolstoja — «Owoce oświaty».

Kijów otrzymuje pisma w następującej ilości: «Kurjer Warszawski» 76 egzemplarzy, «Kurjer Poranny» 3, «Kurjer Codzienny» 29, «Dziennik dla Wszystkich» 6, «Gazeta Handlowa» 8, «Gazeta Polska» 24, «Słowo» 25, «Wiek» 23, «Gazeta Warszawska» 7, «Kronika Rolnicza» 2, «Kurjer Świąteczny» 4, «Tygodnik Ilustrowany» 46, «Echo» 8, «Zorza» 1, «Kraj» 175.

Instytucje finansowe rosną jak grzyby po deszczu: tak na przykład «Petersburski bank dla handlu zewnętrznego» zamierza utworzyć na Kreszczatiku filję, której zarząd ma objąć znany w kijowskim świecie finansowym pan Schoedel, były buchalter kijowskiego prywatnego banku handlowego. Jednocześnie, ku większej wygodzie swych klientów, przenosi swą siedzibę również na Kreszczatik i kijowski oddział banku państwa, który, po przeprowadzeniu projektowanych reform, wystąpi do groźnej konkurencji ze wszystkimi bankami prywatnymi.

Mik. Trzaska.

Kowno.

± Z powodu projektów reorganizacji banku państwowego, «Warsz. Dn.» podaje ciekawe cyfry z działalności kowieńskiego oddziału banku państwa i prywatnych instytucji kredytowych w tej gubernii. W banku państwa w r. 1891 zdyskontowano weksli na sumę 1,011,000 rs. (średnia wartość weksla 349 rs.), w Towarzystwie wzajemnego kredytu cokolwiek więcej. Ogółem operacje towarzystw prywatnych przewyższają bankowe, bez względu na to, że kredyt państwowy jest tańszy. Pożyczek na sola-weksle udzielono właścicielom ziemskim na sumę 36,000 rs., co wydaje się zbyt mało wobec 287,000 dzies. uprawnych gruntów, wymagających kapitału obrotowego około 4 mil. rs. Takie ograniczenie kredytu pozostawia szerokie pole dla wekslarzy, którzy też nie zaniedbują z tego korzystać.

Charków.

± Dn. 10 b. m., w nocy, zamordowano w podmiejskiej willi w Ługańsku członka sądu, Stanisława Arcimowicza, żonę jego i syna pięcioletniego, oraz kucharkę. Zabójstwo popełniono podczas ich snu; rany zadawane były siekierą; mieszkanię splondrowane. Dopiero 12 b. m. wpadnięto na trop zabójców, pokojowej i stróża, którzy zbiegli z miasta.

Kijów.

± Przy tutejszej prawosławnej akademii duchownej, jak donosi «Grażdanin», projektowane jest otwarcie antyżydowskiego oddziału misjonarskiego.

Turkiestan.

± Korespondent «Now. Wrem.» z Samarkandy zali się na nierzetelność kupców turkiestańskich, którzy, otrzymując towar na kredyt wekslowy, odmawiają następnie uiszczenia należności, zastępując się rzekomą niewypłacalnością: «Kupiectwo ruskie, pisze, uganiając się za nabywcą wschodnim, poczęło w najlekko-myślniejszy sposób rozdać swe towary na prawo i lewo, na nieznanie u nas w Rosji weksla długoterminowe, np. 18-miesięczne i dłuższe jeszcze. Kupcy bucharscy i turkiestańscy, przeważnie sarci i żydzi, korzystali na wielką skalę z tego kredytu; bo i czemuż nie brać kiedy dają? Wypłata daleka; do tego czasu można z korzyścią obrócić kapitałem dwa albo trzy razy. Wyprzedają więc towar, częstokroć po cenie niższej od moskiewskiej, wynagradzając to sobie ogromnymi zyskami z wywozu produktów surowych». Możemy dodać do tych uwag od siebie, że i niektóre łódzkie firmy dały się złapać w powyższy sposób i poniosły pewne straty.

Z POLITYCZNEGO ŚWIATA.

[Marynarka angielska. Nowy gabinet we Włoszech i zwycięstwo afrykańskie. Kwestja traktatów w Niemczech. Walka z anarchizmem. Zabójstwo w Pradze. Oświadczenie papieża].

W ostatnich latach ogarnęła Anglię «panika» na myśl, że inne mocarstwa mogłyby przewyższyć ją na morzu. Nawet niektórzy mężowie stanu, jak lord Boresford i Karol Dilke, oraz tak poważne organy prasy, jak «Times», podzielały tę obawę i przerażeni obecnością eskadry admirała Awelana na morzu Śródziemnem, dążyli do tego, żeby rząd angielski uciekł się do środków nadzwyczajnych i zmienił system stopniowego wzmacniania floty wojennej. Kwestję tę podniósł obecnie w parlamencie lord Hamilton, były minister marynarki w gabinecie Salisburyego, proponując zarządzenie niezwłocznej budowy nowych statków wojennych. Na to odpowiedział Gladston, że przyjęcie wniosku Hamiltona poczyta za wotum nieufności dla obecnego gabinetu, gdyż nie grozi Anglii żadne niebezpieczeństwo, któreby wymagało tak radykalnej zmiany systemu. Obecnie Wielka Brytania liczbą swych wielkich pancerników przewyższa Francję i Rosję, gdyż posiada ich 19, te zaś dwa mocarstwa — tylko 14; pod względem statków pomniejszych różnica ta występuje jeszcze wyraźniej. Prócz tego, przy systemie obecnym, według którego parlament co rok zatwierdza wydatki na budowę floty wojennej, liczba okrętów w Anglii zwiększa się szybciej aniżeli we Francji. Wobec nadzwyczajnych okoliczności, rząd angielski nie zawahałby się przed żadnymi ofiarami, teraz jednakże byłoby to zupełnie zbytecznem. W dalszym ciągu dyskusyj, pierwszy lord skarbu, Harcourt, wykazał, że w roku 1898 Anglja będzie miała 22 okręty wojenne, pierwszorzędne, a Francja — tylko 15; jeśli zaś rząd angielski postanowi szybciej zwiększać swą flotę, w takim razie niewątpliwie i inne państwa pójdą za jego przykładem. Wskutek owych wyjaśnień parlament większością 240 głosów przeciwko 204, odrzucił wniosek Hamiltona.

Jedno z państw, składających trójprzymierze, mianowicie Włochy, znalazło się w ciężkiem położeniu finansowem i politycznem. Przez dłuższy czas nikt nie chciał, czy nie mógł przyjąć na swe barki obowiązku zażegnania grożącej burzy i dopiero Crispiemu udało się utworzyć gabinet koalicyjny, ale i jego deklarację izba włoska przyjęła bardzo chłodno, co zresztą jest rzeczą zrozumiałą, gdyż zapowiedziano w niej nowe oszczędności i

nowe podatki... Pierwszy zajadłe rzucił się na nowe ministerstwo znany iredentysta Imbriani. Okoliczność ta raczej pomogła niż zaszkodziła Crispiemu; wywódów Imbrianiego niepodobna było brać na serio. Mówca żądał zmniejszenia listy cywilnej króla, oraz liczby ministerstw, i występował namiętnie przeciwko trójprzymierz. To dało sposobność prezesowi nowego gabinetu do sprowadzenia dyskusji na tory polityki zagranicznej, gdzie mógł już na pewniejszym opręć się gruncie. «Państwo, które nie szanuje swoich traktatów, mówił Crispi, popełnia zbrodnię wobec siebie samego». Energją swoją zapanował Crispi nad położeniem; energja ta jest jedyną nadzieją przyszłości nowego rządu. Ton prasy włoskiej jest równie chłodny jak atmosfera parlamentu, pomimo tego jednak ministerstwo nie myśli zmieniać systemu polityki, oświadczyło tylko, że oszczędności dotkną administracji, lecz budżet wojenny pozostanie nienaruszony. Okolicznością nader pomyślną dla nowego gabinetu jest niespodziewane zwycięstwo oręza włoskiego nad derwiszami w Afryce. W d. 22 bieżącego miesiąca otrzymano wiadomość z Masowy, że pułkownik włoski Arimondi pobił na głowę dziesięcioletni oddział derwiszów; dowodził nimi Chamed-Ali, wsławiony w r. 1889 zwycięstwem nad negusem abisyńskim Janem, który zginął w tej bitwie. Obecnie derwisze stracili około tysiąca ludzi, prawie wszystkich przywódców, w tej liczbie i samego Chamed-Ali; sześćdziesiąt chorągwi i jedna kartacznica wpadły w ręce zwycięzców. Wypadek ten prawdopodobnie ustali kierunek polityki włoskiej, odznaczającej się szerszemi zadaniami i aspiracjami.

W Niemczech na pierwszym planie stoi obecnie kwestja traktatów handlowych, która wywołała zaciętą walkę pomiędzy agrarjuszami i kanclerzem. Pogłoski dziennikarskie o zachwianem stanowisku Capriego, nie mają podstawy wobec faktu, że cesarz Wilhelm przestał mu podziękowanie za kunsztowną obronę w parlamencie «małych» traktatów handlowych.

Rządowi francuzkiemu walkę z anarchizmem utrudniają sięgające daleko aspiracje klas robotniczych. W tych dniach w Paryżu na zgromadzeniu robotników, w którym przyjęło udział około 3,000 ludzi, jeden z mówców oświadczył, iż bomba rzucona w izbie deputowanych była odpowiedzią na odrzucenie przez parlament amnestji. Władza śledcza nabyła przeświadczenia, iż sprawca wybuchu w parlamencie, Vaillant, działał nie na własną rękę, lecz miał wielu współników i prawdopodobnie reprezentował całą grupę anarchistów. Aresztowania w stolicy i na prowincji, oraz wydalań podejrzanych cudzoziemców, są na porządku dziennym. Z pism anarchistycznych «La Revolte» przestała wychodzić, inny zaś organ «Père Peinard» oświadczył swoim czytelnikom, że wobec nowego prawa, musi się powstrzymać od wypowiadania niektórych idei. Projekt ugody międzynarodowej przeciwko anarchistom, jak się zdaje, ostatecznie nie dojdzie do skutku wskutek odpornego stanowiska rządu angielskiego.

W Pradze czeskiej popełniono zabójstwo polityczne na osobie niejakiego Mrwa, przezwanego Rigolettem z Toskany; deputowany Herold wyraził się o nim w parlamencie wiedeńskim, jako o podżegaczu. Mrwę zaszytylowano w jego własnym mieszkaniu. Podejrzenie spada na młodoczechów, że w ten sposób chcieli

się zemścić za szpiegostwo i denuncjacje.

Papież, przyjmując powinszowanie świąt od kolegów kardynałów, oświadczył, iż za przykładem niektórych swoich poprzedników, pragnie być apostołem pokoju powszechnego.

Bat.

Francja. Jenerał Dodds zawiadomił rząd o zupełnym pobiciu i rozproszeniu hord dohomojskich Behanzina; znaczną ilość amazońskich wzięto do niewoli. Poetę dorozkarcza Moora, który strzelał z rewolweru do deputowanego Lacroix, skazano na sześciolateczne ciężkie roboty. «Autorité» donosi, że anarchiści złożyli dla Vaillanta 3,000 fr. Po Paryżu obiegają listy z pogrozkami, a w St. Etienne znaleziono kilkanaście naboju dynamitowych. Śledztwo w sprawie Vaillanta wykazało, że zbiegły Paweł Reclus uczestniczył w zamachu na izbę. «Matin» donosi, że robotnicy paryscy założyli tajne stowarzyszenie «rycerzy pracy», do którego wstąpiło 1,500 osób. Na jednym z zebrani anarchistów przewodniczący wygłosił do komisarzy policji następującą mowę: «Witam dawnego znajomego, któregośmy nie oglądali od czasów cesarstwa. Zresztą, przyjemniej nam widzieć otwarcie występującą policję, niż miewać na zebraniach szpiegów»; inni wołali: «niech żyje Vaillant, niech żyje krew, precz z deputowanymi, precz z burżuazją!». Policja rozprędziła zgromadzenie i przyaresztowała jednego z najgłośniejszych krzykaczy, który oświadczył, że jest «profe orem astronomji». Podczas rewizji w mieszkaniu matki anarchisty Kollasa znaleziono papiery, świadczące, iż należał do związku wywrotowego w Orléanie.

Niemcy. Śledztwo z powodu zamachów na życie cesarza i kanclerza, ani w Niemczech, ani we Francji nie doprowadziło do żadnych rezultatów. Walka Capriviego z agrariuszami skłoniła rząd niemiecki do ogłoszenia w «Reichsanzeigerze» komunikatu przypominającego o najwyższym dekreście z d. 4 stycznia 1882 r., który urzędnikom królewskim nakazuje zawsze postępować w myśl rzędu. Ponieważ do stronnictwa agrariuszów należy wiele osób zajmujących wysokie stanowiska państwowe, komunikat więc wywołał silną sensację. Cesarz udarował medalem dozorcę leśnego Reissa, który zastrzelił na granicy dwóch kłusowników francuzkich. Rada związkowa postanowiła nie zaznaczać na teraz swojego stanowiska wobec uchwalonej przez parlament ustawy o zniesieniu banieji jezuitów; prawdopodobnie trzecie czytanie tej ustawy na sesji teraźniejszej nie dojdzie do skutku. W d. 21 b. m. odbyło się ostatnie przed ferjami świątecznymi posiedzenie delegatów w sprawie traktatu handlowego z Rosją; niektórzy delegaci ruscy odjechali na święta do Petersburga. Dla oficerów francuzkich, skazanych za szpiegostwo przez sąd lipski, prasa francuzka zażądała ulaskawienia, dzienniki jednak niemieckie z «Hamburger Nachrichten» na czele, oświadczyły się przeciwko temu, gdyż bezkarność taka zachęcałaby innych do nasładowania. Podobno cesarz Wilhelm, pomimo wszystkiego, zamierzał ich ulaskawić, ale zmienił zdanie, zrażony gwałtownymi wyleczkami prasy francuzkiej. Osadzenie skazanych w twierdzy Kłodzku (Glatz), a nie w Magdeburgu, jak orzekł wyrok, uważane jest również za obostrzenie kary.

Austria. W Wiedniu na konferencjach celnych odbywają się również narady nad traktatem handlowym z Rosją. Ostatnie posiedzenie w d. 21 b. m. nie doprowadziło do żadnych rezultatów, gdyż Węgry sprzeciwiają się obniżeniu cła na zboże ruskie; żądane przez Rosję zmniejszenie cła od nafty, zapewne także nie da się przeprowadzić; pomimo to sfery polityczne wierzą w pomyślny skutek pertraktacji. Z Czech nadchodzą sensacyjne wieści: zaszytletowano rzemieślnika Mrva, o co podejrzewają «Omladiny», w Rakonicach zaś eksplodowała bomba dynamitowa, która silnie uszkodziła dom adwokata Wolffa. Niedawno z prochowni rakonickiej skradziono 23 kilogr. dynamitu. W Krakowie, Lwowie i Przemyśle rząd ustanowił specjalną straż wojenno-policyjną, która ma śledzić i chwycić emisariuszów państw obcych. Dzienniki ruskie wyrażają przekonanie, że straż nowa nieomieszka wynaleźć tych «agentów», choćby tylko w dziedzinie własnej fantazji. Zapewniają, iż rząd węgierski odstąpi zupełnie od dalszego sporu o Morskie Oko, ponieważ zebrane akty przemawiają stanowczo na korzyść Galicji. Zwrot ten w monstrualnym sporze o Morskie Oko leży także w intencji cesarza Franciszka-Józefa. W Pradze aresztowano przyjaciół zabitego Mrvy: 18-letniego robotnika wiedeńskiego Dolezala, 19-letniego ślusarza Dworzaka i 17-letniego wyrobnika Dragouna. Aresztowani nie przyznają się do winy; pomimo to jednak skonstatowano, że Dolezal nabył w sobotę sztylet, zaś w mieszkaniu jego znaleziono rysunek bomby. Sprawcami zamordowania agenta policyjnego Mrvy okazali się dwaj

członkowie «Omladiny». Dolezal i Dragoun. Ujęto również rękawicznika Krica, pod zarzutem współnictwa. Mordercy grozą, że «Omladina» postanowiła targnąć się na życie wysokich dostojników.

Włochy. W Sycylii wybuchła ruchawka, którą podtrzymują głównie członkowie słynnej «mafji», oraz przemytnicy. Rada miejska w Monreale ma być rozwiązana, tudzież przedsięwzięto inne środki, mające na celu przywrócenie spokoju. W kwestji wynagrodzenia poddanych francuzkich i włoskich za straty, poniesione przez nich w czasie zaburzeń w Aigue-Mortes i późniejszych demonstracyj w Rzymie, Neapolu i innych miastach włoskich, porozumiano się w ten sposób, że Francja wypłaci 480 tys., a Włochy 40 tys. fr. Powiększono liczbę wojsk, zgromadzonych na granicy francuzkiej.

Hiszpanja. Do szeregu Ravacholów, Pallasów, Vaillantów przybywa nowy «bohater», Józef Codina, który zeznał, że był głównym sprawcą zamachu w teatrze barcelońskim «Lyce». Złoczyńca przyznał się, że sfabrykował bombę dla Pallasów i wymienił współwinnych. Z sześciu uczestników wybuchu w teatrze, pięciu już zatem przyłapano; 322 anarchistów rząd wysłał na wyspę Fernando-Poo. W Barcelonie wykryto tajną pracownię, w której, oprócz znacznej ilości materiałów wybuchowych, znaleziono 40 bomb całkiem gotowych.

Brazylja. Powstańcy w dalszym ciągu bombardują Rio-de-Janeiro. Admiral de Gama oświadczył, że wkrótce rozpocznie ostrzeliwać Santos i Sao-Paulo. Wobec tego, «Times» pisze, że chociażby ze względu na interesy handlu zagranicznego, powinna wreszcie nastąpić interwencja mocarstw zagranicznych. Rola ta najwłaściwiej przypadłaby Stanom Zjednoczonym.

KRONIKA POWSZECHNA.

Wychodząca w Buenos-Ayres gazeta «Argentinisches Wochenblatt» podaje: «W osadach bar. Hirscha w Argentynie znajduje się obecnie 9,000 hektarów ornego gruntu, uprawianego przez kolonistów rusko-żydowskich, a mianowicie w kolonji Mauricio 4,500, Mosesville — 2,000, Klara — 1,500, San-Antonio — 500, Manigotes (Aaronsville) — 500 hekt. Postęp to kolosalny — mówi wspomniana gazeta — zwłaszcza, jeżeli weźmiemy pod uwagę, jakie nieprzychylnie warunki i nadzwyczajne przeszkody tamowały dotąd rozwinięcie się tej kolonizacji. Dość wspomnieć, że nieprzychylnie warunki spowodowały zmianę w przeciągu 2 lat aż czterech głównych dyrektorów: Lewentala, Rotha, Goldsmitta i Kohana». Pismo to wylicza następujące, nie zajęte jeszcze na kolonizację, grunty bar. Hirscha, oczekujące na wychodźców. W kolonji Mauricio leży jeszcze ngorem 20,143 hektarów, Mosesville i Aaronsville 7,663, Klara 32,244, Antonio 13,644 hekt. Oprócz tego posiada Towarzystwo kolonizacyjne żydowskie w prowincji Entre-Rios w różnych miejscowościach 44,627 hektarów. Cała własność tegoż Towarzystwa w Argentynie wynosi 132,000 hektarów.

> Lipska gazeta «Grenzboten» podaje następujące wiadomości o kosztach, ponoszonych przez naród niemiecki na utrzymanie domów panujących. Najtaniej kosztuje swoich poddanych książę Oldenburski, a mianowicie — 255,000 marek rocznie. Znacznie więcej otrzymuje książę Lippe-Detmold i książę Kobursko-Gotajski, a mianowicie: pierwszy — 600,000, a drugi — 612,000 marek. Szkatuła dworu wakującego obecnie księstwa brunszwickiego, pozostająca w rozporządzeniu reagenta, księcia Alberta pruskiego, otrzymuje 1,125,323 marki. Utrzymanie królów wirmberskiego i saskiego kosztuje 2,059,308 m. i 3,332,036 marek. Król bawarski pobiera jeszcze więcej, a mianowicie — 5,403,986 m. Dochody króla pruskiego składają się z renty, wynoszącej 8,895,839 marek i z uchwalonej przez sejm płacy w kwocie 8 mil. marek; ogólna ta suma 16,985,839 m. przenosi koszt utrzymania królowej angielskiej, wynoszący, łącznie z pensją, pobieraną przez następcę tronu, 11,952,891 marki. Król pruski ma jeszcze nadto znaczne dochody z majątków rodzinnych, w prowincjach poznańskiej i saskiej. Ogółem utrzymanie 22 domów panujących kosztuje naród niemiecki przeszło 40 mil. marek rocznie.

> Najświeższa francuzka statystyka rozwodów zestawia cyfry w tym przedmiocie i z innych krajów. I tak: na 10,000 małżeństw przypada rozwodów: w Irlandji — 1,4, we Francji — 9,87, w Anglii — 13,9, w Rosji — 14,7, w Szkocji 22,5, w Norwegji — 28,1, we Włoszech — 28,4, w Austrii — 41,1, w Belgji — 54,1, w Szwecji — 65,1, w Prusach — 148,1, w Saksonji — 262,8, w Danji — 371,1, w Szwajcarii — 472, w Hamburgu — 529,5.

Rozmowa z d-rem Władysławem Riegerem.

Wiedeń, 19 grudnia.

W tygodniu przedświątecznym ożywia się Wiedeń niepospolicie. Miasto roi się tłumami ludzi szczególnie wieczorem, kiedy okazałe wystawy sklepowe na główniejszych ulicach śródmieścia zapłoną tysiącami lamp gazowych i elektrycznych. W świetlanem tem morzu lśnią rozmaite przedmioty i nęcą przechodniów: każdy kupuje upominki gwiazdkowe i na każdym obliczu maluje się pewien spokój, oderwanie myśli od codziennego zajęcia. Szczególnie ożywione są targi, gdzie sprzedają choinki: tu tłoczy się malownicza ludność z najdalszych nawet przedmieść, pełno dziatwy rozradowanej na widok drzewek złoconych, srebrzonych i poobwieszanych różnobarwnymi papierowymi ozdobami, ciastkami, orzechami i cukierkami. Pierniki, ciasta, zabawki i rozmaite błyskotki leżą tu obficie na składzie, a improwizowany las zielony nadaje świeży koloryt obrazowi, pełnemu życia i ruchu; na Stephansplatz, Kärntnerstrasse, Graben, Kohlmarkt wieczorem nie mogłem prawie przebić się przez tłumy. Właśnie, gdy musiałem użyć całej swojej energii, aby wydostać się z tłoku, ktoś za mną wykrzyknął:

— *So ein Auflauf, bei so einer Dummheit, dass man nicht fortkommen kann!* (Takie zbiegowisko przy takim głupstwie, iż nie można się przebić!)

Oglądam się za siebie, aby ujrzeć, kto tam tak rezonuje, i spostrzegam d-ra Riegera.

— Co za niespodzianka — rzekłem, przywitawszy się z nim.

— To coś okropnego, trudno przejść przez ulicę — mówił — o mało mnie nie uduśli.

Wybrnęliśmy nareszcie z ciżby, przechodząc na prawą stronę Grabenu, gdzie łatwiej było się poruszać.

Dr. Rieger, którego już od roku nie widziałem, wygląda czerstwo, zdrowo, a nawet jeszcze i rumiano, pomimo sędziwego wieku; jest on-kolegą parlamentarnym i niemal rówieśnikiem Smolki.

— Cieszy mnie niezmiernie, iż widzę pana — mówiłem — tak świetnie wyglądającego. O zdrowie pytać nawet nie potrzebuję.

— Bóg łaskaw na mnie więcej, niż ludzie. Jestem zdrow i czuję się dobrze, a musisz pan wiedzieć, iż ośm krzyżyków dźwigam już na barkach.

Rozmowa następnie przeszła na stosunki czeskie i sprawy polityczne.

— U nas w Czechach — rzekł dr. Rieger — smutny obecnie stan rzeczy. Agitacja młodoczeska wzięła stanowczo górę i ciągle się jeszcze wzmaga. Wytworzyła teraz położenie takie, iż niepodobna nawet przewidzieć, co się z tego ułoży w przyszłości. Młodoczesi posunęli się za daleko: ostatnia mowa Edwarda Gregra nie pozostanie prawdopodobnie bez skutków. W najwyższych kołach sprawiła jak najgorsze wrażenie, a przecież u nas, jak wszędzie zresztą, korona jest najważniejszym czynnikiem.

— Czy słusznem jest twierdzenie Gregra — zapytałem — że wśród ludności czeskiej osłabło przywiązanie do dynastji?

— Na to trudno wprost odpowiedzieć; naród nasz Ignął zawsze wiernie do dynastji. Ale — dodał dr. Rieger — rzecz naturalna, iż jeśli się ciągle ludowi o czemś mówi i bezustannie się go w jednym kierunku podburza, to postępowanie takie nie może pozostać bez wpływu.

— Czy mianowanie — pytałem dalej — ministra dla Czech wpłynęłoby na uśmierzanie ruchu skrajnie opozycyjnego w Czechach?

— Teraz to już nie wystarczy. Nikt z nas nie przyjąłby wobec dzisiejszych warunków tej posady.

— Cóż więc należałoby uczynić?

— Nam potrzeba kanclerza — odparł znacząco przewodca staroczechów. Nasze stronnictwo przyjęło radośnie wyrażone życzenie powrotu do wyborów pośrednich do rady państwa, t. j. przez sejmy krajowe; stronnictwo nasze stoi na tem samem stanowisku. Reformie wyborczej, wniesionej przez Taaffego, jesteśmy przeciwni.

Przeszliśmy do stosunków sejmu czeskiego.

— Stronnictwo staroczeskie posiada w sejmie 36 posłów — mówił mój interlokutor — młodocześni mają około 20 głosów, zaś grupa Skardy składa się z sześciu członków. Obecnie nie ma ona wielkiego znaczenia, ponieważ przewodca jej jest od dłuższego czasu chory. W sejmie czeskim jesteśmy zawsze silnem stronnictwem.

— Kto przewodniczy obecnie klubowi staroczeskiemu?

— Ja; od lat czterdziestu.

— Czy prawdą jest, co pisano w dziennikach, że stronnictwa dążą do porozumienia i zgody?

— Z młodoczechami trudno, żeby przyszło do zgody; gdyż poszli za daleko.

— A wszak przy wyborach gminnych w Pradze — wtrąciłem — przyszło do porozumienia pomiędzy staro- i młodoczechami.

— W prazkiej radzie gminnej stało się to w interesie zarządu miasta. Kompromis ten nie ma zresztą żadnej doniosłości politycznej.

— Morawscy starocześni także zbliżyli się do stronnictwa młodoczeskiego, przechodząc do opozycji i wstąpiwszy do koalicji słowiańskiej.

— Morawianie pospieszili się bez potrzeby — teraz może już żałują tego kroku. Wogóle utworzenie słowiańskiej koalicji w tej formie i pod przewagą młodoczeską było krokiem niepolitycznym i nawet szkodliwym. Jeśli młodoczechom chodzi istotnie o zjednoczenie słowian, to po cóż rozbili dawniejszą prawicę, która przecież była koalicją słowian w pełnem tego słowa znaczeniu? Jakżeż maluczka jest obecna młodoczeska koalicja słowiańska. Liczebnie znajduje się teraz w koalicji parlamentarnej 72 posłów słowiańskich, a więc o 9 więcej, aniżeli tak zwana słowiańska koalicja, mająca 63 członków. Powiedziałem, że tworzenie takiej koalicji, wywieszanie szyldu słowiańskiego w opozycji jest dla nas, słowian wogóle, w stosunkach dzisiejszych szkodliwym; łatwo tego dowieść: jakie bezpośrednie następstwo miała koalicja czy antykoalicja słowiańska? oto przyłączenie się klubu lewego środka (hrabiego Coroniniego) do lewicy i zwrot nagły tak zwanego stronnictwa narodowego, którego przewodcą jest Steinwender, ku rządowi i koalicji parlamentarnej; jest to skoncentrowanie się większości niemieckiej. Dziś lewica z Coroninim i Steinwenderem rozporządza przeszło 140 głosami, ma więc bez Koła polskiego i klubu Hohenwarta przygodną większość. Pamiętam bardzo dobrze, iż za czasów prawicy, mając 115 głosów, stanowiliśmy większość. Następstwa tego faktu łatwo sobie wyobrazić. Przewaga Niemców w izbie poselskiej po-

ciąga za sobą ich przewagę w rządzie, a przeciwko temu powinni właśnie walczyć stanowczo wszyscy słowianie, bo tu przewaga jest dla wszystkich słowiańskich narodów w Austrii niebezpieczną.

— Jakie stanowisko zajmuje pańskie stronnictwo — zapytałem po chwili — wobec nowego gabinetu?

— Żadne. Klub nasz nie powziął co do tego żadnej dotychczas uchwały. Zależać to będzie od stanowiska i czynów nowego rządu. Osoba Plenera nie wzbudza zaufania wśród naszego narodu.

— Ale Plener — wtrąciłem — może się zmienić, stać się pojednawczym, tem bardziej, że przecież całego gabinetu nie stanowi.

— Być może, zobaczymy zresztą. Plener jest rozumnym człowiekiem — jest też bezwarunkowo najlepszą głową gabinetu — nie zechce może prowadzić dalej walki z narodami słowiańskimi, zwłaszcza — dodał z uśmiechem — pamiętając na niemieckie przysłowie: *«viele Hunde sind des Hasen Tod»*.

— Co pan sądzi o poszczególnych członkach gabinetu?

— Przedewszystkiem dużo liczę na ministra Madeyskiego, jest to człowiek bardzo zdolny, a jako minister będzie z pewnością samoistnym. Lewica może się na nim grubo omylić. Być może, iż mając wytknięty przed sobą cel zadowolenia osobistej ambicji, w połączeniu z chęcią służenia swojemu narodowi, dawał się dotąd powodować pewnym wpływom nawet lewicy. Teraz jednak ustanie to zupełnie. Znam Madeyskiego, zdaje mi się, że się nie pomyli. Jego ostatnia mowa, miana w Krakowie, wskazuje jasno, iż na niemiecko-liberalną lewicę nie będzie się bardzo oglądał.

— A o ministrze Jaworskim jakie ma pan zdanie?

— Jest to człowiek nadzwyczaj uczciwy, który z pewnością do złego dzieła nie przyłoży swej ręki. Uważam go jednak za mniej samoistnego, aniżeli Madeyskiego.

— A księżę Windischgraetz?

— Jest to dobry i szlachetny człowiek, pełen dobrej woli i najlepszych chęci, ale w życiu publicznym nieco nieśmiały, może mu więc zabraknąć inicjatywy, tak potrzebnej prezydentowi gabinetu, a przytem niewiadomo czy nie ulegnie obcym wpływom.

Przeszliśmy na inny przedmiot, mianowicie na frakcję realistów.

— Realisci są przedewszystkiem teoretykami. Frakcja ich więc ściśle określonego programu politycznego nie ma i mało bardzo posiada wzięcia w kołach szerszej ludności. Zwolennicy jej rekrutują się wyłącznie z inteligencji. Przewodca frakcji, prof. Masaryk, jest człowiekiem bardzo zdolnym i nadzwyczaj uczonym.

— Czy będzie ponownie wybrany posłem do rady państwa?

— Gregrowie są mu bardzo przeciwni, bo obawiają się jego wpływu i przewagi. Ale mimo to sądzę, iż będzie wybranym. Takiej głowy potrzebuje klub młodoczeski koniecznie.

— Daruje pan, iż stawię jeszcze jedno pytanie: który rząd uważa pan za stanowiska swojego stronnictwa za lepszy: poprzedni hr. Taaffego, czy obecny?

— Wolalbym Taaffego, bo wiem o nim przynajmniej tyle, iż nie był naszym wrogiem, ani zapalonym Niemcem. Ma on wprawdzie względem nas dużo grzechów na sumieniu: znaczna część winy za obecne smutne stosunki w Czechach, spada na

niego. Głównym punktem naszego programu było równouprawnienie narodu czeskiego z Niemcami w Czechach. Wszak to słuszne i uzasadnione żądanie. Jeżeli to możliwem jest w Galicji i Tyrolu, dlaczegożby inaczej miało być w Czechach? Niemcy usiłują koniecznie utrzymać swoją dotychczasową przewagę, co zowią «utrzymaniem stanu posiadłości narodowej», a co właściwie jest utrzymaniem bezprawia. Hr. Taaffego niepodobna było skłonić do wymierzenia nam sprawiedliwości; przyszedł Gautsch ze swoimi słynnymi «ordonansami», znoszącymi nasze szkoły średnie. Wszystko to było wodą na młyn młodoczeski. Hr. Taaffe powinien był, choćby tylko w interesie państwa, utrzymać nasze stronnictwo, a mógł to uczynić łatwo, zadawalniając nasze słuszne żądania we wskazanym kierunku. Nie zrobił tego; przyszedł po nas młodocześni, a w końcu i on sam musiał się usunąć.

Po długiej wędrówce przez miasto, stanęliśmy przed jednym z domów na Maximilianplatz, gdzie się wznosi wspaniały kościół gotycki «Votivkirche».

— Ale oto jestem już w domu — rzekł czcigodny przywódca staroczeskiego stronnictwa. Dziękuję panu za to, iż raczyłeś mnie odprowadzić i poniekąd torować drogę wśród zgiełku. Miło mi jest spotkać dawniejszych znajomych. Cofając się pamięcią wstecz, człowiek młodnieje. Lepsze to były czasy, kiedyś się spotykali przed laty. Żegnam pana serdecznie.

G. Smólski.

Z TYGODNIA.

Petersburg, 16 grudnia.

Zamiar przywrócenia od Wielkiejnocy wykładu języka polskiego w szkołach elementarnych prowincji poznańskiej, trafił na umysły z jednej strony rozgorączkowane oczekiwaniem, a z drugiej — wyteżone ku dopatrywaniu się w lada reskrypcie ministerjalnym jakichś reform przełomowych. Za sprawą krzykliwego dziennikarstwa oschła wiadomość „Posener Tageblattu“ o „majacem niebawem nastąpić ogłoszeniu reskryptu“, urosła do znaczenia faktu, rozstrzygającego jakoby o głosowaniu w parlamencie, a nawet znamionującego stanowczy zwrot polityki pruskiej. „National Ztg“ ogarnia już rozpacz o los działy niemieckiej w szkołach poznańskich, tak dalece, że nie waha się wyrzec: jeśli rozporządzenie, o którym mowa, istotnie zapadnie, natenczas podejrliwość i obawa, żywione przez ogół względem teraźniejszego rządu, wysocę się wzmogą. Stan rzeczy bowiem jest następujący: Przeświadczywszy się, że nauka religii katolickiej cierpi na słabej znajomości języka wykładowego tego przedmiotu, minister Zedlitz-Trützschler reskryptem z d. 11 kwietnia 1891 r. pozwolił w rejencji poznańskiej i bydgoskiej uczyć się prywatnie dzieciom polskim czytania i pisania po polsku, bodajby w lokalach szkolnych i bodajby z udziałem dzieci niemieckich, jeśli tej nauki sobie życzą. Sam przeto wykład istnieje, lubo po za obrębem programatów szkolnych i za osobną opłatą. Obecnie, o ile z wiadomości „Posener Ztg“ wnioskować wolno, chodzi

jedynie o uświęcenie, uprawnienie, a co najwyżej pewne rozszerzenie wykładu. „Kölnische Ztg“ zamiary rządu wyjaśnia z czysto pruskiego stanowiska: naukę polszczyzny, dotychczas prywatną, a więc nie podlegającą kontroli, należy objąć programem, ażeby przez to samo oddać ją pod opiekę zwierzchności szkolnej. Na teraz zatem najtrafniejsze w tej mierze będzie zdanie „Dziennika Poznańskiego“: „Wyczekujemy ogłoszenia reskryptu. Z niego dopiero będziemy mogli poznać, jakie rozmiary rząd nakreślił dla nauki języka polskiego, i dowiedzieć się, czy istotnie nauka języka naszego nie ma być zaprowadzoną i w najniższych klasach szkół ludowych“. Dotychczas owego reskryptu nie ogłoszono, a wieści o rokowaniach z arcybiskupem Stabilewskim okazały się czczymi, jak to widać z listu tego pasterza, który za pismami niemieckimi powtarza „St-Petersburger Zeitung“. List ów brzmi tak:

«Wbrew twierdzeniu hr. Kanitza na wczorajszym posiedzeniu parlamentu, o jakim się z dzisiejszych dzienników dowiaduję, mogę oznajmić, że p. kanclerz rzeszy ani urządzenie, ani też poufnie nie zakomunikował mi wiadomości o zapadłej decyzji ministerjalnej, dotyczącej przywrócenia wykładów języka polskiego w szkołach ludowych mojej diecezji. Decyzję taką w każdym razie z wdzięcznością bym powitał, gdyż tym sposobem nauka religii pomyślnieby iść mogła, a gruntowne wychowanie religijne młodzieży postąpiłoby, co jest pragnieniem i celem, które nie tylko mnie, jako biskupowi, na sercu leżeć powinny. Poznań, 16 grudnia 1893 roku. Florjan, arcybiskup gnieźnieński-poznański».

List powyższy jest ostatniem na teraz słowem w danej sprawie.

Rozprawy wiedeńskiej rady państwa nad stanem obłożenia w Pradze czeskiej trwały stanowczo zbyt długo. Drażliwa sama przez się sprawa nicby nie straciła, gdyby izba poselska poprzestała na starciu się dwóch biegunowo przeciwnych mówców: azbrojonego w dowody rzecznika rządu Bacquehema i wojującego frazeologią p. Lueger'a, osławionego antysemitę, przemawiającego z upoważnienia młodoczych. Rozwłokowanie obrad, nie zmieniając ostatecznego ich wyniku, pomyślnego dla rządu, wyrodziło jeno niesmak i nowe niesnaski. Uwaga ta dotyczy osobiście mowy posła Szczepanowskiego, wypowiedzianej w imieniu Koła polskiego, której atoli nie wszyscy członkowie Koła przyklasnęli, i która wywołała naganę „Nowej Reformy“, „Dziennika Polskiego“, „Kurjera Lwowskiego“ i t. d. W istocie rzeczy, nawet dla doświadczonego parlamentarysty niełatwą była obrona nieśympatycznych zarządzeń wyjątkowych. Po co więc było ich bronić? Jeśli Koło polskie przyszło do przekonania, że antydy nastyczne i anarchiczne knowania w Czechach wymagają ukrócenia w drodze nadzwyczajnej, jeśli taktyka parlamentarna zniewalała głosować za stanem obłożenia, czyż nie dosyć było sformułować krótko zdanie Koła w tej sprawie, zamiast rozdrażniać Czechów długimi wywodami polemicznymi? Parlamentaryzm zachodni oddawna przyjął zasadę nie motywować głosowania,

jeżeli się głosuje z konieczności politycznej. Z drugiej strony wszakże mowa p. Szczepanowskiego, aczkolwiek niepotrzebnie jęcząca, nie upoważnia przecież do wysnuwania z niej wniosków, jakoby reprezentacja polska w Wiedniu wyrzekła się polityki słowiańskiej i wystąpiła do walki z opozycją słowiańską, albowiem wybryki prazkie i polityka słowiańska są to rzeczy całkiem różne. Mowa ta zresztą nie uchybia bynajmniej deklaracji, złożonej w izbie poselskiej przez p. Benoego, opiewającej, że „na polu socjalnem, kulturowem i ekonomicznem“ Koło polskie będzie współdziałało nawet ze stronnictwami opozycyjnymi. Potwierdzenie takiego stanowiska, życzliwego dla wszystkich ludów monarchji, znajdujemy również w oświadczeniach najwybitniejszych posłów, zebranych dzisiaj na szpaltach „Kraju“ przez stałego naszego z Wiednia korespondenta, Mariusa.

Z jednozgodnie brzmiących doniesień pism petersburskich wniesć można, że na zjeździe przedstawicieli banków ziemskich ma być uchwalony szereg nowych ulg dla dłużników bankowych. Na pierwszym planie postawiono podobno konwersję listów zastawnych na 4¹/₂-proc., zmniejszenie opłaty na fundusz dywidendowy o 1/4 proc. i pobieranie pierwszej raty od nowych dłużników nie zgóry, lecz po upływie półroczu. Wzajemnie za te ustępstwa banki domagają się podobno pozwolenia na zmniejszenie kapitału zakładowego do 1/15 ogólnej sumy listów zastawnych, t. j., że na każdy tysiąc rubli zakładowego kapitału wypuszczać będą nie na 10,000, lecz na 15,000 rubli listów zastawnych. W ten sposób stratę ze zmniejszenia dywidendy skompensuje większy dochód od każdego tysiąca kapitału zakładowego. Członkowie delegacji mińskiej wykazali dostatecznie, jak niezbędnymi są ustępstwa na rzecz dłużników, nie ma więc potrzeby zastanawiać się szerzej nad tą kwestją, tem bardziej, że, jak się okazuje, zarządy banków ziemskich przyszły do tegoż samego przekonania. Natomiast zasada kompensaty strat akcjonariuszów wywoła zapewne powątpiewanie, czy środki zmierzające ku temu celowi nie zaszkodzą dłużnikom. W znanym artykule hr. Tatiszczewa („Kraj“ Nr. 49) powiedziano, że kapitał zakładowy w bankach ziemskich gwarantuje tylko prawidłowość ich działań, wartość bowiem listów zastawnych oparta jest całkowicie na nieruchomościach. Z tego więc punktu widzenia możnaby bez dyskusji zaakceptować projekt banków; zachodzi jednak pytanie, czy osłabienie gwarancyjnego kapitału zakładowego nie zachęci niektórych banków do nadużyć przy ocenie zastawianych majątków? Kapitał zakładowy nie tylko gwarantuje prawidłowość działań banków, lecz i zabezpiecza właścicieli listów zastawnych od strat w razie obniżenia się wartości majątków zastawionych. Zmniejszenie zatem kapitału, łącznie z konwersją, mogłoby wywołać spadek kursu listów zastawnych, szkodliwy dla

ich właścicieli i dla dłużników bankowych. Ze względu jednak na to, że szacowanie majątków przez banki można przecież ująć w należyte karby, i że przewidywany spadek cen na ziemię, wobec wydawania pożyczek, równających się 60 proc. wartości, nie przedstawia poważnego niebezpieczeństwa dla właścicieli listów zastawnych, łatwo przyjść do wniosku, iż projektowana przez banki ulga dla akcjonariuszów nie jest ani niebezpieczną, ani szkodliwą... Kwestja podniesiona przez Towarzystwo mińskie, zainteresowała już znaczną część prasy ruskiej. Popularny dziennik moskiewski „Russk. Wied.“ popiera wszystkie żądania dłużników bankowych, niektóre zaś inne pisma, jak np. „Niedziela“ i „Russkaja Zizn“, zapatrują się na sprawę z pewną nieufnością. Pierwsze z tych pism wyraża zdziwienie, dlaczego malkontenci nie przechodzą z banków ziemskich do szlacheckiego, zapominając widocznie, że ta ostatnia instytucja nie dla wszystkich jest dostępną.

Projekt pożyczek na meljoracje rolne został już przez ministerstwo rolnictwa ostatecznie zrehabilitowany i do komitetu ministrów przedstawiony. Pisma nasze zwróciły już uwagę, że projekt mówi wyłącznie o guberniach posiadających instytucje ziemskie. Wynikałoby pozornie z tego, że Królestwo będzie pozbawione dobrodziejstwa kredytu, jakkolwiek przez długie lata działalności b. banku polskiego, przywykło do tanich i długoterminowych pożyczek na kupno machin, budowę dróg i sprowadzanie rozplodników, i jakkolwiek organizacja kredytu meljoracyjnego w Królestwie, za pośrednictwem memorjału p. J. Blocha, posłużyła za materiał i wzór przy układaniu obecnych projektów. Projekt ustawy jest istotnie zastosowany tylko do guberni t. z. „ziemskich“, posiadających samorząd ziemski, co bardzo ułatwia kontrolę i przeprowadzenie zasady odpowiedzialności solidarnej; nie wyłącza to wszakże możliwości zastosowania organizacji pożyczek meljoracyjnych i do guberni nie mających samorządu ziemskiego. Zresztą, sprawa kredytu meljoracyjnego, pomimo najlepszych chęci p. ministra dóbr państwa, Jermołowa, musi wejść, o ile się zdaje, na inne tory, albowiem p. minister skarbu, kierując się względami finansowemi, zaprotestował, jak donoszą pisma ruskie, przeciwko użyciu na ten cel funduszy państwowych. Jeżeli tak jest istotnie, to pozostaje przeto droga, wskazywana już niejednokrotnie: utworzenie specjalnego banku meljoracyjnego z funduszy prywatnych, pod opieką ministerstwa dóbr państwa. A w takim razie już rzeczą tego banku będzie zastosowanie się do warunków miejscowych i wybór organów do kwalifikowania i kontroli pożyczek. Dyrekcje szczegółowe Towarzystwa kredytowego ziemskiego w Królestwie polskim, posiadające w tej mierze spore doświadczenie, nadebrałyby się wielce do tej czynności.

Kuratorjum nowo utworzonego zakładu teologicznego izraelskiego w Wiedniu, było d. 14 bieżącego miesiąca na audjencji u cesarza, aby podziękować za przyznana pomoc ze skarbu państwa. Cesarz przyjął tę deputację bardzo łaskawie i na przemówienie starszego rabinu, Guedemanna, odpowiedział, że się napewno spodziewa, iż z tego zakładu wyjdą ludzie, którzy będą umieli w wyznaniowych gminach izraelskich utrzymać znane i doświadczone uczucia patriotyczne. Członka deputacji, p. Byka, zapytał cesarz, czy w tym zakładzie jest nauka języka polskiego i ilu kandydatów z Galicji uczęszcza do tego zakładu. Na odpowiedź p. Byka, że przeważna część słuchaczy zakładu pochodzi z Galicji i że w zakładzie wykładana jest nauka języka polskiego, odrzekł cesarz, iż cieszy go, że ci słuchacze nie będą potrzebowali iść za chlebem po za granicę państwa.

Przegląd prasy ruskiej.

Korespondencje niektórych pism z Wilna i wogóle z kraju północno-zachodniego skłoniły «Wil. Wiestnik» do wypowiedzenia w Nrze 267 następujących uwag:

«W latach ostatnich wzrosło widocznie zainteresowanie się w druku północno-zachodnim krajem, gdyż często ukazują się pisane ztąd korespondencje w dziennikach zagranicznych, zwłaszcza polskich, jak również w gazetach stołecznych, i w ogólności znaczna liczba amatorów pisze teraz o północno-zachodnim kraju. Ależ, przebóg, cóż to za korespondencje! jakie wiadomości! Sądząc według nich, możnaby myśleć, że prowincja ta jest krajem Goga i Magoga, przepelnionym największymi okropnościami i anormalnościami. Ktoby chciał na podstawie tych korespondencji wydać sąd o prawdziwym stanie rzeczy w północno-zachodnim kraju, zbłądziłby ogromnie. Nie przeczymy, że istnieją tu pewne nienormalne warunki życia ludności, które sprawiają przykrość prawdziwym roslanom i stanowią przedmiot specjalnej troski ze strony władz właściwych, ale to nie daje jeszcze prawa korespondentom umyślnie przekreślać fakty i przedstawiać je nie tylko w niewłaściwym, ale nawet w umyślnie fałszywym oświetleniu, ażeby w ten sposób wywołać pewnego rodzaju sensację. Takie korespondencje nie tylko nie pomagają sprawie, ale przeciwnie, szkodzą jej bardzo. Nieraz już mieliśmy sposobność wytykania naiwności, a często nawet wprost bezczelności rozpuszczanych przez zagraniczne, a szczególnie polskie gazety, niebitych wiadomości o Rosji. Wszystkie podobnego rodzaju nonsensy wywołują tylko uśmiech pogardy na ustach tych, którzy znają istotne położenie spraw w tym kraju. Z żalem musimy zaznaczyć, że w gazetach ruskich, a przede wszystkim w «Now. Wrem.», ukazują się także same, jakkolwiek z innem zupełnie oświetleniem, korespondencje z północno-zachodniego kraju, a zwłaszcza z Wilna. Korespondencje te w «Now. Wrem.» zwykle bywają podpisane literami: A. W., i posiadają jakiś własny specyficzny charakter: fakty, dobrane tendencyjnie, są oświetlone zawsze pod pewnym kątem widzenia, ułożone w pewien właściwy sposób, a prawda miesza się z kłamstwem tak, że niepodobna odróżnić jednej od drugiej. Tego rodzaju korespondencje zwykłe pomijamy milczeniem, gdyż same się dostatecznie zbijają, nie możemy jednak nie wspomnieć o ostatniej, pomieszczonej w «Now. Wr.», gdyż tam sfalszowano fakt mający znaczenie donioslejsze.

W dalszym ciągu «Wil. Wiestnik» powtarza treść znanej korespondencji o znieważeniu ciała zmarłego obywatela ruskiego i wylewaniu nieczystości pod cmentarzem prawosławnym oraz na drodze, po której miała kroczyć procesja prawosławna. «Wil. Wiestnik» prostuje pierwszą wiadomość w ten sposób, że obywatel, o którym mówi korespondent, był pochowany nie w Wilnie, lecz na wsi, w pow. oszmiańskim, że znieważyli grób jego złończycy, niewątpliwie w celu rabunku, a «obłanie» ciała nieczystościami jest wytworem nie tylko próżniaczkiej, ale i brudnej fantazji. Inne nieporządki,

którym korespondent nadaje charakter polityczny, albo były zwykłymi nadużyciami asenizatorów, albo też nigdy nie miały miejsca, jak np. owo zanieczyszczenie drogi przed procesją. Na to nie tylko nie pozwoliłaby policja, ale nadto ulica, na której miał się niby-to zdarzyć ten występ, jest prawie wyłącznie zabudowaną domami, należącymi do instytucji duchownych prawosławnych.

«Swiet» podnosi fakt, jaki miał miejsce niedawno podczas kadencji sądu okręgowego saratowskiego, odbytej w Pietrowsku. Rozpoznawana była, w liczbie innych, sprawa o propagandę mahometanizmu, oskarżonych było ośmnastu włościan, którzy przyjęli chrzest, a następnie porzucili prawosławie i powrócili do mahometanizmu, a nadto starali się podobnie wpłynąć na innych mieszkańców tej wsi.

«Z powodu protestu obrońcy, pisze «Swiet», sprawa doszła do senatu i cóż się okazało; oto senat uznał, że w akcie oskarżenia nie przytoczono ani dowodów; ani poszlak przeciwko komuniarzom z oskarżonych. Redakcję aktu oskarżenia senat nazwał «zbyt niedbalą».

Po omówieniu niektórych motywów senatu i wydanego przezeń polecenia uwolnienia podsądnych, którzy odpowiadali z więzienia, «Swiet» tak dalej rzecz ciągnie:

«Senat postąpił całkiem słusznie, gdyż naturalnie nikt nie może zostać skazanym bez dowodu winy, jakiej się niewątpliwie dopuścił. Jednakże uwolnienie oskarżonych i niewątpliwie winnych było zjawiskiem najniepożądanejszym; wobec sądu bowiem miejscowy kapłan, Smirnow, oznajmił, że uniewinniający werdykt przysięgłych pociągnie za sobą odpadnięcie na rzecz mahometanizmu wszystkich prawie czuwaszów pobliskich wsi. Decyzja senatu — kończy «Swiet» — wcale nie pozostawia winnych nieukaranymi; ich nie uniewinniono, przeciwko nim uformować trzeba niezwłocznie oskarżenie prawidłowe, oparte na słuszności i sumiennosci. Wówczas sąd uzna ich za winnych i wymierzy właściwą karę. Ale czyż można pozwalać, aby w tak poważnych sprawach niższe instancje sądowe tak lekkomyślnie postępowały?»

W dzienniku «Russkaja Żizn» znajdujemy artykuł, poświęcony kwestji kobiecej. Autor wskazuje, że ciężkie warunki ekonomiczne zmusiły kobietę inteligentną do szukania pracy po za granicami życia domowego. Co najmniej dziesięć tysięcy kobiet poświęciło się nowym zajęciom, które nie tylko los ich ustaliły, ale nadto przyniosły korzyść społeczeństwu.

«Teraz — czytamy dalej — gazety ogłaszają, że na drodze żelaznej moskiewsko-brzeskiej kobiety mają być usunięte z wielu oddziałów służby i że na niektóre posady nie wolno ich będzie przyjmować. Czują na wszystkie zmiany prowincja uzna to zapewne za życzenie władzy i rozciągnie te dymisje na wszystkie rodzaje zajęć, jak to już nieraz się zdarzało. Należy jednak zapytać, czy taka chwiejność może przynieść pożytek? Zaledwie kobieta zapozna się ze swą pracą, nawyknije do niej, wprawi się i wciągnie w nią, a sama zakosztuje życia osiadłego, musi znowu żegnać się z tem wszystkim, szukać nowego miejsca, nowego zajęcia. Niewątpliwie, jest to ze szkodą tak dla samej pracy, jak i dla armji pracownic. Jeżeli środek ten wybrano ze względu na ~~inne~~ wypadków uchylenia się od obowiązków, to byłoby daleko lepiej, gdyby karano i wypędzano osoby, nie odpowiadające wymaganiom, nie burząc w całości tego, co zostało wywołane przez samo życie i przyjęło się z taką korzyścią dla naszej prowincji, tak ubogiej i w środku materialnej i w liczbie ludzi inteligentnych».

«Warszawskij Dniownik» reprodukuje z «Galiczanina» wyrywki z korespondencji z Sambora, opisującej sposób postępowania miejscowych pedagogów z pensjonarzami bursy przy tamtejszem seminarjum nauczycieli. Zacytowałszy kilka szczegółów na dowód nietolerancji owych pedagogów względem rusinów, «Warszawskij Dniownik» dodaje swoje uwagi, które kończy następującymi słowami:

«Prasa galicyjsko-polska, tak cała na wszystko, co się dzieje w prowincjach ruskich, choćby częściowo tylko zaludnionych przez polaków, milczy o tych wszystkich nieprzyzwoistościach. A cóżby zaśpiewała, gdyby ruska zwierzchność szkolna zaprowadziła uczniów - katolików do cerkwi prawosławnej i wzbronila im tego dnia być w kościele? O fakcie tym, naturalnie, wiedziałaby cała Europa, jako o nowym przykładzie ucisku wiary katolickiej w Rosji».

WIADOMOŚCI DWORSKIE.

Najjaśniejszy Pan przyjmować raczył, d. 8 grudnia, w pałacu swym w Gatchynie, nowomianowanego posła portugalskiego hr. Asevedo, który miał honor wręczyć Jego Cesarskiej Mości swe listy wierzytelne. Tegoż dnia hr. Asevedo miał honor być przedstawionym i Najjaśniejszej Pani.

Mieli szczęście przedstawiać się Najjaśniejszemu Państwu: ambasador ruski w Paryżu, rz. r. tajny baron Mohrenheim i szlachcic Sobański; a nadto Najjaśniejszej Pani miał szczęście przedstawiać się najprzewielebniejszy metropolita kijowsko-halicki, Jaanniczusz.

WIADOMOŚCI BIEŻĄCE.

× Jak się dowiadujemy, wbrew informacjom, zamieszczonym w poprzednim numerze «Kraju», przy ostatecznej redakcji projektu układów celnych między Rosją a Niemcami, cło od węgla kamiennego i koksu, importowanych przez granicę lądową zachodnią, obniżonem zostało o 1 kop. w złocie od puda.

× Jak się dowiadujemy, ministerstwo dóbr państwowych zatwierdziło już jedno z podań III zjazdu górników, co do wydawnictwa z b i o r u p r a w g ó r n i c z y c h i pośrednio górnictwa w Królestwie dotyczących, w dwóch językach, ruskim i polskim. Do wydawnictwa tegoż dołączonem zostanie słownictwo górnictwa polskie.

× W min. Dworu Cesarskiego. M i a n o w a n y: koniuszy J. C. Mości, zawiadujący wydziałem stażennym Dworu Cesarskiego, jen.-lejt. baron Frederiks — pomocnikiem ministra Dworu z prawami towarzysza ministra. W wydziale apanażów. M i a n o w a n y: gubernator chersoński, jen.-maj. Olio — pomocnikiem naczelnika zarządu główn. apanażów. W min. spraw wewn. M i a n o w a n i: pomocnik inżyniera gub. łomżyńskiego, inż. cyw. Przecławski — inżynierem tejże gub.; młodszy inżynier przy rządzie gub. wołyńskim, inż. cyw. Palszau — budowniczym gub. wołyńsk.; radca dworu Raczyński — prezesem ziemstwa gub. smoleńskiej na bieżące trzylecie. P r z e n i e s i o n y: gubernator czernihowski, rzeczywisty radca stanu Wiesiotkin — do gub. chersońskiej. W straży granicznej. M i a n o w a n i: jenerał-majorowie: naczelnik sztabu 4 korpusu armji Stawrowski i pomocnicy inspektora straży granicznej Ozierowski i Kunicki — pierwszy naczelnikiem sztabu oddzielnego korpusu straży granicznej, drugi p. o. pomocnika dowódcy tegoż korpusu, a trzeci zostającym do szczeg. poruczeń przy tymże dowódcy. W min. skarbu. P r z e n i e s i o n y: zarządzający izbą skarb. w Radomiu, szambelan Dworu J. C. M. Manžos — do Rygi.

× «Grażdanin» donosi, że naczelnicy guberni i prowincyj, oraz zwierzchnicy eparchij otrzymali ze strony rządu wyjaśnienie w kwestji wstępowania do wyższych świeckich i duchownych zakładów naukowych młodzieży, która otrzymała średnie wykształcenie, a następnie zajęła posady, uwalniające od rzeczywistej służby w wojsku. Wzmiankowane osoby, zgodnie z obecnem wyjaśnieniem rządowem, chcąc pozyskać prawo wstąpienia do wyższych

zakładów naukowych, powinny nieodzwrotnie odbyć służbę na zajmowanych przez się posadach, w ciągu lat pięciu najmniej; w przeciwnym razie nie mogą liczyć na jakiegokolwiek dodatkowe ulgi co do odbycia powinności wojskowej.

× **W min. spraw wewn.** Mianowani: wice-gubernator kurski *Andrejewski* — gubernatorem czernihowskim; marszałek szlachty pow. wasilowski, gub. kijowski, *Szypowski* — wice-gubernatorem kurskim. **W radzie państwa.** Mianowani: zostający przy zarządzie główn. spanyzów, koniuszy Dworu J. C. M. *Andrejewski* — naczelnikiem drukarni państwa. **W min. sprawiedl.** Mianowani: radca prawny przy Władcy J. C. M. kancelarj, zawiadujący instytucjami Cesarzowej Marii *Borodzin* — członkiem konsultacji przy min. sprawiedl., z pozostawieniem na dotychczasowym stanowisku. **W kontroli państwa.** Mianowani: starszy rewizor w rządzie, izbie kontroli *Stojanowski* — zarządzającym izbą kontroli w Grodnie. Przeniesieni: zarządzający takież izbami: w Warszawie *Minin* i w Grodnie *Bnicki* — pierwszy do Moskwy, a drugi do Warszawy.

× **W celu polepszenia warunków więziennych,** ministerstwo spraw wewnętrznych, jak donosi «Russkaja Zisn», wydało cyrkularz do gubernatorów, zakazujący przyjmowania na służbę do więzień oficerów dymisjonowanych i zostających w zapasie, bez uprzedniego zebrań szczegółowych wiadomości o ich prowadzeniu się i przyczynach wyjścia ze służby czynnej. To samo ma się stosować i do urzędników cywilnych, przy powtórnym przyjmowaniu ich na służbę do zarządów i instytucji więziennych. Cyrkularz ten niewątpliwie wpłynie w sposób dodatni na skład personelu więziennego.

× «Grażdanin» notuje pogłoskę o usunięciu się senatora *Manaseina* ze stanowiska ministra sprawiedliwości, z powodu pogorszenia się stanu zdrowia. Następcą jego ma być sekretarz stanu *Murawjew*.

KRONIKA PETERSBURSKA.

= **Wręczenie medalu.** Podczas obchodu przed dwoma laty adwokackiego jubileuszu prof. *Spasowicza*, uchwalonem zostało wybiecie złotego medalu na cześć jubilata. Medal ten wręczony został w dniu 12 b. m., przez deputację złożoną z kilkunastu osób. Po jednej stronie medalu widnieje popiersie jubilata, odznaczające się wielkiem podobieństwem, po drugiej wieniec z napisem: «*Justitiae vindici*» (szermierzowi sprawiedliwości). Na całość tego pięknego medalu złożyły się talenty dwóch artystów: rzeźbiarza *Piusa Welońskiego* i rytownika *Leop. Steinmana*. Uroczystość wręczenia, na wyraźne żądanie p. *Spasowicza*, miała charakter całkiem prywatny i ograniczyła się do najskromniejszych rozmiarów.

= **Odczyt p. L. Dymyzy.** Docent tutejszego uniwersytetu, pan *Lubomir Dymsza*, miał w d. 13 b. m. w Towarzystwie prawniczym odczyt o ustroju politycznym stanów Massachusets w Ameryce północnej. Prelegent bawił przez pół roku w Stanach Zjednoczonych, i odczyt jego był rezultatem studiów i badań *de visu*. Stan M... (ze stolicą Bostonem) przedstawia bardzo ciekawą organizację polityczną, zwłaszcza pod względem samorządu. P. D. opowiedział historję i prawostan tej organizacji. Decentralizacja szeroko jest zastosowana. Cała waga leży w gminach wiejskich, wzorowo urządzonych. Słaba strona to gminy miejskie, dające pola do nadużyć. Wychowanie elementarne i średnie doskonałe. Wyższego prawie nie ma, a w każdym razie nosi ono charakter najzupełniej prywatny... Zebraniu przewodniczył senator *Jewreinow*. Pośród obecnych zauważyliśmy senatorów: *Koni*, *Golicyna* i *Białostockiego*, prof. *Spasowicza* i wielu wybitnych prawników. P. D. obdarzony został oklaskami, a prezydujący wyraził mu podziękowanie za zajmującą prelekcję.

= **Ludność Cesarstwa.** Według najświeższych wykazów, liczyło Cesarstwo ruskie z początkiem roku 1891 — 119,032,750 mieszkańców. W ciągu r. 1891, 1892 i prawie całego bieżącego, przybyło około 5 mil., cyfra prze- to ludności Cesarstwa z początkiem r. 1894 wynosić będzie mniej więcej 124 mil. W roku 1890 ludność ta wynosiła w 50 guberniach Rosji europejskiej prawie 89 mil., w Królestwie polskiem 8,900,000, na Kaukazie prawie 8 mil., w Syberji trochę więcej niż 4 1/4 mil., w Azji środkowej 6,100,000, w Finlandji 2,380,000. Za lat 40 Cesarstwo ruskie liczyć może około 200 mil. ludności.

= **Mira Heller** zyskała duże powodzenie w partji *Santuzzi*, którą dwukrotnie śpiewała w tygodniu bieżącym w operze Cesarzkiej. Liczne oklaski, wywoływania i bisy były dowodem, że nie tylko świat muzyczny, ale i szersza publiczność zdobyła utalentowaną rodaczką naszą w «Rycerskości wieśniaczej». Kompetentny krytyk «*Journ. de St-Petersb.*» podnosi z uznaniem wokalną i dramatyczną kreację roli przez artystkę naszą.

= **Jubileusz pani Koszewarowej-Rudniewoj** przypadł w tych dniach. Pierwsza to z kobiet w Rosji, która przed laty 25 ukończyła kurs nauk medycznych. Jubilatka dała się poznać wielu pracami lekarskimi i obroną została na członka przez różne stowarzyszenia naukowe. Z pism jej szczególnie jest popularna «*Hygienu organizmu niewieściego*».

= **Ogólne zebranie akcjonariuszów Towarzystwa dróg podjazdowych**, odbyte świeżo, zatwierdziło budowę dróg: berdyczowskiej, szepietowskiej, żytomierskiej, nowogród-wolińskiej, staro-konstantynowskiej i parnawskiej. Nadto zarząd projektuje budowę kilku dróg dojazdowych w Królestwie i w kraju południowo-zachodnim. Zjazd był dość liczny.

= **Z kółka muzycznego.** Podczas dwóch najbliższych sobót, t. j. jutrzejszej (d. 18 grudnia) i pierwszego święta Bożego Narodzenia, zebrań wieczorowych w lokalu kółka nie będzie żadnych. Natomiast na drugi dzień świąt, w niedzielę, d. 26 grudnia, komitet urządza choinkę i wieczór dla dzieci. Mamy nadzieję, że za przykładem roku zeszłego zabawa ta zgromadzi naszą działkę i równie świetnie się powiedzie. Na dzień nowego roku komitet zapowiada duży wieczór tańczący z orkiestrą balową.

= **Odczyt p. M. Szystowskiego.** W dniu 3 b. m., w klubie inżynierów, p. *Mieczysław Szystowski*, naczelnik robót portu windawskiego, odczytał sprawozdanie w ważnej kwestji połączenia kanału augustowskiego z morzem Bałtykiem, celem uniknięcia pośrednictwa Prus w handlu zagranicznym. O sprawie tej pomówimy obszerniej na innem miejscu.

= **Ant. Rubinstein**, jak dowiaduje się «*Journal de St-Petersb.*» z dobrego źródła, opuszcza Berlin w wigilję Bożego Narodzenia st. st. i przybywa do Petersburga. Zabawić tu ma kilka tygodni. Obiecał być obecnym przy repetycjach «*Demona*» w operze włoskiej. Utwór ten wystawionym tam zostanie z udziałem p. *Marceli Sembrich* i p. *Batistini*.

= **Ferje delegatów.** «*Post*» donosi, że delegowani na konferencję handlowe rusko-niemieckie odbyli 10 (22) grudnia ostatnie swe posiedzenie przed świątami Bożego Narodzenia. Delegaci ruscy, z wyjątkiem p. *Timiriazewa*, mają przybyć na święta do Petersburga, ale już 2 stycznia r. p. mają być z powrotem w Berlinie.

= **Artyści opery włoskiej p. Bernarda** zjeżdżać się zaczęli wkrótce na sezon. Koszta ogólne tego prywatnego przedsiębiorstwa obliczone są na 200 tysięcy rubli. Przeszło 3/4 tej sumy pochłonią honoraria dziewięciu głównych osób trupy, z których p. *Sembrich* za 22 występy otrzyma 35,200 rubli, tenor, p. *Marconi*, za sezon — 29,400 rubli. Zaś byle wielkości pp. *Cotogni* i *Notewro* — już tylko po 8,000 rubli.

= **Na posiedzeniu Tow. wstrzemięźliwości**, odbytem 8 b. m., prezydujący, senator *Białostocki*, wygłosił mowę, w której zaznaczył powodzenie, jakiego Towarzystwo doznaje. Według słów mówcy, stanęło już Towarzystwo na pewnym gruncie; na członków

jego podało się wiele osób z wyższemi stanowiskami, w tej liczbie wszyscy ministrowie.

= **Koncert.** Przypominamy, że koncert młodej rodaczki naszej, p. *Ant. Tomkiewiczówny*, odbędzie się dziś, 17 b. m., w sali Tow. kredytowego, przy cennym i zaszczytnym współudziale prof. *Al. Wierzbilowicza*. Szczegóły programu podajemy na innem miejscu.

Do naszych czytelników.

Dzisiejszy Nr. «*Kraju*», oprócz zwykłych działów, zawiera osobny arkusz z 8 prospektami «*Kraju*» na rok 1894. Upraszamy najuprzejmiej szanownych czytelników i przyjaciół naszego pisma, ażeby te prospekty rozpowszechnili między swymi znajomymi, którzy «*Kraju*» nie prenumerują. Prospekty te są ułożone i wydrukowane w taki sposób, że można je z łatwością wyciąć i porozcinać nożyczkami, nie psując zeszytu.

Przed 7 laty zwracaliśmy się w ten sam sposób do naszych czytelników i krok ten przyjęli oni życzliwie. Dziś po raz drugi odwołujemy się do ich pomocy, a czynimy to z następujących powodów:

Od dnia 1 grudnia, czyniąc zadość ciągłym domaganiom się czytelników, rozszerzyliśmy dział literacki do rozmiarów dawnego «*Przeglądu Literackiego*» i zwiększyliśmy objętość «*Kraju*» o półarkusza druku. Reforma ta pociągnie za sobą znaczne zwiększenie kosztów nakładowych. A ponieważ wydawnictwo «*Kraju*», mimo dość znacznego kontyngensu prenumeratorów, zysków nie przynosi, więc, rzecz prosta, tylko w powiększeniu liczby prenumeratorów możemy znaleźć środki dla rozwinięcia i podniesienia pisma w sposób zamierzony.

Piszemy o tem otwarciu, «*Kraj*» bowiem nie jest przedsiębiorstwem finansowem, na zysk obrachowanem. Od czytelników i przyjaciół naszego pisma, od ich poparcia, zależy dalszy krok na drodze rozwoju pisma, przy którymby różnostronne potrzeby i wymagania czytelników mogły być zaspokojone.

Będziemy również wdzięczni naszym czytelnikom, jeżeli raczą zawiadomić nas łaskawie o skutku ich usiłowań i o przyjęciu, jakiego doznał prospekt «*Kraju*». Relacje takie mogą być dla nas pożyteczną wskazówką.

Redakcja «*Kraju*».

KRONIKA WARSZAWSKA.

Do chwili oddawania numeru pod prasę, nie doszły nas korespondencje z Warszawy.

Pożar. W nocy, z d. 20 na 21 b. m., spłonęły położone pod Warszawą za Nową Pragę magazyny warszawskiej intendencji wojskowej. W jednym z magazynów mieściło się zboże, w trzech innych suchary, siano, słoma, oraz sprzęty gospodarcze. Ogień ogarnął wszystkie te budowlę tak szybko, że ratunek, wobec strasznego żaru i braku wody, był niepodobnym. Żołnierze zaledwie uprowadzić zdołali kilkanaście wozów i niewielką ilość worków ze zbożem i pak z sucharami. Przyczyna pożaru niewiadoma.

KORRESPONDENCJA REDAKCJI.

DO REDAKTORA.

Szanowny panie redaktorze!

W Nr. 354 «Kurjera Warszawskiego» zamieszczone zostało, z podpisem W., sprawozdanie z procesu, jaki się odbył d. 1 grudnia w wileńskim sądzie okręgowym, wskutek skargi o potwarz, wytoczonej przezemnie przeciwko p. Leonowi Pusłowskiemu.

Ponieważ w sprawozdaniu tem faktyczna strona sprawy przedstawiona została sprzecznie z istotą mojej skargi, oraz z motywami i brzmieniem wyroku, w sposób ubliżający mojej dobrej sławie, przeto występuję z akcją sądową przeciwko autorowi powyższego sprawozdania. Przedstawiając przy niniejszem kopję mojej skargi i kopję motywowanego wyroku sądowego, odwołuję się do pośrednictwa sz. pana dla skonstatowania tak faktu, że skarga moja została przez korespondenta W. przedstawioną nieprawdziwie, jako też, że wyrok sądu określił oszczerstwa Pusłowskiego w sposób następujący:

«Punkt II. Ponieważ podsądny Pusłowski, oskarżając hrabiego Korwin-Milewskiego w podobnych postępkach, nie przedstawił dla swojego uniewinnienia netylko żadnych dowodów, lecz i żadnych faktów, dających sądowi możebność przejść do wniosku, że kiedykolwiek miały miejsce te czyny, ubliżające honorowi i dobrej sławie hrabiego Korwin-Milewskiego, które mu Pusłowski przypisywał. Punkt III. Ponieważ Pusłowski nie dał też żadnego dowodu, aby mógł on logicznie mieć przekonanie, że wszystko to, co mówił i pisał o hr. Korwin-Milewskim, mogło być prawdziwem. Punkt IV. Ponieważ przy zupełnym braku ze strony Pusłowskiego wszelkich dowodów, są przedstawione ze strony hrabiego Korwin-Milewskiego wręcz przeciwnie natury dowody piśmienne, sąd nie może nie przejść do przekonania, że ze strony Pusłowskiego była świadoma niesprawiedliwość w przypisywaniu hr. Korwin-Milewskiemu czynów, które ten ostatni w skardze swojej wymienił w punktach 4, 5, 6 i 7. Punkt V. Ponieważ takim sposobem fakt szkalowania hr. Korwin-Milewskiego przez Pusłowskiego jest zupełnie dowiedzionym»...

Zwracając się następnie do ustanowienia stopnia kary, której ma podlegać Pusłowski, sąd... przyjmując pod uwagę upór i konsekwencje, z jaką oskarżony, Pusłowski, popełniał przestępstwo szkalowania w całym szeregu różnych oszczerstw, uważałby za odpowiednie zastosować do Pusłowskiego wysokość kary normalną—lecz przyjmując w uwagę... stan jego chorobliwy, który sam Pusłowski zeznaje, i nie mogąc nie skonstatować u Pusłowskiego niezawodności nadzwyczajnej lekkomyślności przy spełnianiu przez niego wyżej wspomnianych karygodnych czynów... Sąd skazuje—etc. etc. (Dalej wyrok postanawia miesiąc aresztu w więzieniu i wydrukowanie wyroku na koszt Pusłowskiego). Co powiedziawszy, od wszelkiej polemiki dziennikarskiej uchylam się stanowczo.

J. hr. Milewski.

Wilno.

Szanowny redaktorze!

Wszyscy, kogo tylko interesuje historia, wiedzą dobrze, jaką wagę posiadają zabytki archeologiczne, wydobyte z ziemi, gdzie spoczywały nieraz lat tysiące. Przedmioty te rzucają jasne światło na takie epoki, o których milczy historia; dawne groby powierzają nam teraz swoje tajemnice, mówią nam jakie ludy zamieszkiwały w danej miejscowości, jaką była ich cywilizacja. Opisy wykopalisk stanowią tym sposobem niejako kronikę zamierzchłych czasów.

Wiele miejscowości w państwie ruskim zostało już pod tym względem zbadane, o Zmudzi jednakże nikt dotąd nie pisał; uczuwając gwałtowną potrzebę zapalenia tej luki, powziąłem myśl dokonania opisu znalezionych wykopalisk w obrębie dawnego księstwa zmudzkiego i pragnąłem przedstawić ukończoną już swą pracę na zjeździe archeologicznym, który ma się odbyć w Rydze w r. 1896.

Ponieważ jednak siły jednego człowieka są zbyt małe, aby podjąć temu zadaniu, przeto zwracam się w imieniu nauki do wszystkich z proś-

bą o łaskawe nadsyłanie mi wiadomości o znajdujących się na Zmudzi kurhanach, horodyszczach, cmentarzyskach pogańskich, sypanych walach, zamczyskach, gorach i miejscowościach, z którymi związane są jakiegobądź legendy o wykopanych kościach ludzkich, o szczątkach zwierząt kopalnych; o wszelkich zabytkach pierwotnego przemysłu z epok: kamiennej, żelaznej i brązowej; o wyrobach ceramicznych z dokładnym ich opisem, wymiarami i dołączeniem, jeśli to być może, ich rysunków lub fotografii, albo, co byłoby najlepiej, samych oryginałów, pod niżej wskazanym adresem. Za co, mając nadzieję, iż głos mój nie będzie głosem wołającego na puszczy, składam zgóry szanownym złomkom szczerą podziękę.

Michał-Eustachy Brensztein.

Telsze, kowieńska gub.

Szanowny redaktorze!

W wydanym niedawno «Upominku», książce zbiorowej na cześć Elizy Orzeszkowej (1866—1891). Kraków. Petersburg. 1893, należy poprawić rażący błąd na str. 116 w wierszach 9—11. Ustęp ten powinien brzmieć jak następuje: «Za największych ludzi w oczach tłumów uchodzą ci, co streszczają w sobie dzikość danej epoki. Napoleon streszczał w sobie dzikość awanturniczą i dezorganizacyjną końca przeszłego i początku bieżącego stulecia, Bismarck zaś—dzikość uorganizowaną innej epoki».

Upraszam łane pisma polskie o powtórzenie tego sprostowania.

J. Baudouin de Courtenay.

Kraków.

OD REDAKCJI.

W. L. Polackowi. Obszernej odpowiedzi pańskiej na króciutką ocenę «Spisu nazwisk szlachty polskiej» umieścić nie możemy, odraczając wypowiedzenie ostatecznego zdania do czasu wyjścia dalszych zeszytów. Chętnie atoli powtarzamy słowa listu pańskiego, że możliwe przypuszczenie kierowania się pobudkami osobistymi w spisywaniu nazwisk jest co najmniej «przedwczesne».

ZDALEKA I ZBLIZKA.

! Ostatni zeszyt «Siewiern. Wiestnika» zawiera następującą notatkę: «Wyszła pierwsza część mów sądowych znanego prawnika i literata W. Spasowicza, stanowiąca tom V kompletnego zbioru prac jego (w języku ruskim). Zawiera ona głośniejsze mowy p. Spasowicza, mogące żywo zainteresować netylko osoby badające kwestje prawne. Są takimi zwłaszcza mowy: w sprawie Heideburowa, z powodu wydanego przezeń przekładu II tomu książki Wundta «Dusza człowieka i zwierząt», z powodu wydania «Listów z Anglii» Louis Blanc'a, w sprawie o zabójstwo von Zoona, w sprawie t. zw. nieczajewskiej i t. d. Jest to książka świetna pod względem wykładu, uderzająca szerokością i głębią erudycji naukowej, jasniejąca śmiałością obrony sprawiedliwości prawnej, umiejętnością bronięcia interesów społecznych wobec prawa. P. Spasowicz—jest adwokatem z przypadku raczej, niż z powołania. W innych warunkach miałby prawo zająć wydatne stanowisko na najwyższych szczeblach samodzielnej działalności publicznej—ze względu na swą namiętną, patetyczną wymowę, na swe wyraźne i określone przekonania, ze względu na cały swój temperament. W skromnym zakresie działalności ruskiego adwokata, w kole, nie mogąc się poszczycić szerokiem wykształceniem, ani świadomością dostateczną potrzeb życia ruskiego, wspaniała postać p. Spasowicza wydaje się czemś obcym. Jest to pisarz, który wszedł na arenę prawniczą pod parciem dążności ku żywej sprawie praktycznej. Jest to uczony, który zapragnął stanąć oko w oko z instytucjami prawnymi kraju, w którym spędził całe swe życie. Nie jest to obrońca spraw obcych, jest to obrońca własnych przekonań, określonych ideałów prawnych, korzystający z życia jedynie, jako z odpowiedniego materiału, tak jak artysta ze swych spostrzeżeń i wrażeń. Nie piszemy artykułu o księdze mów p. Spasowicza, pragniemy jedynie zaznaczyć jej ukazanie się, jako pocieszający fakt naszego życia publicznego; powróćmy do niej, gdy wydanie pism p. Spasowicza zostanie całkowicie ukończonym».

Baltimorska «Polonia» donosi: «Niekiedy nasi rodacy, zrażeni brakiem pracy, wybierają się do Brazylii i to nie pojedynczo, ale w oddziale uformowanym według wszelkich reguł wojskowych, a mającym za cel obronę rządów republikańskich, zagrożonych przez powstańców, którzy, jak wiadomo, chcą wprowadzić napowrót dyktando Don Pedra». Daliby sobie pokój!

! Przemysłowcy polscy otrzymali nagrody na wystawie kolumbijskiej za malowidła na

porcelanie p. Poświk z Warszawy—wystawcy tkanin wiejskich polskich i Księtopolski z Milwaukee za elektryczny przyrząd sygnałowy.

! Korespondenci nasi z Sewastopola i z Jekaterynosławia donoszą o odczytach pani P. Korwin-Piotrowskiej, wygłoszonych w rozmaitych miastach na temat o fachowem wykształceniu kobiet. Pani Piótrowska jest córką Kazimierza Paśieckiego, obywatela z pod Wilna, przyjaciela ludu, który przed uwłaszczeniem uwolnił swoich włościan i pozakładał dla nich szkoły i szpitale. P. Piótrowska powzięła myśl rozpowszechniania idei technicznego wykształcenia kobiet i w tym celu wypracowała normalną ustawę stowarzyszeń technicznych oraz profesjonalnych szkół żeńskich; ustawa ta została zatwierdzoną w dniu 12 lipca 1880 r. Następnie zajęła się badaniem warunków życia robotnicy fabrycznej i o rezultatach swojej pracy miała odczyty w Krakowie i Lwowie. W r. 1889 p. K. P. urządziła w Wilnie wystawę wzorowych prac uczenie szkół profesjonalnych, potem brała udział w rozmaitych kongresach zagranicznych i krajowych. Obecnie znalazła szerokie pole dla swej działalności w odczytach o pracy kobiet.

! **Halera, czy grosz?**—kwestja w sferach urzędowych galicyjskich jeszcze nieodecydowana. Namiestnictwo odniosło się do wydziału krajowego z żądaniem o polecenie wszystkim władzom autonomicznym używania nazwy «halera». Wydział krajowy odmówił jednak temu żądaniu i bardzo słusznie obstaje przy nazwie «grosz». We wszystkich szkołach uczą działość używania wyrazu «halera», gdy poprzednio w tychże samych szkołach pouczano, aby nazywać «grosz». Z tego powodu pisze «Kur. Lw.»: «Gdy się wszczęła ta kwestja, napisaliśmy, aby poczekać, jak lud będzie nazywał. Owóż lud nazwał już dwadzieścia i dziesiątka nikiłowe «guzikami». I tak zostanie».

! Dnia 16 grudnia zmarł w Poznaniu długoletni współpracownik pism miejscowych i autor wielu dzieł historyczno-geograficznych, Edmund Callier. Zmarły pochodził z rodziny niegdyś francuskiej, która, po wydaniu edyktu nantejskiego, osiadła w Polsce; urodził się dnia 2 października 1833 r. i początkowo swe wychowanie zawdzięczał głównie matce, Salomei z Krajewskich. Po ukończeniu trzech klas w gimnazjum niemieckim w Poznaniu, ojciec oddał go na naukę do kupca, ale młody chłopiec, nie mając zamiłowania do handlu, skorzystał z wybuchu wojny szlacheckiej i wstąpił jako ochotnik do wojska pruskiego. Później, przez jakiś czas, pracował w biurach administracyjnych, służył w Algierze, jako szeregowiec, i w roku 1859 wrócił do Poznania, gdzie od r. 1866 zajmował stanowisko administratora «Dziennika Poznańskiego» i poświęcał się pracy naukowej. Najważniejsze dzieła Calliera stanowią monografie powiatów Ks. poznańskiego (1887 roku), «Wojna Bolesława Chrobrego z Henrykiem II pod względem geograficznym» (1887 r.), «Akta grodzkie poznańskie», «Ostroróg» i inne.

! **Aleks. Janiszewski**, b. poddyrektor zakładów Vieille-Montagne w Angleur (pod Liège), następnie dyrektor zakładu metalurgicznego w Aubervillies pod Parwem, zmarł w domu zięcia swego, p. Ludwika Domańskiego, inżyniera w Liège. Urodził się w roku 1828 w Skomorochach, w guberni lubelskiej, żonaty był z p. Klarą Tuez, siostrą pani Malinowskiej, znanej pod pseudonimem Etienne Marcel, autorki uwiecznionego dzieła, pod tytułem «L'Hetman Maxime». Syn zmarłego jest współpracownikiem «Journal des Débats», zaś jedna z trzech córek, panna Klara Janiszewska, głośna pianistka.

! Dotąd nie została załatwiona kwestja prezydentury w wiedeńskim Kole polskiem.

«Szczutek» lwowski tak o tym kłopotie pisze:
«Rozpacz—mówią—któż polskie to, skrzypiące Koło
Nadal smarować będzie na wiedeńskim torze?
Rozglądamy się w lewo i w prawo—wokoło—
A smarować tego nikt znaleźć nie może».

! Korespondent «Warsz. Dn.» donosi z Gali-cji, że wskutek wrogiego uposobienia Koła polskiego względem Czechów, przemysłowcy czescy odmówić mieli udziału w wystawie.

KURJER PRAWNY.

Z SĄDOW.

! Głośna sprawa morderstwa, dokonanego w Warszawie przez Bogusławę Brzezičką, w celach rabunku, zajmowała w tych dniach znowu publiczność warszawską. Brzezička, popełniwszy najprzód rozmaite fałszerstwa wekslowe, zamordowała niejaką Gerlachową, samotnie mieszkającą starszkę, w zamiarze zabrania jej pieniędzy i kosztowności—co się jednak nie udało. Stało się to d. 11 maja roku zeszłego. W końcu stycznia r. b. Brzezička stanęła przed sądem kryminalnym. Odrzucając wnioski obrony, dowodzące,

ze przestępstwo spełnione zostało przez osobę niepożyteczną i wbrew zdaniu biegłych lekarzy, którzy wyrażali przypuszczenie, iż podświadna rzeczywistość chora być może, sąd okręgowy skazał Brzezię na pozbawienie wszystkich praw stanu i zesłanie do robót ciężkich na lat dziesięć. Od wyroku tego założoną została apelacja, a izba sądowa zdecydowała odesłanie Brzezię do szpitala w Tworkach, w celu zbadania stanu władz jej umysłowych. Brzezię zostawiała pod obserwacją w szpitalu dla obłąkanych przez czas od 17 czerwca do 5 października r. b., a rezultat tych obserwacji jest, zdaniem ekspertów, taki, że Brzezię nie cierpiła na moralne zwyrodnienie, że podlega ona hysterji, lecz psychicznie jest zupełnie zdrową. Nie ma żadnych zasad dla przypuszczenia, aby w czasie spełnienia przestępstwa, fałszerstw i zabójstwa, Bogusława Brzezię była warjatka, niepożyteczna, lub też znajdowała się w stanie chorobliwym, doprowadzającym ją do zboczenia umysłowego. Sąd, po trzydniowych rozprawach, wydał wyrok następujący: Uznając skargę apelacyjną Bogusławy Brzezię za bezzasadną, izba sądowa postanowiła: zaskarżony wyrok sądu okręgowego w mocy swej utrzymać, pozostawiając skargę apelacyjną bez skutku. Wyrok sądu okręgowego z d. 4 lutego r. b. brzmiał jak następuje: szlachciankę Bogusławę, córkę Józefa, Brzezię, po pozbawieniu wszystkich praw stanu, zesłać do robót ciężkich na lat 10, a następnie osiedlić ją w Syberji na zawsze.

W sądzie okręgowym mohylowskim w ciągu czterech dni, od 12 do 15 listopada włącznie, rozpatrywaną była zgrozą przejmująca sprawa mieszczan Meljancowa, Awerjanowa i Kurbatowa, oskarżonych o gwałt, torturowanie i zabójstwo, dokonane na osobie Anny Bielousowej. Świadców 49, obrońca umyślnie sprowadzony z Moskwy, adwokat Kierzin. Oskarżony starzec 72 lat, sąd przy drzwiach zamkniętych. Wyrokiem sądu Meljancow skazany na 15 lat robót ciężkich; wszakże z powodu, że od chwili spełnienia zbrodni upłynęło lat 3, i że Meljancow obecnie ma 72 lata, przełożono tę karę na dożywotnią deportację do Syberji. Zaś Awerjanowa, współuczestniczka zbrodni, ze względu, że szczerze się przyznała, i że działała z namowy Meljancowa, skazano na 8 lat robót ciężkich, a Kurbatowa na 4 lata robót ciężkich.

Skarga Cyona, byłego dyrektora banku handlowo-komisijnego, na rozporządzenie prokuratora, nakazujące osadzenie Cyona w więzieniu, została przez izbę sądową pozostawiona bez skutku. Jednocześnie komisja rządowa sprawdziła zupełną niewyplacalność Towar. «Rosjanina». Mając to na względzie, ministerstwo spraw wewnętrznych i finansów postanowiły zlikwidować interesy «Rosjanina».

OGÓLNE.

Działalność kasacyjnego departamentu karnego rządzącego senatu w roku 1892 przedstawia się w rozmiarach następujących: w roku sprawozdawczym weszło do departamentu spraw 7,949, a mianowicie: 2,328 apelacji od wyroków sądów ogólnych, 4,557 od wyroków sądów pokoju i 1,064 wniesionych z innych źródeł, czyli o 350 spraw mniej, aniżeli w r. 1891. Różnica ta prawie wyłącznie dotyczy rubryki wyroków sądów pokoju, które stopniowo są znoszone w guberniach, gdzie, według prawa z dnia 12 lipca 1889 roku, wprowadzono instytucję naczelników ziemskich. Z liczby tych spraw rozstrzygnięto 8,200, tak, że w dniu 1 stycznia r. 1893 pozostało do rozstrzygnięcia 1,784 sprawy, licząc w to 780 wniesionych w ciągu grudnia; w porównaniu z rokiem poprzednim liczba spraw nierozstrzygniętych mniejszą była o 251. Z liczby rozpatrywanych 2,167 wyroków sądów ogólnych skasowano 234, to jest 11½%; największy procent (15) wypada na okręg saratowski, najmniejszy zaś (5) na okręg tyfliski. Na 5,055 wyroków sądów pokoju skasowano 1,011, to jest 20%; największy procent z okręgu warszawskiego (25), najmniejszy z moskiewskiego (11½%).

Przewodniczący w II departamencie senatu, senator Jesipowicz, z okoliczności jubileuszu pięćdziesięcioletniej służby, mianowany został rzeczywistym radcą tajnym. W departamencie II skoncentrowane są wszelkie spory, wynikające pomiędzy włościanami a dominjami *ex re* uregulowania wzajemnych stosunków. Przewodniczenie w tym departamencie miał sobie powierzonym jubilat, jako długą służbą doświadczony specjalista, który, pomiędzy innymi, uczestniczył w pracach, dotyczących ogólnego pomiaru prowincyj zachodnich.

NOMINACJE.

Mianowani: prezes depart. izby sądowej w Petersburgu, rzecz. radca stanu Molczewski — senatorem w krymin. dep. kasac. senatu; członek izby sąd. w Petersburgu, Dieniszenko — prezesem sądu okr. w Woroneżu; podprokurator przy izbie sąd. w Kazaniu Hasenwinkel i członek samar-

kandzkiego sądu prowinc. Maliszewski — członkami izb sąd. pierwszy w Kijowie, drugi w Kazaniu; podprokurator w Nowoczerkasku Naierocki i sędzia śledczy rew. 2 m. Wilna Kwasznin-Samarin — członkami sądów okręgowych: pierwszy w Sumach, drugi w Siedlecach. Przeniesieni: członkowie sądów okręgowych: niżegorodzk. Sacharow i kamieniec-podolski. Benediktow — jeden na miejsce drugiego, na własne żądanie. Zatwierdzone: dotychczasowy prezes sądu handl. bessa-rabskiego Więkowski — jeszcze na dalsze czterolecie.

KURJER KOŚCILENY.

Z WATYKANU.

Deputacje katolickiego rzymskiego Towarzystwa, w liczbę około 15,000 osób, asystowały w niedzielę przed południem w bazylice św. Piotra mszy, celebrowanej przez papieża. Po mszy zasiadł papież na tronie. W odpowiedzi na adres, odczytany przez ks. Massino, msgr. Radini odczytał alokucję papieżką. Ojciec święty przypomina w alokucji, że Boska Opatrzność chciała, aby w Rzymie pogańska wspaniałość ustąpiła wspaniałości chrześcijańskiej; daremnie krzyżowanoby drogi Opatrzności zamiarem odnowienia wspaniałości pogańskiej i pozbawienia Rzymu owego djadem, nadanego mu ręką świętego Piotra. Pomiędzy obecnymi zauważono 14 kardynałów, dalej ambasadorów Hiszpanji, Portugalji i Austro-Węgier, oraz agenta ruskiego Izwołskiego. Oibrymi tłum wznosił na cześć papieża głośne okrzyki przy pojawieniu się jego i wówczas, kiedy siedząc na *sedia gestatoria* kościół opuszczał. Papież wygląda bardzo dobrze i cieszy się wybornym zdrowiem, nie okazywał ani śladu zmęczenia, pomimo, iż uroczystość trwała dwie godziny.

DJECEZJE.

Ze Smoleńska piszą do nas: Z życia tutejszych parafian zaznaczyć należy bardzo znaczne i rap-towne powiększenie ich liczby w czasach ostatnich. Wobec zwiększonej ilości parafian, szczupły kościół nasz, obliczony pierwotnie na osób kilkadziesiąt, nie tylko w czasie dorocznych uroczystości, ale nawet i w zwykłe niedziele nie może pomieścić pobożnych; rozszerzenie więc obecnego kościoła, lub wzniesienie nowego, staje się nagłą potrzebą. Grono smoleńszczan, pod przewodnictwem ks. D., gorąco zajęło się tą kwestją, ponieważ jednak majątek kościelny jest bardzo szczupły, zamierza więc udać się do ofiarności ogółu parafian. Zbieranie składek jest bardzo utrudnione, gdyż parafia obejmuje wszystkie 12 powiatów guberni, mnóstwo więc katolików, mieszkających o wiorst kilkadziesiąt, zaledwie co lat kilka bywa w kościele. Otóż przedewszystkiem należałoby utworzyć komitet, złożony z mieszkańców rozmaitych powiatów, którzyby zbierali składowe, urządzali zabawy, koncerty, loterie fantowe i wogóle zbierali ziarno do ziarnka. W każdym razie, wielki czas już przystąpić do dzieła, które wszyscy powitają z życzliwym «Szczęść Boże!» M. Z.

Do banku państwa w ciągu ostatnich dwóch tygodni wpłynęło przeszło 240 tys. rubli, przeniesionych z banków włoskich. «Kapitały te należą do majątku państwa, podług informacji «Kijewsk. Słowa», do wielu osób duchownych wyznania rzymsko-katolickiego, które trzymały swe fundusze w bankach rzymskich jeszcze od siódmego dziesięciolecia; obecnie zaś, z powodu paniki bankowej we Włoszech, przeniesione zostały te kapitały do ruskiego banku państwa.

Ks. Juwenalis Wesołowski, proboszcz parafji Witów w diecezji kujawsko-kaliskiej, zakończył życie w Warszawie dnia 13 grudnia, przeżywszy lat 77.

ZAGRANICZNE.

Pod tytułem «Konferencja biskupów», przynosi «Pos. Ztg» wiadomość, według której w przyszłym miesiącu mieli zjechać do Poznania księżę biskup krakowski kardynał Dunajewski, księżę biskup wrocławski kardynał Kopp, oraz biskupi warmiński i gnieźnieński (zapewne ma być chełmiński?) «Jaka to konferencja — pisał «Dz. Pozn.» — mają ci dygnitarze kościoła odbyć z naszym najprz. ks. arcybiskupem, «Pos. Ztg» nie umie powiedzieć i słusznie, bo jeśli przyjadą, nie może być mowy o żadnej konferencji, tylko o spełnieniu prostego aktu grzeczności, o rewizytowaniu naszego arcybiskupa, który, jak wiadomo, wszystkim wymienionym dostojnikom kościelnym, po objęciu swych rządów nad naszymi archidiecezjami, poskładał wizyty.

Ks. Antoni Stankowski, kanonik gremialny lwowski, zakończył życie we Lwowie.

KURJER SZKOLNY.

Ze szkółek miejskich.

Miesięcznik pedagogiczny petersburski «Ruszkaja Szkoła» w N-rach 5—8, b. pomieścił bardzo ciekawą pracę p. N. Byczkowa p. t. «Rezultaty zapisów dzieci do szkółek miejskich w Moskwie, Warszawie i Odesie», z której przytaczamy niektóre szczegóły. Artykuł swój p. B. oparł na urzędowych statystycznych danych, dotyczących lat 1890—91 roku szkolnego. Dowiadujemy się ztąd, że gdy w Moskwie istnieje szkół 83, a w Odesie 50, Warszawa ma ich tylko 43, a w tem jeszcze 10 żydowskich chederów; stosownie do tego i uczniów liczy najmniej Warszawa, bo tylko 2,646 i stosunek ich procentowy do liczby ludności jest niezmiernie mały: w Moskwie na 1,000 mieszkańców przypada 13 uczniów, w Odesie 12, a w Warszawie tylko 5. Odpowiednio do tego i wydatki na szkoły stopniują się w ten sam sposób, gdyż pierwsze miasto poświęca na ten cel 377,813 rs., drugie 133,902 rs., trzecie zaś tylko 52,000 rs. Stosunek uczniów do uczennic w Warszawie jest prawie równy, wyznaniowy zaś przedstawia się w sposób następujący: prawosławnych było 4%, katolików—74,7%, protestantów—0,7%, żydów—20,5%, innych wyznań — 0,1%. Ze względu na pochodzenie, największy procent przedstawiają dzieci mieszczan—76,9, oraz włościan—13,1, podczas gdy inne stany mają bardzo nieznaczne odsetki. Względnie do innych dwóch miast, więcej w Warszawie wstępuje do szkoły dzieci 9- i 10-letnich, aniżeli młodszych i starszych, podczas gdy w Moskwie i Odesie największy procent przyjmowanych do szkoły przypada na dzieci 8-letnie. Za to Warszawa odznacza się daleko większą ilością kandydatów do tych szkółek, którzy umieją czytać i pisać, albo przynajmniej tylko czytać: stosunek procentowy w trzech tych miastach jest następujący: w Moskwie: analfabetów—58,4%, umiejących czytać—10%, um. czytać i pisać 31,6%; w Odesie: pierwszych—69,4%, drugich—5,5%, trzecich—25,1%; w Warszawie zaś: pierwszych—23,1%, drugich—24%, a trzecich aż—52,9%. To dowodzi, że więcej niż połowa dzieci wstępujących w Warszawie do szkółek miejskich, otrzymuje pierwsze nauki w domu; prócz tego, p. B. przypuszcza tutaj i wpływ wyznania, gdyż analfabetów żydów, chcących wystąpić do szkoły, było 34%, chrześcijan zaś tylko 15,1%.

Ciekawą również rzeczą jest wiedzieć, dlaczego jedne dzieci dostają się do szkoły, inne zaś nie osiągają tego celu? Po największej części nauczyciele objaśniają to «brakiem miejsca», ale to nie tłumaczy wszystkich wątpliwości. P. B. wpadł na dobry pomysł rozstrzygnięcia tej kwestji i doszedł względem Warszawy do następujących rezultatów: do szkółek warszawskich chętniej przyjmują: chłopców, dzieci, pochodzące z klas uprzywilejowanych, z rodzin zamożniejszych, umiejące czytać i pisać, choć nawet i z tych sześciuśmiuśmiu mała tylko częśćka znajduje miejsce w szkołkach. Brak miejsca istotnie dotkliwie uczuć się daje wszędzie, a najbardziej w Warszawie; p. Byczkow oblicza, że potrzebaby nowych szkół założyć w Moskwie—15, w Odesie—18, a w Warszawie—39, żeby dać możność wszystkim dzieciom korzystania z nich, nizki zaś stopień nieubożności szkółek warszawskich p. B. przypisuje tej okoliczności, że obowiązek czuwania nad ich rozwojem włożono tylko na magistrat, z usunięciem zupełnem miejscowej ludności od współudziału w tym kierunku.

KRAJOWE.

Z Kowna piszą do nas: Bibliotek ludowych w guberni kowieńskiej otwarto już 61, czyli zaopatrzono w nie prawie trzecią część istniejących szkółek. Katalog, ułożony przez dyrekcję szkół ludowych, obejmuje dzieła treści religijno-moralnej, historycznej, geograficznej i przyrodniczej, oraz zyciorysy, powieści, opowiadania i bajki; na dział rolniczo-gospodarczy zwrócono pilną uwagę. Katalog ten, z rozkazem pana gubernatora, rozesłano instytucjom włościańskim i urzędowi gminnym. Jednocześnie tak dyrekcja wypracowała, zatwierdzony już obecnie przez p. kuratora, specjalny regulamin w sprawie utrzymywania tych bibliotek ludowych i korzystania z nich. Według tego regulaminu, biblioteki ludowe zakładają się «w celu rozpowszechnienia wśród ludności wiejskiej umiejętności czytania po rusku», tudzież wiadomości pożytecznych i «pojęć prawidłowych». Źródła utrzymania bibliotek są następujące: a) sumy, asygnowane corocznie przez gminy na «kapitał szkolny»; b) rezydent roczny szkół parafialnych; c) zapomoga — w razie potrzeby — od okręgu naukowego; i d) ofiary prywatne, wszakże książki można składać

w darze tylko za pozwoleniem dyrekcji. Dozór nad bibliotekami należy do okręgowych inspektorów szkolnych. Warto jeszcze nadmienić, że już od r. 1864 przy szkołach parafjalnych, a potem i innych, istniały małe biblioteczki szkolne, złożone z podręczników i książeczek dziecięcych; na ich utrzymanie od r. 1870 do r. 1892 wydały gminy 40,072 rs., dyrekcja zaś 2,970,5 rs.; przysłała znaczna ilość książeczek ludowych przysłał p. kurator okręgu naukowego. Przy 9 szkołach parafjalnych i ludowych istnieją t. zw. «składy książek», w celu taniej sprzedaży ludowi podręczników oraz dziełek, uznanych «za pożyteczne». Z tych składów w ciągu 20 lat ostatnich sprzedano książek za 14,889 rs., czyli rocznie za 782,1 rs.; «w ostatnich jednak czasach suma, otrzymana ze sprzedaży, nie sięgała 500 rs. rocznie».

Czwarty już rok wychodzi w Petersburgu, pod redakcją J. Gurewicza, miesięcznik pedagogiczny p. t. «Russkaja Szkoła». Każdy numer tego pisma, formatem i objętością przypominającego «Bibliotekę Warszawską», zawiera w sobie oprócz wiadomości urzędowych, dotyczących się przeważnie szkół średnich i niższych, cały szereg artykułów, pisanych przez specjalistów, pedagogów z zawodu, których prace nieraz są bardzo pouczającymi dla tych, co mają z dziećmi do czynienia. Pomijając beletrystykę i artykuły pedagogiczno-historyczne, znajdujemy tu tak interesujące prace, jak np. «O literaturze pozaklasowej uczniów», gdzie autor, pan Nizłobin, opowiada bardzo ciekawe szczegóły o utworach, przepisanych z własnego popędu lub komponowanych przez młodzież, jak: «Charakterystyki uczniów», «O reformach szkół średnich w Bawarii», «O kształceniu kobiet w Stanach Zjednoczonych», «O stosunku rodziny do szkoły», «Rezultaty zapisów dzieci do szkół miejskich w Moskwie, Odesie i Warszawie» i wiele innych, z którymi warto byłoby się zapoznać.

P. X., w gazecie «Russkaja Żizn», ogłasza list otwarty, poruszający kwestję wolnych słuchaczy w uniwersytetach. Zaznaczywszy na wstępie, że trzy czwarte młodzieży, docierającej do instytutów, odpada na egzaminach konkursowych, że wśród inteligencji znajduje się znaczna ilość ludzi, nawet posiadających dyplom uniwersytecki, którzy jednak pragnęliby korzystać z wykładów specjalnych, dochodzi do przekonania, że bardzo wielu chciałoby zapisać się na wolnych słuchaczy, a tymczasem wrota uniwersytetów są dla nich zamknięte. Przyczyną tego jest okoliczność, że, według przepisów, wolnym słuchaczem może zostać tylko człowiek mający stanowisko określone; ten jednak warunek jest tak elastyczny, że można go zawsze na niekorzyść kandydata wyłomaczyć. Zamiast więc tego — zapytuje p. X. — czyby nie było lepiej określić ściśle pewien stopień wykształcenia, któryby kandydatowi nadawał prawo zapisania się na wolnego słuchacza?

Tygodnik «Niedziela» zamieszcza list pewnego «profesora», powstający na praktykowany w ruskich uniwersytetach system honorarjów dla profesorów i prywat-docentów. System ten, zdaniem autora listu, bynajmniej nie jest sprawiedliwym, gdyż nie jest równomiernym; a przeto nie jest w stanie spełnić swego zadania, jakim jest polepszenie bytu materialnego profesorów. Autor zwraca uwagę, że filologowie otrzymują zaledwie dziesiątki rubli za taką samą pracę, za jaką prawnicy i medycy dostają ich tysiące. W konkluzji autor domaga się zniesienia powyższego systemu.

Ewangelicka gmina w Kijowie uzyskała pozwolenie na założenie z własnych funduszy 7-klasowej szkoły realnej z programem i prawami szkół rządowych; gmina będzie wybierać nauczycieli i przedstawiać ich ministerstwu oświaty do zatwierdzenia. M. T.

ZAGRANICZNE.

Niedawno w Bernie szwajcarskim profesor miejscowego uniwersytetu, znakomity ginekolog p. Müller, miał odczyt na temat: «Czy należy kobietom poświęcać się medycynie?». Jakkolwiek prelegent był zdania, że najważniejszym obowiązkiem każdej kobiety jest macierzyństwo i zajęcie się własnym domem, to jednak, ze względu na warunki ekonomiczne, uznał potrzebę rozszerzenia zakresu działalności kobiecej i nie zgodził się z tymi, którzy uważają medycynę za przedmiot niedostępny albo nieodpowiedni dla młodych adeptek. W niektórych wypadkach kobieta-lekarz może oddać daleko większe usługi ludzkości niż mężczyzna, z drugiej zaś strony zajęcie się tą nauką nie wywołuje zaniku tak zwanej «kobiecości» i studentki medycyny, zarówno jak i panny wychowujące się w domu rodzicielskim, nie okazują bynajmniej niechęci zasadniczej względem małżeństwa. Prócz tego prelegent pouczał swych słuchaczy, że dotychczas studentki bardzo nieznacznie ustępują studentom i że niejaka niższość pod tym względem kobiet należałoby przypisać raczej niedostatecznemu ich przygotowa-

waniu, aniżeli brakowi zdolności. Pomimo tego wszystkiego, prelegent opierał się głównie na gruncie ekonomicznym, co nie przedstawia nic dziwnego, gdyż, jak pisał o tem do «Niedzieli», w Szwajcarii pogląd taki jest panującym: kobiety tam zajmują z konieczności najrozmaitsze stanowiska biurowe, służbowe, handlowe, ale na znaczną ilość studentek: rosjanek, polek, francuzek, angielskich, serbek, bułgarek, kroatów i nawet amerykańskich, jednych tylko szwajcerek jest homeopatyczna doka. Nie miłość więc nauki, ale czysto względy ekonomiczne zmuszają tamtejsze kobiety do szukania pracy po za obrębem ogniska domowego.

KRONIKA POŚMIERTNA.

Biernacki Konst., lat 70, b. urzędnik sądu gub. radomskiego — w Warszawie, 11 grudnia.

Bobrowski Józ., lat 73, ob. ziemski — w Lublinie, 19 grudnia.

Chrostowski Wacł., lat 44, urzędnik dróg żel. połudn.-zachodnich — w Warszawie, 19 grudnia.

Fillebornowa Antonina, artystka teatrów warsz. — w Warsz., 22 grudnia.

Florkiewiczowa Aleks. (z Deskurów), lat 70 — w Krakowie, 9 grudnia.

Gaczeński Józ., ogrodnik miejski m. Radomia, jubilat — w Radomiu, 19 grudnia.

Gołębiowski Adam, lat 63, pomocnik naczelnika pow. suwalskiego — w Kijowie, 25 listopada.

Hollak Józ., lat 42, doktor med., lekarz ziem. pow. dmitrowsk. gub. kursk. — w Dmitrowie, 18 listopada.

Jasiński Jan, lat 75, ob. miasta Warszawy — tamże, 19 grudnia.

Jastrzębowska Józ., lat 53, żona zasłużonego agronoma — w Warsz., 17 grudnia.

Kociotynski Teod., lat 80, magik i prestidigitator — w gub. taurysk., 29 grudnia.

Loewe Wład., lat 51, inżynier, dyrektor radnierni kijowsk. — w Kijowie, 29 grudnia.

Opaliński Tyt., lat 48, urzędnik izby skarb. w Suwałkach — tamże.

Pagowska-Pobóg Michałina, lat 82, obywatelka ziemska — w Warszawie, 17 grudnia.

Rybaczek Teod., lat 83, emeryt, ob. m. Warszawy — tamże, 16 grudnia.

Sypniewski Stan., urzędnik drogi żel. iwano-grodzko-dąbrowsk. — w Radomiu.

Ward Wilh., lat 70, były urzędnik drogi żel. warszawo-wiedeńskiej — w Warszawie, 8 grudnia.

Zagórski Aleks., lat 76, emeryt — w Warszawie, 14 grudnia.

DONIESIENIA.

OD ADMINISTRACJI.

Nr. dzisiejszy jest przedostatnim z roku bieżącego. Nie chcąc narażać się zarówno na zarzuty narzucania się, jak i na straty materialne, odstąpiliśmy od rozsyłania «Kraju» na rachunek. Pragnących pismo nasze regularnie otrzymywać, prosimy o wczesne nadesłanie przedpłaty, albo upoważnienie nas listem otwartym do pobrania opłaty za zaliczeniem pocztowym (nałożennyj płatież). Manipulacja ta kosztuje to samo, co przesłanie listu pieniężnego do Redakcji.

Firma istnieje od r. 1842.

Nagrodzona 22 różnymi dyplomami honorowymi i medalami na wystawach w Chicago, Paryżu, Marsylii, Londynie, Wiedniu, Hadze, Brukseli, Gandawie, Moguncji, Petersburgu, Moskwie, Smoleńsku i Warszawie.

FABRYKA PAROWA (312-3-1)

PIERNIKÓW, CZEKOLADY, ŚWIEC I WYROBÓW Z PSZCZELNEGO WOSKU,

oraz

SKŁAD ŚWIEC STEARYNOWYCH JANA WRÓBLEWSKIEGO

w Warszawie, ul. Kapitułna 8, telefonu № 406.

Filje: Nowy-Swiat № 33, Marszałkowska № 153.

● Handlującym odstępuje znaczny rabat. ●

Cenniki na żądanie wysyła gratis i franco.

Miód i wosk skup. i sprzed. po cenach bieżących.

W piątek, 17 b. m., w sali miejskiego Towarzystwa kredytowego odbędzie się

KONCERT

ANTONINY TOMKIEWICZ,

przy łaskawym współudziale prof. A. WIERZBIŁOWICZA i A. ZABŁA, solisty Jego Ces. Mości.

ODDZIAŁ I.

- 1) Nokturn ..... Poppera.
P. Wierzbilowicz.
- 2) Arja z opery «Cyd» ..... Massenet.
P. Tomkiewicz.
- 3) Wątpliwość, romans ..... Glinki.
Pp. Wierzbilowicz i Zabel.

ODDZIAŁ II.

- 4) Cantabile ..... Cui.
P. Wierzbilowicz.
- 5) a) Bollero ..... Delibes'a.
b) Mazurek ..... Szopena.
P. Tomkiewicz.
- 6) «Ave Maria» ..... Gounod.
P. Tomkiewicz, Wierzbilowicz i Zabel.

Akompanjować będzie p. Erazm Dłuski.

Bilety są do nabycia w składzie nut Johansena (Nowski 44) i u wejścia na salę.

JAN ZIEMSKI, Długa 46 w Warszawie, poleca w wielkim wyborze: zaprzęgi, siodła, przyrządy do ujeżdżania koni, kufry, walizy i wszelkie wyroby w tym zakresie. Cenniki wysyłam gratis. (309-10-1)

Siodła i uprząże wyrabia specjalnie Adam Zawadzki, Warszawa, Królewska 6. (267-10)

EKONOMISTA.

NOWY TYP SKŁADÓW ZBOŻOWYCH.

Sprawa budowy składów zbożowych coraz wyraźniej wchodzić zaczyna w nową fazę swego rozwoju, fazę bezwarunkowo doniosłego dla rolnictwa znaczenia. Przed niedawnym czasem zaznaczyliśmy na tem miejscu istniejący projekt wzniesienia, kosztem skarbu, elewatorów i składów, stosunkowo niewielkich rozmiarów, w Brześciu i Chełmie, dla skupiania tu zboża z pobliskich okolic. Z drugiej strony, zarząd kolei połudn.-zachod. przystąpił do organizowania na swych stacjach magazynów zbożowych typu nader uproszczonego, które, kosztując niewiele, pozwalają zniżyć opłatę składową do możliwego minimum. Składy takie, stawiane na wolnych placach stacyjnych i całkiem niezależne od magazynów, przeznaczonych na inne towary, zdawane do wysyłki na danej stacji, są właściwie rampami krytymi, na których podłodze drewnianej zboże w workach układa się warstwami, następnie obszywa się opkami lub rogożami i przykrywa z wierzchu dla zabezpieczenia od zmian atmosferycznych. Koszt utrzymania redukuje się tu dla drogi żelaznej prawie wyłącznie do urządzenia dozoru nad zbożem, wskutek czego i składowe nie przewyższa 1/3 kop. od puda na miesiąc. Pobliscy rolnicy zwożą tu zboże, które następnie, w miarę potrzeby i życzenia, ekspedują dalej koleją. Najdłuższy termin magazynowania wynosi 5 1/2 miesięcy. Na zboże, złożone w składach rzeczonych, wydają się pożyczki na zasadach ogólnych. Składy te zdają się mieć przyszłość przed sobą, mimo bowiem, iż urządzone zostały dopiero na kilku stacjach, przechowywało się tu już zboża do pół miliona pudów.

Na jednej również ze wschodnich kolei Cesarstwa, mianowicie na riaziańsko-uralskiej, oprócz czterech większych składów z elewatorami, egzystujących w punktach ważniejszych i ześrodkowujących zboże, okoliczne i dalsze (w Riazsku, Kozłowie,

Lebiediani i Dankowie), funkcjonuje jeszcze, jak dowiadujemy się z memoriału, wystosowanego przez zarząd drogi rzeczonoj do odbytego w jesieni r. b. w Saratowie zjazdu rolników Rosji południowo-wschodniej, 26 magazynów pomniejszych, urządzonych odpowiednio dla przechowywania zboża i innych towarów, za nader niską opłatą. Przedstawiciel drogi pomienionej na tym zjeździe zwrócił się do zebranych rolników z propozycją zawiązywania spółek z obywateli, mieszkających w promieniu danego składu kolejowego, celem eksploatacji tych ostatnich i organizacji handlowej, zgodnej z interesami ziemianstwa.

Wszystkie te objawy pojedyncze znamionują pewien, krystalizujący się już ostatecznie w praktyce życiowej zwrot w sprawie budowy i eksploatacji składów zbożowych. Zwrot ten polega na zmniejszeniu rozmiarów składów, przy jednoczesnym powiększeniu ich ilości, na zbliżeniu ich do miejsca produkcji zbożowej.

W pierwszej dobie rozwoju magazynów zbożowych, pod wpływem zwłaszcza olbrzymich tego rodzaju urządzeń amerykańskich, powstały przede wszystkim stosunkowo wielkie składy zbożowe wewnątrz państwa, jak na przykład w Jelcu, tudzież w miastach portowych. Wobec oddalenia punktów produkcji od miejsca składu, ten ostatni przybrał charakter wyłącznie prawie handlowy. Z dobrodziejstw składu, nad którymi, jako nad rzeczą ogólnie znaną, rozszerzać się nie będziemy, korzystał głównie i bezpośrednio kupiec zbożowy, a pośrednio jedynie i bodaj w nieznacznej mierze producent, rolnik.

Do rzędu takich czysto handlowych składów zbożowych należy, między innymi, i magazyn, egzystujący przy stacji Praga kolei terespolskiej. Magazyn ten, wykonany w r. 1882, funkcjonował żywiej, jako skład zbożowy, w najpierwszych czasach swego istnienia i potem w ciągu czterech lat ostatnich. Pomiedzy r. 1890 a 1892 przez skład ten przechodziło rocznie od 1 do 2 mil. pudów zboża i, nadto, bardzo poważne ilości produktów młynarskich. Wszystkie te transporty jednak przybywały tu ze stron dalekich. Kupcy zbożowi, korzystając z dogodności położenia Warszawy, jako znacznego miejsca konsumpcji i jednocześnie punktu, blisko położonego od tak poważnego rynku zbożowego międzynarodowego jak Gdańsk, oraz od szlaskich wielkich młynów, przetwarzających zboże dla Niemiec, zatrzymywali chętnie transporty swoje w magazynach terespolskich, w oczekiwaniu chwili najdogodniejszej dla sprzedaży zboża, bądź na spożycie wewnętrzne, bądź na wywóz zagranicę. Rolnictwo miejscowe jednak w obrotach tych bezpośrednio żadnego nie przyjmowało udziału.

Nowy typ magazynu zbożowego uprzyścipleni właśnie korzystanie z niego sferom czysto rolniczym. Zamiast spieszyć się ze sprzedażą plonu zaraz z jesieni, rolnik, zwiózłszy zboże do składów stacyjnych, otrzymywałby od instytucji kredytowych zaliczki i następnie już spokojnie mógłby oczekiwać na najstosowniejszą dla sprzedaży chwilę. Agentem jego byłby tu urzędnik kolejowy (np. naczelnik stacji), który prowadziłby za niego pertraktacje przedwstępne ze zgłaszającymi się kupcami i w razie prawdopodobieństwa transakcji, dawał znać o takowej. Nie ulega wątpliwości, iż pokrycie kraju siecią podobnych składów zbożowych, znakomicie ułatwiłoby i całą manipulację handlową; magazyny lokalne byłyby pierwszym eta-

pem, przez który zboże od rolnika przechodziłoby do rąk kupca, i następnie, wszedłszy do wielkich składów zbożowych, stawało się już przedmiotem obrotów handlowych w szerokim tego słowa znaczeniu.

Dałoby to w rezultacie sprawiedliwszy rozkład zysków pomiędzy wytwórcą zboża a pośrednikiem w dostarczaniu takowego ostatecznemu spożywczy, a nadto wprowadziło pewien ład w całej manipulacji handlowej i przewozowej. Obecnie, zazwyczaj, całe masy zboża bywają rzucane na rynki zaraz z jesieni. Oprócz nadmiernej obniżki cen, powoduje to jeszcze różne trudności techniczne, których następstwem bywają, jak w roku bieżącym, niejednokrotne zatrzymywania transportów w drodze. Cierpią na tem bezwzględnie tak koleje, jak i handel, lecz bodaj ostatecznie odbija się to najbardziej na rolniku, który, z uwagi na te wszystkie, zdarzyć się mogące ewentualności, brane, naturalnie, w rachubę przez kupca, zadawałniać się musi mniejszą za produkt swój ceną.

Poprzestajemy na teraz na tem ogólnikowym zaznaczeniu nowego i nader pomyślnego zwrotu w ważnej sprawie budowy składów zbożowych, mając nadzieję do kwestji tej powrócić jeszcze w następstwie, ze względem na najbliższą nas obchodzącą okolicę i warunki.

Śl.

Dla urzędników głównego Towarzystwa.

Akcyonariuszom głównego Towarzystwa dr. żel. rus. dozwolono 1 mil. rubli z ceny wykupnej użyć na gratyfikacje. Pierwotnie w łonie Towarzystwa zamierzano podobno 400 tys. rubli rozdzielić pomiędzy członków rady, z których każdy, w ten sposób, otrzymałby po 50 tys. rubli, resztę zaś oddać urzędnikom zarządu centralnego. W następstwie jednak postanowienie to pierwotne uległo zmianie o tyle, iż na wynagrodzenie członków rady przeznaczono 300 tys. rubli, pozostałe zaś 700 tys. rubli mają być rozdzielone pomiędzy wszystkich urzędników Towarzystwa, nie wyłączając i pełniących obowiązki służbowe na liniach.

Gratyfikacja ta, jak nas zapewniali ze źródła kompetentnego, nie ma nic wspólnego z odszkodowaniem, jakie przypada tym z urzędników głównego Towarzystwa, którzyby, wskutek przejścia dróg tych do skarbu, spadli z etatu. Według obowiązujących pod tym względem przepisów, Najwyżej zatwierdzonych w d. 24 kwietnia 1892 r., urzędnicy dróg prywatnych, oraz rządowych, znajdujących się czasowo w zawiadywaniu towarzystw prywatnych, którzyby pozostali po za etatem wskutek przejścia dróg tych pod bezpośrednie zawiadywanie organów rządowych, otrzymują za każdy rok służby średnią pensję miesięczną podług etatu za rok poprzedzający. Przy obliczaniu lat służby sześć miesięcy i wyżej uważa się za rok cały, a ilość miesięcy, mniejsza od sześciu, odrzuca się. Maksimum odszkodowania równa się pensji rocznej, minimum zaś dwumiesięcznej. Odszkodowania nie otrzymują ci wszyscy, którzy jednocześnie z przejściem kolei do skarbu, zamianowani zostają na posady, odpowiadające pensją posadzie, poprzednio zajmowanej, bez względu na to, czy posada nowa znajduje się w tem samym miejscu, w którym urzędnik mieszkał poprzednio, czy też gdziekolwiek indziej. Natomiast osoby, otrzymujące posady nowe z pensją niższą od poprzedniej, mają prawo do odszkodowania w stosunku różnicy pomiędzy pensjami miesięcznymi, wziętej tyle razy, ile lat służby posiadał dany urzędnik, z ograniczeniem, jak wyżej, do lat dwunastu. Prawo do odszkodowania mają wreszcie i te osoby, któreby otrzymały posady nowe w jakimś czasie po uwolnieniu od służby z powodu przejścia kolei do skarbu, przy-

czem każdy miesiąc pozostawiania bez miejsca przyjmuje się do obliczenia w ten sam sposób, jak gdyby dana osoba wcale nie otrzymała posady. Przepisy te, co bardzo naturalne, nie służą tym wszystkim, którzyby weszli na służbę po ogłoszeniu o wykupie kolei. Nie dotyczą one również osób, powołanych do pełnienia obowiązków w Towarzystwie z wyborów.

T.

Magazyny zbożowe.

Zniżona znacznie, od sierpnia r. b., tak opłat, pobieranych za przechowywanie zboża w magazynach tranzytowych kolei terespolskiej na Pradze, rozciągniętą została świeżo na mąkę i kaszę. W ten sposób, opłata za przechowywanie w ciągu miesiąca, w pomienionych magazynach, tak zboża jak i produktów młynarskich, kosztuje obecnie rs. 1 k. 95 od wagonu, podczas gdy dawniej opłata rzeczona wynosiła rs. 6 k. 10 od zboża, a rs. 7 k. 63 od produktów młynarskich. Dla porównania podamy wysokość odnośnej opłaty miesięcznej w innych składach i elewatorach. I tak, wynosi ona od wagonu: w elewatorze-magazynie odeskim—rs. 1 k. 53, w elewatorach riazńskim i kozłowskim—rs. 1 k. 22, w innych składach kolei riazńsko-uralskiej—rs. 1 k. 83, w elewatorze-składzie w Jelcu—od rs. 2 k. 5 do rs. 3 k. 8. Składowe zatem w magazynie terespolskim zajmuje w rzędzie opłat, pobieranych gdzieindziej, miejsce pośrednie. Projektowane zaś, a po części już uskuteczniane ulepszenia techniczne postawia niezadługo magazyn ten narówni z innymi tego rodzaju urządzeniami.

T.

WIADOMOŚCI EKONOMICZNE.

OGÓLNE.

— Dn. 10 b. m. odbyło się pod prezydencją członka rady ministra skarbu, rady tajnego Ochona, posiedzenie komisji, zajmującej się kwestją usunięcia warunków, krepujących otwieranie zakładów przemysłowych. Przedewszystkiem rozważano sposób urządzania fabryk, mogących zanieczyszczać wodę lub powietrze, lub też zakłócać spokój ludności. Na następne posiedzenie d. 17 b. m. rozważane będą mają warunki, jak należy zachowywać przy urządzaniu zakładów przemysłowych i magazynów, oraz przy prowadzeniu w nich robót.

PRZEMYSŁ.

— Z gub. witebskiej piszą do nas: Podobno w Kijowie utworzyło się naukowo-filantropijne „Stowarzyszenie jedwabnicze”, które, zamierzając rozszerzyć swą działalność i na prowincję białoruskie, poszukuje ludzi, mogących dać wyjaśnienia, o ile w danej miejscowości jedwabnictwo się rozwija lub może rachować na rozwój w przyszłości. O ile wiadomo, dotychczas nikt tutaj drzew morwowych nie hodował, lecz z wszelką pewnością przypuszczać można, iż hodowla ta mogłaby się udać, gdyż gubernia nasza pod względem klimatu i gleby nie różni się od wileńskiej, gdzie w kilku miejscowościach jedwabnictwo rozwija się pomyślnie i na przedostatniej wystawie rolniczej w Wilnie eksponowano wyroby z jedwabiu p. Bańkowskiego z pow. trockiego. X.

— Ministerstwo spraw wewnętrznych pozwoliło, tytułem wyjątku, firmie francuskiej Blasy i Sp. w Warszawie, sprowadzić z Francji do otwartej tam niedawno fabryki jedwabów i wstążek 300 robotników płci obojej. Robotnicy ci, jako specjaliści w wyrobie kosztownych tkanin i wstążek, umówieni zostali przez firmę na lat trzy, z płacą dzienną po 3 do 5 rs., z warunkiem, że podczas całego swego pobytu w kraju, uczyć będą robotników miejscowych. Ogółem uczyć się będzie od majstrów francuskich około 2,000 tutaj szych robotników.

— Współka oświetlenia elektrycznego Paryża i Krakowa zakontraktowała w trzech fabrykach na Uralu dostawę platyny w ciągu lat trzech, placąc za pud tego metalu 15,000 rs. Przed kilku jeszcze laty cena platyny na Uralu nie przekraczała 3,000 rubli za pud; obecnie podniosła się platyna niezmiernie w cenie, z jednej strony z powodu, że jej coraz mniej, a z drugiej, z przyczyny coraz większego popytu, z zagranicy przeważnie.

— Przemysłowcy naftowi z Baku, którzy zaprotestowali byli przeciwko układowi, podpisanemu w Petersburgu, wskutek odezwy departa-

mentu handlu i rękodzieł, o jakiej wzmiankowaliśmy w jednym z numerów poprzedzających, przysłał już do ostatecznego porozumienia i zawarł umowę oddzielną. Konsorcjum to odbyło już zgromadzenie ogólne, na którym wybrani zostali kierownicy interesu. T.

Ministerstwo finansów wnosł do rady państwa projekt kontroli nad przemysłem naftowym w tym celu, aby nafta niedostatecznie oczyszczona, nieodpowiadająca pewnym warunkom normalnym, nie była dopuszczana do sprzedaży. Nadzór w tym kierunku ma być włożony na urzędników akcyzowych, którzy będą obowiązani dokonywać prób przed zezwoleniem na wypuszczenie danej partii z fabryki. T.

CUKROWNICTWO I GORZELNICTWO.

Buraki tegorocznego zbioru, jak świadczą sprawozdania, zawierają znacznie więcej cukru niż w latach poprzednich. Przeciętna ilość cukru w dwunastopudowym berkowcu buraków wynosi powszechnie prawie 50 funtów; w wielu cukrowniach wydajność ta jest jeszcze większą. Tak np. w Uładowce, w gub. podolskiej, wynosi ona 62 funty, a w cukrowniach hr. Bobrinski, w Smole, nawet znacznie więcej. «Raporty wszakże akcyzy—piszą «Birż. Wied.»—opiewają wciąż, że wydajność rzeczona w roku bieżącym mniejsza jest niż lat poprzednich».

Świadectwa na wywóz cukru znacznie obecnie podrożały; ostatnio płacono je w Kijowie po rs. 1 k. 16 za pud cukru. W związku ze słabym usposobieniem londyńskiego rynku cukrowego, przypuszczają, że ceny świadectw tych jeszcze się podniosą, zwłaszcza, że biuro cukrowników poleciło producentom wywieźć do dnia 15 lutego 1894 roku 75% przypuszczalnej superaty z produkcji kampanii bieżącej.

Obawom o brak węgla z pogłębia donieckiego zaprzeczają w depešy z Charkowa pełnomocnicy zjazdu górników, pp. Awdakow i Mściłchowski, przypominając, iż zjazd stwierdził, że zapotrzebowanie w r. 1894 uczyni 208 milionów pudów, kopalnie zaś są przygotowane do eksploatacji i przewozi 236 milionów pudów, czyli mogą dostarczyć 28 mil. pud. po nad spodziewaną potrzebę.

Z Taszkentu piszą do nas: Czekmieńskie Towarzystwo przemysłowe zakłada w kraju turkietańskim cukrownię akcyjną. Fakt ten zasługuje na zaznaczenie z tego względu, że produkcja nowej fabryki ma być skierowaną na rynki azjatyckie, obsługiwane dotychczas przez cukrownie Królestwa i kraju zachodniego. W.

ZBOŻE.

Pożyczek na zboże wydano po dzień 8 (30) grudnia r. b. na sumę ogólną 16,822,000 rubli, z których za pośrednictwem banku państwa 9,938,000 rubli, a przez instytucje bankowe prywatne 6,889,000 rubli. Istnieje projekt rozszerzenia ram kredytu, udzielanego na zboże przez bank państwa. Mianowicie mają być wydawane pożyczki właścicielom na zboże, atoli nie kupione, lecz własnego zbioru. Gwarancja wypłacalności pożyczek ciążyć będzie na ziemstwach. T.

«Piet. Wied.» wspomina, że ministerstwo skarbu, ze względu, iż pożyczki, udzielane przez bank państwa na zastaw zboża, pomyślnie wpłynęły na ruski handel zbożowy, zamierza pożyczki te, kończące się w maju r. p., utrzymać i nadal. Podobno projekt odnośny został już opracowany.

TARYFY.

Według uchwały, zapadłej świeżo na zjeździe przedstawicieli dróg żelaznych i towarzystw żeglugi, funkcjonować mające od dnia 1 stycznia r. p. samodzielne biuro komunikacji międzynarodowej zawiadować będzie nie tylko ośnośniami relacjami lądowymi, lecz i komunikacjami zamorskimi przez porty morza Bałtyckiego. Uchwała ta wymaga jeszcze zatwierdzenia ze strony ministerstw. Jednocześnie zjazd pomieniony przystąpił do rewizji istniejących tariff bezpośrednich z portami Europy zachodniej, w związku z nowoopracowywanymi również tariffami komunikacji międzynarodowych przez punkty pograniczne lądowe, oraz z wprowadzonymi już w wykonanie tariffami dla przewoźu towarów wewnątrz państwa. Po dokonaniu przeglądu tariff międzynarodowych, tariffy kolejowe stanowiąc będą jedną całość, ściśle z sobą uzgodnioną i powiązaną. T.

SPRAWY KOLEJOWE.

Departament spraw kolejowych zawiadomił świeżo radę głównego Towarzystwa ruskich dróg żelaznych, że wszelkie zobowiązania Towarzystwa, wypływające z ustawy kasy pożyczkowo-wkładowej urzędników, całkowicie na siebie przyjmuje skarb, który pod wszystkimi względami wstępuje w prawa Towarz. z d. 1 stycznia 1894 r.

«Grażdanin» dowiaduje się, że zamierzony z początkiem roku przyszłego wykup drogi żelaznej łozowsko-sewastopolskiej nie dojdzie do skutku, gdyż koncepcja jej przedłużona została jeszcze na lat 15.

NOWE KOLEJE.

Do szeregu kolei wąskotorowych rolniczych, których pobudowanie projektuje się w bliskiej przyszłości, przybywa droga żelazna, mająca być ułożoną kosztem ziemstwa pomiędzy Nikolajewem a Chersonem. Ziemstwo powiatowe chersońskie występuje w tym celu o przyznanie mu odnośnego kredytu w banku państwa, przyczem, jako zabezpieczenie, ofiaruje 50% swego budżetu. T.

Celem podniesienia znaczenia handlowego drogi żelaznej nowgorodzkiej, zamierzonym jest przedłużenie jej do Połocka i Witebska, lub Smoleńska.

URODZAJE.

Sprawom rolniczym poświęcony «Wiernik Sielskaho Choziajstwa», podaje alarmujące wiadomości co do powtórzyć się mogącej klęski głodu. «Spadłe obfite śniegi—pisze—znikły pod wpływem deszczów, panujących w końcu listopada, a pola zostały оголоcone. Obecnie z wielu okolic słyszeć się dają skargi na mrozy, oraz brak śniegu. Jeśli w okolicach tych śniegi nie spadną w początkach grudnia, zachodzić mogą poważne obawy o wymarżnięcie zasiewów». Klęską tą są podobno zagrożone szczególnie środkowe gubernie Cesarstwa.

CHMIEL I LEN.

Hodowcy chmielu w Królestwie polskim i w prowincjach połudn.-zachodn. czynili starania o podniesienie cła od chmielu importowanego z zagranicy. Obecnie, z powodu nieprzychylenia się do podanej w tym przedmiocie prośby, wystąpili z nową do ministerstwa skarbu petycją, w której upraszają o zatwierdzenie ułożonych przez się zasad normowania wywozu chmielu, jak to ma miejsce w przemyśle cukrowym.

CŁO I PODATEK.

Na komorach w Wołoczyskach, Nowosielskich i Radziwiłłowie wykryto, jak donoszą piśma ruskie, nadużycia kupców austriackich, ekspedujących, pod pozorem swoich, towary niemieckie pochodzenia. Towary zostały skonfiskowane.

HANDEL.

«Orłowski Wiernik» donosi, że dzięki staraniom i pośrednictwu orłowskiego banku handlowego, w ubiegłym listopadzie rozpoczęto na większą skalę wysyłać owies orłowski do Austrii, a nawet do Szwajcarii. Codziennie ładują tam od 30 do 50 wagonów tego produktu.

Nr. 52 «Kraju» wyjdzie d. 24 grudnia. W dniu 31 grudnia wyjdzie dodatkowy Nr. 53, złożony wyłącznie z wiadomości informacyjnych. Nr. 1 «Kraju» z r. p. wyjdzie d. 6 stycznia.

Ponieważ przepisy pocztowe nie pozwalają na rozsyłanie N-ru 53 za pośrednictwem ekspedycji gazet, przeto numer ten będzie wyekspedjowany pod banderolą za markami pocztowymi.

Upraszamy sz. naszych korespondentów krajowych i zagranicznych, aby nie przysyłali nam korespondencji do N-ru 53.

Sz. inserantów upraszamy o jak najspieszniejsze zawiadomienie nas, jeżeli nie życzą sobie, ażeby ich ogłoszenia wyszły w N-rze 53. Spóźnionych reklamacyj nie będziemy mogli uwzględnić.

KRONIKA GIEŁDOWA.

Kurs waluty ruskiej zagranicą w ciągu całego minionego tygodnia znamionował stałą tendencję zwykłą i stanął na poziomie znacznie wyższym od poziomu ostatnio przez nas tu zanotowanego. Według ostatnich (środkowych) wiadomości z Berlina, płacono tam za 100 rubli 216 marek 25 pf., to jest o blisko markę więcej niż przed tygodniem. Postęp ten w kierunku podnoszenia się kursu przewidywaliśmy już; a teraz również spodziewamy się, że tendencja zniskowa nie prędko chyba nastąpi.

Ostatnie notowania. Giełda petersburska dnia 15-go grudnia. Pożyczki premjowe: I em. 247,50, II em. 221,25. Pożyczki bezodsetne: II em. 102,80, III em. 102,80. Biloty premjowe banku zslacheckiego: 189,25. Akcje banków: dyskontowego 480, międzynarodowego 500, ruskiego 315,50, wileńskiego ziemskiego 598, kijowskiego ziemskiego 800. Listy zastawne

5-procentowe: wileńskie—99,50; kijowskie—100,12; charkowskie—100,00; poławskie—99,50; moskiewskie—100,50. Giełda warszawska dnia 27-go grudnia. Listy zastawne ziemskie serja I lit. A (nie notowane); m. Warszawa: ser. I—101,75, ser. II—101,75, ser. III—101,75. Akcje banku handlowego—450. Monety: funt sterling—9 rs. 45 kop., marka—46,65 kop., frank—37,47 kop., gulden—76,25 kop., półimperjal nowego stempla—7 rs. 35 kop., rubel srebrny (nie notowany), rubel papierowy—45,95 kop. w slocie.

Z rynków towarowych.

ZBOŻE I MAKI. Stopniowe polepszenie się usposobienia międzynarodowego handlu zbożowego względem pszenicy, pomimo pewnych, nie sprzyjających temu konjunktur, nie ustało. Miejscami tylko, pod wpływem wyjątkowych okoliczności, ceny nieco spadły; z krajów europejskich we Francji głównie to miało miejsce, z powodu powstrzymywania się spekulantów od zakupów fikcyjnych w związku z obawami co do możliwości podniesienia celi. W Ameryce jeszcze większą była zniska, spowodowana świeżo ogłoszonym urzędowym sprawozdaniem o stanie zasiewów w Stanach Zjednoczonych, które wykazuje, iż zasiewy te przedstawiały się obecnie o wiele korzystniej niż się przedstawiały w roku zeszłym o tej porze. Sprzyjała też tam zniskowej tendencji pogłoska o poruszeniu w Stanach Zjednoczonych nanowo kwestii wabrowienia transakcji wyraźnie spekulacyjnych. W Anglii poprzednia tendencja zwykła zrobiła dalsze postępy, pomimo powiększenia się transportów z Indji i pomimo pomysłnych wiadomości o stanie pól w Australji i Argentynie; prowadzenie ruskie łatwych znajdowało tam nabywców. W Niemczech przeważało zniskowe usposobienie co do tego gatunku ziarna, ale ceny nie uległy tam zmianie; rynki holenderskie i belgijskie widocznie starały się przecesać sytuację, były bowiem najzupełniej niezdeterminowane, ku któremu przynaglał kierunkowi. Zyto, ogólnie rzecz mówiąc, nie zarysowało żadnej zmiany; niewielkie tylko co do niego zachodziły fluktuacje. Zboża jare prawie powszechnie mocno były poszukiwane, transakcje jednak co do nich nie były liczne, mianowicie też owsa w Anglii. Na rynkach zagranicznych, według ostatnich wiadomości, płacono: w New-Yorku: pszenicę 79; w Londynie: pszenicę ruską 89—92, amerykańską 94—101, indyjską 80—92, miejscową 94—106, owies ruski 77—124, amerykański 100—101, jęczmień ruski 59—62, duński 59—62, miejscowy 68—145; w Marcyli: pszenicę ruską 82—95, amerykańską 85—95, indyjską 95—100, miejscową 103—107, owies ruski 77—80, jęczmień ruski 55—56, miejscowy 71; w Berlinie: pszenicę 104—113, żyto 95—98, owies 109—140, jęczmień 91—142; w Krolewie: pszenicę miejscową 94—101, żyto ruskie 61—62, miejscowe 85, owies ruski 61—64, miejscowy 77—107, jęczmień ruski 48—58, miejscowy 76—88; w Gdańsku: pszenicę ruską 61—71, miejscową 72—106, żyto ruskie 62, miejscowe 88—89, owies miejscowy 110—112, jęczmień ruski 52—65, miejscowy 86—101.

Rynki krajowe, jak to zwykle bywa przed świętami, dość były ożywione; dotychczas jednak, jak i wprzód, dostarczano na nie prawie wyłącznie ziarna włościańskiego, a w szczególności owies i żyto, zwłaszcza też pierwszy. Nabywano te obadwa zboża nie tylko już na potrzeby miejscowe i okoliczne, ale i dla formowania większych partji, przeznaczonych na następną jednoczesną sprzedaż. Partje te jednak, teraz formowane, przeznaczone są na sprzedanie w granicach Cesarstwa, o zakupach zaś eksportowych, przeznaczonych dla wiosennej żeglugi, prawie nie słychać było jeszcze. Obadwa powyższe zboża płacono niedrogo, usposobienie bowiem co do nich jest wciąż dobre; mniej dobrem było dla pszenicy i jęczmienia, których prawie wcale nie negocjowano. W głównych centralnych punktach konsumcji, jak: Petersburgu, Moskwie i Warszawie zauważyć się dała tendencja zniskowa. Z portowych rynków najczynniejszym był odeski, lubo i w Rostowie nad Donem i Noworossyjsku panowało pewne ożywienie. Wogóle w południowych portach o wiele szło żywej niż w portach morza Bałtyckiego, gdzie usposobienie panowało wielce chwiejne. Płacono: w Petersburgu: mąkę żytnią 72—75, stosownie do gatunku; w Warszawie: pszenicę 70—93, żyto 50—59, owies 55—80, jęczmień 49—60; w Rydze: żyto 65—72, owies 62—78; jęczmień 61—90; w Libawie: owies 62—81, jęczmień 50—63, siemię lniane (87,50-proc.) 136, stepowe 137; w Odesie: pszenicę 62—72, żyto 51—52, jęczmień 41—44; w Witebsku: żyto 61—62, owies 47, jęczmień 53—55; w Kijowie: pszenicę 68—72, żyto 55—60, owies 45—63, jęczmień 42—48.

ZŁOŻONO W NASZEJ REDAKCJI.

Na muzeum Matejki: Wolański Rajnold z Nowomoskowska—rs. 3.

Na kościół w Riazaniu: Wolański Rajnold z Nowomoskowska—rs. 3.

Na dobroczynność do uznania redakcji: dr. M. Łonicki z Nurezyku—rs. 10.

Zamiast powinszowań noworocznych: L. Monkiewicz—rs. 5.

Do dzisiejszego numeru dołącza się dla wszystkich prenumeratorów Katalog wydawnictw Hermana Hoppego, oraz prospekty tygodników «Wędrowca» i «Bluszczu».

Do dzisiejszego N-ru dołącza się dla stałych prenumeratorów 12 arkusz dodatku powieściowego p. t. «Aktorka» Ludwika Halevy'ego, tłóm. z franc. J. Ł.

Dzisiejszy Nr. „Kraju” zawiera str. 32 (wraz z okładką), dodatek powieści. (dla stałych prenumeratorów) str. 16; razem str. 48.

REDAKTOR I WYDAWCA ERAZM PILTZ.

MAGAZYN FRANCUZKI

PETERSBURG,
NEWSKI PROSP. 21.

UBIORÓW MEZKICH.

BIURO TECHNICZNE.
Wyroby gumowe.NASTĘPCY P. VAN DYK'S w Rydze.
Najdawniejszy skład w Rosji maszyn i narzędzi rolniczych.SPECJALNOŚĆ:
Przybory fabryczne i do wyrobiania serwatki. (2068-52)

CHR. ROTERMANN

w Rewlu (gub. estońska).

Fabryka Maszyn i Kotłów,

ORAZ

Odlewnia Żelaza.

Przyjmuje zamówienia na urządzenie gorzelni i aparatów gorzelniczych, wyrabia maszyny i narzędzia rolnicze, a jako specjalność aparaty maszyny do magazynów mlecznych. (2061-6-2)

MACZKA MLECZNA NESTLE'A

DO KARMIENTA DZIECI PRZY PIERSI.

Najlepszy z wynalezionych dotychczas środków, zastępujących mleko matczyne, pożywny i łatwy do trawienia.

Cena blaszanki rs. 1 k. 50.

Mleko zgęszcz. Nestle'a, cena rs. 1 k. 15.

Wyłączny agent na całą Rosję

Sprzedaż hurtowa w składzie centralnym materiałów chirurgicznych i opatrunk. domu handl. ALEKSANDER WENTZEL w Petersburgu. (1734-52-12)

KAPITAŁU kilkótysięcznego posiadacz przystąpić mog. do prow. przedsięb., dającego du. % korzyści, jako nie rozwin. na pol. Rosji, a mogącego mieć szerokie zastos. przy budowlach wogóle. Oferty: Petersburg, red. «Kraju», dla K. K. (2065-4-4)

DZISIAJ

otrzymano tulskie i twerskie

Pierniki.

Litiejny, № 24, dom Muruzi, filja w Pasażu.

NOWOŚĆ: otrzymano deserową

TULONSKĄ

pastylę-piróg.

Pastylę ową polecam jako podarek imieninowy, a wogóle jako podarek deserowy.

WIELKI

wybór pierników z Wiaźmy, Tuli, Tweru, Sarepty, Warszawy, Wilna, Moskwy, Kalugi (ciasto), Kolomny, Nowgorodu (pastyla), oraz wielu innych delikatesów z pierwszorzędných firm ruskich. Od 1—50 k. sztuka i od 20 kop. do 1 rs. 50 kop. za funt. Zawsze gotowe z powinszowaniami

Pierniki-pirogi

z cykatą, owocami, ananasami i napisami: «Z powinszowaniem imienin», «Chleb-sól», «Z powinszowaniem» i in. Pierniki owe polecam jako najlepszy

PODAREK RUSKI.

Towar wysyłam do wszystkich miast Cesarstwa za zaliczeniem. W początku listopada wyjdzie drugie wydanie ze wspomnieniami i portretem autora broszury «Miodowe słowa o słodkich rzeczach». (2038-3-3)

Kupujący otrzymają bezpłatnie. Życzę wysyłam za dwie 7-kop. mark. Przy towarze bezpłatn. Adres:

СПБ., Литейный, 24.

Спеціальний Магазинъ Пряниковъ
Николаю Абрамову.WĘDLINIARNIA
WARSZAWSKA

T. MIGAWY,

Mogilewską № 21,

na nadchodzące święta otrzymała wielki wybór wędlin z Litwy i Królestwa. (2081-2-2)

BANK ZIEMSKI
W POZNANIU

rozparcelowawszy przeszło 32 tysiące morgów i utworzywszy na nich 729 osad, podwyższa swój kapitał zakładowy z 1,200,000 marek na 2,000,000 marek, w celu rozszerzenia swej działalności. Nowa emisja wynosi przeto 800 akcji po 1,000 marek, które brzmieć będą na okaziciela.

Wpłaty ustanowione są w ten sposób, że przy subskrypcji wpłacić należy jedną ratę w wysokości 250 marek i 5 marek na stempel. Reszta, 250 marek, rozpisane i ściągnięte być mogą tylko za uchwałą Rady Nadzorczej i to w trzech równych ratach po 250 marek, najmniej w półrocznych odstępach czasu. Lecz wolno każdemu subskrybentowi wpłacić wszystkie raty odrazu. Od wpłat uskuteczonych wpłacić będzie Bank ziemski 3 1/2% w bieżącym rachunku za pełne miesiące aż do zamknięcia subskrypcji, poczem subskrybenci udział brać będą w zwykłej dywidendzie.

Dotychczas płacił Bank ziemski regularnie 4% dywidendy i odłożył prócz tego do funduszu rezerwowego 37,837 marek. (2067-0-4)

Zgłoszenia do subskrypcji przyjmuje listownie wprost

Bank ziemski w Poznaniu.

E. Lausmann

W REWLU.

(2160-12-2)

Odlewnia i fabryka maszyn i kotłów miedzianych

oddzielne aparaty, maszyny, kotły parowe, wznosi nowe budowle na gorzelnie i dystylarnie, przyjmuje uzupełnienia i poprawianie aparatów po cenach umiarkowanych. Wyrabia kadzie zacierne z chłodnikami, węzami, najnowszej i najlepszej konstrukcji. Aparaty do rektyfikacji spirytusu również najnowszej i najlepszej konstrukcji, filtry węglowe do czyszczenia spirytusu, bezustannie działające aparaty do przepędzania zacierów. Anzłagi i plany na oddzielne aparaty, również jak i na nowe budowle i przebud. gorzelni, dystylarni i t. d., na żąd. są uskutecz. i wysyłane na miejsce.

TREŚĆ NUMERU:

Art. lit.: Ze świata duchów. (Notatka ze wspomnień), p. J. Z. Pogadanki literackie, p. Kaz. Bartoszewicza. Róża. Obrazek wiejski. (Fragment), p. Wiktora Gomulickiego. Listy z Niemiec, p. Widza. Marysia-Marion, p. Juliusza Claretie (dokończ.). Z akademii francuskiej, p. F... Art. i sprawy bieżące: Koło polskie wobec nowego położenia, p. Mariusa. Michelet i Cieszkowski. Elektryczność w mechanice. Nowe książki, otrzymane w redakcji «Kraju». Kronika naukowa i literacka.

Odcinek: Noc lipcowa, obrazek historyczny z XVIII wieku, p. Walerego Przyborowskiego.

«Echa zachodnie (od spec. koresp. «Kraju»): z Poznania p. Wojnicz, z Wiednia p. Mariusa, ze Lwowa p. Notę, z Krakowa p. Średnika i t. d.

Ziemie słow. (listy kor. «Kraju»): z Pragi p. Taborytę i t. d.

Listy z prowincji (od spec. koresp. «Kraju»): z Moskwy p. Poboga, z Wilna p. A. R. Z. i Iskrę, z Kowna p. Żm., z Mińska p. Al. Jelskiego, z Kijowa p. Mik. Trzaskę i t. d.

Z politycznego świata, p. Bat. Kronika powszechna. Z tygodnia. Przegląd prasy ruskiej. Wiadomości urzędowe. Wiadomości bieżące. Kronika petersburska. Kronika warszawska (listy korespond. «Kraju» i drobne wiadom.). Zdaleka i zblizka. Kron. pośm. Prawo i sady. Kur. kość. Kur. szkolny. Kolejnik.

Ekonomista. Nowy typ składów zbożowych, p. Śl. Gratyfikacje dla urzędników głównego Towarzystwa, p. T. Magazyny zbożowe, p. T. Wiadomości ekonomiczne. Kronika giełdowa. Z rynków towarowych, p. F. Doniesienia. Ogłoszenia.

J. C. JESSEN
W RYDZE.

Skład węgla kamiennych, koksu, lanego żelaza, cegły ogniotrwałej, gliny, cementu, rur glinianych, schodów etc. (2072-52)

GLICERYNOWE

MYDŁO

na soku brzożowym, do odświeżania twarzy.

Fabrykanta kosmetyków

A. ENGLUND.

Mydło to nadaje twarzy delikatność i białość. Cena 50 kop. Wystrzegać się podrabiań. Wymagać podpisu A. Englund czerwonym atramentem. Dostać można we wszystkich znaczniejszych aptecznych i perfumeryjnych handlach Cesarstwa ruskiego. (1564)

Wina białe, począwszy od k. 30. Wina słodkie lub czerwone od k. 35. Koniak rs. 1 k. 60, rs. 2, rs. 2 k. 50, rs. 3. Próbné skrzynki Koniaku, zawierające 6 but., wysyła do wszystkich st. dr. zel. w Królestwie zach. guberniach franko po rs. 10. (135-26)

HODOWLA RÓZ,

drzew ozdobnych i owocowych

W. KRONENBERGA,

Warszawa, Okopowa wprost Ogrodowej.
Cenniki franko. (204)

Qui pro quo na Starem Mieście.

Franek. Walek! z czegoś ty, drewniak, taki dziś dumny?

Walek. A bo mój majster na wystawie skór dostał medal za galanterię na skórze.

Franek. Pokaż-no mi tę galanterię. (Kur. Świąt.).

Uprasza się osoby, korzystające z ogłoszeń o wymienianie źródła takowych.

FRANC. STAUDEN

Ryga, Gertrudstr. 44.
Najpierwsza i jedyna fabryka kas ogniotrwałych w Rosji, która wyrabia z jednej sztuki

kasy ogniotrwałe.

Poleca swój skład, zawsze w obfity wybór zaopatrzony.

• Kasy od rs. 35. •

Cenniki wysył. się bezpłatnie.

(2064-13-4)

MAGAZYN MEBLI

ZALESKIEGO I S-KI

W WARSZAWIE.

137. MARSZAŁKOWSKA, 137.

posiada na składzie wielki wybór mebli wykutych i skromnych. Podejmuje się urządzeń apartamentów podług rysunków. Dział dekorac. tapicer. Wynajem mebli mało używanych. Ceny niskie, stałe. (220)

4,000 rs.

DO

5,000 rs.

potrzeba na 7% rocznie; gwarancja lokacja pewna; wypłata procentu na rok zgóry. Wiadom.: Petersburg, ul. Galernaja, 40, m. 34. (2104)

„SPHAGNUM”.

Podściółka torfowa dla koni i bydła. Proszek torfowy do ustępów i śmietników. Szarpie z białego torfu do bandażowania. Sprzedaje «Biuro Vega»: Petersburg, Litiejny prospekt, № 57. (1957-13-13)

BRONISŁAW HOLC,

RZEZBIARZ,

Danilowiczowska 4.

Wykonuje portrety naturalnej wielkości z terracoty po 12 rs. Figury religijne do kościołów z kamienia i drzewa, oraz nagrobki z własnych wzorów. Na zamówienie wypłata ratali. (302-26)

FABRYKA POWOZÓW I BRYCZEK

oraz roboty lakiernicze

MICH. STANKIEWICZA,

Grodno, ul. Nowa, dom własny.

Przyjmuje wszelkie obstalunki i reperacje, oraz olejne domowe roboty i polirotnicze. Wykonanie sumienne. ceny niskie. (285-10-6)

NOWOŚĆ!

kłozety pokojowe, automatyczne, do proszku otwockiego nowej ulepszonej konstrukcji, poleca

JÓZEF KUCHTA,

Piekna № 30. Skład: Graniczna № 17, 1 piętro. Na zamówienie wysyła się za zaliczeniem. (317-10-2)

Z posesorem

majątku ziemsk. fachowo wykształcony życzy wstąpić do spółki z gotówką i pracą. Gor. Несвізь, Минск. губ. Игнатій Урбанович. (2105-2-1)

LEK. WOLICKI, Newski 57, m. 5. Leczy rak, syfilis, chor. piersiowe i elektroterapia (2-3, 6-7 1/2 godz.). (1890)

NOWOOTWORZONY

MAGAZYN BIELIZNY
BAZYLEGO MELUZOWA.

Pracując lat 16 jako krojeży w domu handlowym «Artur» i otworzywszy własny magazyn na Newskim просп., w domu hr. Stroganowa, № 19 (naprz. W. Koniusznej), mam zaszczyt prosić pp. kupujących o poparcie, spodziewając się, iż umiejętnym kierownictwem i długoletnią praktyką zasłuży na zaufanie Sz. Publiczności. Wielki wybór gotowych koszul frakowych. Świeżo otrzymany wielki wybór wyrobów wełnianych: koszulek, kałesonów, skarpetek i kołder. (2102)

POLSKA KAWIARNIA

przy ulicy Michajłowskiej, № 2.

Przy nadchodzących świętach Bożego Narodzenia będą przygotowane w wielkim wyborze strucle postne, maślane, przekładane masą migdałową, orzechową, makiem i owocami; pierniki toruńskie i warszawskie; placiki z serem, makiem i krakowskie, a także petifury, marepany i baby zaparzone i masowe. Mak tarty sprzedaje się na funty.

Przyjmują się obstalunki. Ceny umiarkowane.

(1796)

M. Ruszczyńska.

Na nadchodzące święta

POLSKA CUKIERNIA

M. OSTASZEWSKIEJ, Jekaterynhofski pr., № 6, róg Wozniesieńskiego, przygotowała wielki wybór ciast, bab, struclii słodkich, maślanych, przekładanych masą migdałową, orzechową i makiem. Torty, mak tarty, oraz świeżo otrzymane pierniki z Warszawy. (2108-2-1)

PRZYJMUJE OBSTALUNKI. CENY UMIARKOWANE.

Na wszystkich wystawach ostatnich — złote medale.

MAGAZYN WŁASNY

WYROBÓW MELCHJOROWYCH I BRONZOWYCH

Br. Henneberg w Warszawie, egzystuje od roku 1856.

Sprzedaż podług cennika fabrycznego.

(2101-2-2)

64. Newski prosp. 64. Naprzeciw pałacu Aniczkina.

УПРАВЛЕНИЕ

Юго-Западныхъ жел. дорогъ

объявляетъ, что, согласно извѣщеніямъ опубликованныхъ подъ №№ 2538 и 2562 въ №№ 485 и 479 Сб. тар. Росс. ж. д., при перевозкѣ пассажировъ и грузовъ, какъ большой, такъ и малой скорости, на открытыхъ участкахъ Новоселицкихъ вѣтвей *Могилевъ-Окница-Липяны* и *Окница-Бѣльцы*, подлежатъ примѣненію:

а) для проѣзда пассажировъ — общій пассажирскій тарифъ Юго-Западныхъ жел. дорогъ;

б) для перевозокъ товаровъ въ прямомъ сообщеніи названныхъ вѣтвей со станціями чужихъ дорогъ — тарифъ I группы, опубликованный въ № 460 Сб. тар. Росс. ж. д. за № 5304, и

в) въ мѣстномъ сообщеніи новыхъ вѣтвей, а равно въ сообщеніи ихъ со станціями Юго-Западныхъ жел. дорогъ — тарифъ № 5323, опубликованный въ № 460 Сб. тар. Росс. жел. дорогъ.

Тѣ же тарифы будутъ примѣняться, со дня открытія движенія, также и на участкѣ *Липяны-Новоселица*; плата же за провозъ грузовъ по пограничной соединительной вѣтви въ Новоселицахъ будетъ взыматься по вышеуказанному мѣстному тарифу Юго-Западныхъ ж. д. № 5323, съ расчётомъ за 6 верстъ — при перевозкѣ грузовъ въ предѣлахъ вѣтви и за дѣйствительное протяженіе — при перевозкѣ грузовъ въ сообщеніи названной вѣтви съ другими станціями Юго-Западныхъ и за ними лежащихъ русскихъ жел. дорогъ. (2079-3-3)

ESPARCETTE

zbioru 1893 r., w partjach od 100 pud. po rs. 2 k. 45, w mniejszych, poczynsz od 10 pudów, po rs. 2 k. 70 pud franco stacje kolejowe w Król. polskiem, ma zaszczyt polecic i o wczesne zlecenie uprasza

K. WASILEWSKI.

SPECJALNY SKŁAD NASION

w Warszawie, ul. Miodowa № 16. (283-6-5)

Prosimy powotywać się na «Kraj», jako źródło zaczerpnięcia wiadomości o (t)aszanych artykułach.

KSIEGARNIA POLSKA

ul. Kazańska № 26. Telefon № 261,

poleca

NOWOŚCI LITERACKIE:

Bądzkiewicz A. Kornel Ujejski, zarys biograficzno-krytyczny, rs. 1.

Cairo Y. W wigilję, szkice i obrazki dla starszych dzieci, rs. 1 k. 20, w opr. ozd. rs. 1 k. 70.

Cordelia. Mali bohaterowie, książka dla dzieci, w opr. ozd. rs. 1 k. 50.

Darowski A. Szkice historyczne. Serja I, rs. 1 k. 80.

Ebeling J. Sztuka czy rzemiosło, powieść dla młodzieży, k. 50.

Gamaston. Lamparcie życie, opowiadanie ze wspomnień studenckich, rs. 1 k. 80.

Girardin E. Nygus, powieść dla młodzieży. Z liczn. rycin. w tekście, karton. rs. 1 k. 20, w opr. ozd. rs. 1 k. 70.

Ihering R., dr., prof. Walka o prawo, k. 60.

J. Antoni, dr. Sylwetki i szkice historyczne i literackie. Serja IX. Treść: Życia Zygmunta Krasińskiego. Spis treści po Moszyńskim. Matrona polska. Kobiety w obłężonym przez Turków Kamieńcu. Ks. Kondusz. Rodzina Maleczewskiego. Dzieje osadnictwa tatarskiego na wołoskiem pograniczu.

Jacquot L. Tajemnice Afryki. Wyd. 2, z 32 ilustr., rs. 2, w opr. ozd. rs. 2 k. 60.

Konopnicka M. Listy, poezje z obrazk. chromolit., k. 90.

Kraushar A. Nowe epizody z ostatnich lat życia Jmci pana Jana Chryzostoma z Gosławic Paska, rs. 1.

Liguory A., ks. Droga uświętobliwienia, 3 tomy. Nowe wydanie, rs. 1 k. 50.

Mayne-Reid. Biały koń, opowiadanie z puszcz amerykańskich, k. 50.

Nanteuil M. Na lądzie i morzu, przygody z niewoli u Arabów, opowiadanie dla młodzieży. Z ilustracjami, rs. 1, w opr. ozd. rs. 1 k. 50.

Niemcewicz-Ursyn Jul. Śpiewy historyczne. Wydanie nowe, k. 75, opr. ozd. rs. 1 k. 50.

Orzeszkowa E. Dwa bieguny, powieść, rs. 1 k. 50.

Or-ot. Azorek i dzieci, powiastki i wierszyki, z obrazkami, k. 35.

— Książeczka Zosi z 40 kolorowanymi obrazkami i wierszykami, rs. 1.

— Manusia i dzieci, powiastki i wierszyki z obrazkami, k. 35.

— Mruczuś i dzieci, powiastki i wierszyki z obrazkami, k. 35.

— W zimie, powiastki i wierszyki dla dzieci, z 12 obrazkami, k. 35.

Prażmowska T. Podarek babci. Zbiór wiersz. dla małych dzieci z ilustr. H. Piątkowskiego, w opr. rs. 1.

— W dziewiczych lasach Ameryki, powieść dla młodzieży, w opr., rs. 1.

Rhoden E. Przekora, opowiadanie dla młodych dziewcząt, rs. 1, w opr. ozd. rs. 1 k. 60.

Ribbing S., dr. Hygiena płci i jej moralne następstwa, k. 80.

Romanowski F. Przewodnik po Częstochowie dla patników i turystów, k. 40.

Rutkowski J. Testament Hopkinsa i inne nowele, rs. 1.

Sewer. Nafta, powieść, 3 tomy, rs. 3.

Sienkiewicz H. Pisma, tom XX. TREŚĆ: Wyrok Zeusa. Z wrażeń włoskich. Organista z Ponikły. U źródła. Lux in tenebris lucet. Bądź błogosławiona! Pójdźmy za Nim. Listy o Zoli, rs. 1 k. 50.

Sieradzki H. Solanka, k. 40.

Staffe, baronowa. Piękność i zdrowie, praktyczne rady, wskazówki i przepisy dla kobiet, rs. 1 k. 20, w opr. rs. 1 k. 60.

Teresa-Jadwiga. Ognisko rodzinne, powieść dla młodzieży. Z rysunkami, opr., rs. 1 k. 50.

Upominek. Książka zbiorowa na cześć Elizy Orzeszkowej, rs. 5.

Ursyn. Bracia i siostry, powiastki dla dzieci do lat 13. Z 4 chromolit. obrazkami, rs. 1 k. 50.

Weinberg A. M. Kalendarz techniczny dla gorzelni i destylarni na rok 1893-94, w opr., rs. 1 k. 50.

NAJSTARSZA PAROWA
Fabryka Fortepianów

B-ci R. i A. DIEDERICHS,

otworzona w PETERSBURGU w roku 1810.
SKŁAD GŁÓWNY I KANTOR,

Włodzimierska № 8, dom własny.

FABRYKA:

Wasilewski Ostrow, 13 linja, № 78, dom własny.

Nagrodzona na wszechświatow. wystawach złotymi i srebrnymi medalami.

Pianina 425, 475, 550 i 600 rs. || Fortepiany salonowe 700 i 800 rs.

Fortep. gabinetowe 525, 575 i 600 rs. || Fortepiany koncertowe 900 rs.

Duży fortepian koncertowy rzeźbiony 1,100—1,800 rs.

Wszystkie wymien. instrum. najnowsz. krzyżow. syst. ameryk., z wytw. metal. złoc. bronzow. ramami, mechan. pojedynczej i podwójnej repetycji, miedzian. agrałami i moderatorem—oddzielny przyrząd, przytłum. dźwięki instrumentu i zachowujący je, bardzo dogodny do ćwiczeń.

Szczegółowe cenniki wysyłają się bezpłatnie.

Fortepiany i pianina z moderatorami.

Fortepiany i pianina z moderatorami. (1789-12-9)

ZAKŁAD KONSTRUKCJI MASZYN

FRANCISZKA KRULL W REWLU

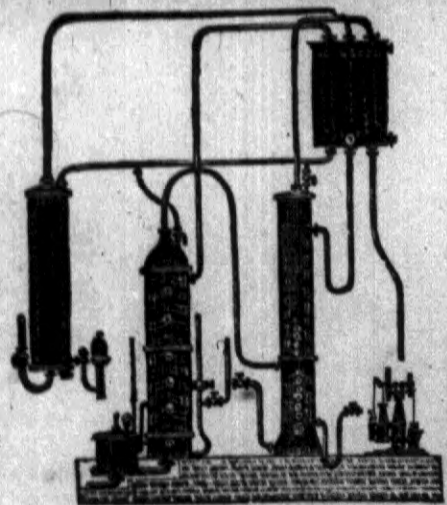
(istniejący od roku 1865).

SPECJALNOŚĆ:

GORZELNIE, DYSTYLARNIE,

BROWARY, MŁYNY i TARTAKI.

(2103-13-1)

ПЕРВЫЙ

Русский Турбино-строительный заводъ

Г. ПИРВИЦЪ и Ко, РИГА,

строить съ 1875 г. главною спеціальностью.

БОЛЬШЕ

БОЛЬШЕ

220

ТУРБИНЫ

600

шт. турб.

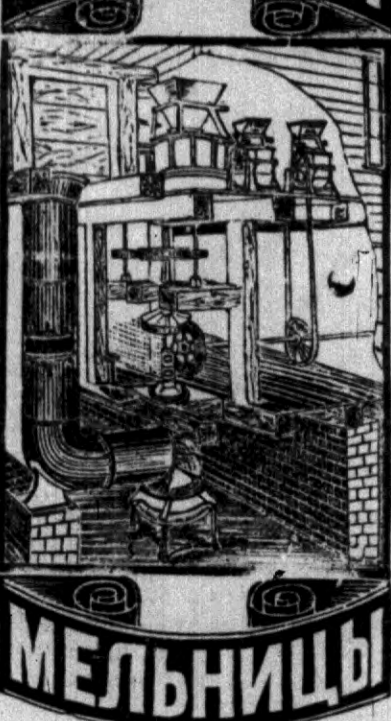
шт. мельн.

для различных пад. воды, а также для электрич. освѣщенія, съ автм. регулir., въ дѣйств.

Гарант. 75% пол. дѣйств.

Мельн. д. КОСТЕЙ.

ЛѢСО-ПИЛЬНИ.

машинъ к. т.;

Вальцовые

ПОСТАВЫ,

(съ вальцами

загран. сав

Ф. Круппа)

Эврикн,

спираторы,

Центро-

бѣжная

просѣ-

ватели,

и пр.,

дѣйств. прам-

ичной констр.

въ дѣйств.

ПАРОВ. МАШ.

КОТЛЫ.

МЕЛЬНИЦЫ для высокаго помона ржи, пшеницы и перловой крупы, съ автм. приводомъ.

БОЛЬШОЙ СКЛАДЪ РОБЪХЪ МЕЛЬН. МАШИНЪ И ЖЕРНОВОВЪ.

Каталоги по востр. выск. бесплатно.

(2074-7-3)

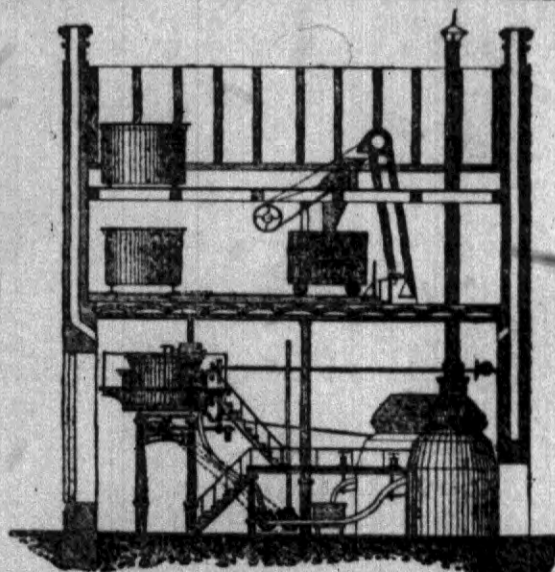
Biuro Techniczne

F. H. MAULTZSCH
w Rewlu.

Nagrodzone wieloma odznaczeniami i honorowymi dyplomami na konkursach.

Srowadza i dostarcza kompletnych urządzeń dla browarów, słodowni, suszarni zboża, gorzeln, folwarków, młynów, tartaków, turbin w miastach, fabrykach, do-
brach i t. d. i t. d.

Narzędzia ogniowe i wszelkie systemy ogrzewania.

(2059-6-5)

FABRYKA WYROBÓW
złotych, srebrnych i brylantowych

POLECA

na nadchodzące święta
Bożego Narodzenia
i gwiazdkę

WYROBY

z nakładanego srebra.

Magazyn zaopatrzony w wielki wybór wyrobów srebrnych, złotych i brylantowych.

(284-6-5)

Damskie i męskie zegarki złote i srebrne.
Ul. Wielka, przy kościele św. Jana.

AKT CZWARTY.

- Co panu się najbardziej w nowej operze podoba?
- Akt czwarty.
- Dlaczego?
- Bo jest ostatni.

(Mucha).

- Panie Edwardzie, zróbże pan mędrszą minę, bo mi wstyd przed ludźmi za takiego narzeczonego.
- Wstyd pani? A po czem to ludzie poznają, że pan narzeczoney?
- Właśnie po pańskiej głupiej minie.

(Mucha).